

Ženy v pražské revoluci 1524-1528

Diplomová práce

Studijní program:

N7503 Učitelství pro základní školy

Studijní obory:

Učitelství dějepisu pro 2. stupeň základní školy

Učitelství občanské výchovy pro 2. stupeň základní školy

Autor práce:

Bc. Monika Dřevíková

Vedoucí práce:

prof. PhDr. Jaroslav Čechura, DrSc.

Katedra historie

Zadání diplomové práce

Ženy v pražské revoluci 1524-1528

Jméno a příjmení: **Bc. Monika Dřevíková**
Osobní číslo: P15000634
Studijní program: N7503 Učitelství pro základní školy
Studijní obory: Učitelství dějepisu pro 2. stupeň základní školy
Učitelství občanské výchovy pro 2. stupeň základní školy
Zadávací katedra: Katedra historie
Akademický rok: **2016/2017**

Zásady pro vypracování:

Práce vychází z pohledu na postavení žen v 16. století. Blíže se pak zaměří na roli žen v době pražské revoluce 1524-1528 během tzv. diktatury Paška z Vratu. Vymezí kulturní prostředí, ve kterém ženy žily, případně pocházely. Zde bude sledovat především náboženské a sociální aspekty a jejich vliv na postavení žen ve společnosti té doby. Zvláštní pozornost bude zaměřena na změny v chování městského obyvatelstva za Paškovy diktatury.

Rozsah grafických prací:
Rozsah pracovní zprávy:
Forma zpracování práce:
Jazyk práce:

tištěná/elektronická
Čeština

Seznam odborné literatury:

BASTL, Beatrix. Mezi mocí a bezmocí. Úvahy o každodenním životě šlechtičen v raném novověku. In: Dějiny a současnost. Praha: Nakladatelství Lidové noviny 16, č. 3, (1994) s. 24-26.

BOCK, Gisela. Ženy v evropských dějinách: od středověku do současnosti. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2007. ISBN 978-80-7106-494-7.

BŮŽEK, Václav a Pavel KRÁL, ed. Člověk českého raného novověku. Praha: Argo, 2007. ISBN 978-80-7203-694-3.

ENNEN, Edith. Ženy ve středověku. Praha: Argo, 2001. ISBN 80-720-3369-7.

HOLUBOVÁ, Markéta. Žena v dějinách novověku. In: Český časopis historický. Praha: Historický ústav AV ČR 99, č. 1, (2001) s. 188.

HRDLIČKA, Milan, LENDEROVÁ, Milena a Jana STRÁNÍKOVÁ, ed. Eva nejen v ráji: žena v Čechách od středověku do 19. století. Praha: Karolinum, 2002. ISBN 80-246-0375-6.

HRUBÁ, Michaela a Milan HRDLIČKA, STRÁNÍKOVÁ, Jana, ed. Zvonění na sv. Alžbětu: odraz norem a sociální praxe v životních strategiích měšťanek na prahu raného novověku. Praha: Argo, 2011. ISBN 978-80-257-0439-4.

LENEROVÁ, Milena a Jana STRÁNÍKOVÁ, ed. Žena v českých zemích od středověku do 20. století: (sborník příspěvků z IV. pardubického bienále 27.-28. dubna 2006). Vyd.1. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2009. ISBN 978-80-7106-988-1.

MAUR, Eduard. K účasti žen na veřejném životě v Čechách v raném novověku. In: Psáno do oblak. Sborník k nedožitým sedmdesátinám prof. Jana Kuklíka / Praha: Karolinum, 2011 s. 237-244.

PTÁČKOVÁ, Kateřina, Milena LENDEROVÁ a Jana STRÁNÍKOVÁ, ed. Dějiny žen, aneb, Evropská žena od středověku do poloviny 20. století v zasetí historiografie: (sborník příspěvků z IV. pardubického bienále 27.-28. dubna 2006). Pardubice: Univerzita Pardubice, 2006. ISBN 80-719-4920-5.

RYANTOVÁ, Marie. K otázkám bádání o ženách raného novověku. In: Studia Rudolphina: bulletin Centra pro výzkum umění a kultury doby Rudolfa II. Praha: Artefactum Ústav dějin umění AV ČR 2, (2002). s. 29-37.

ŠIMÁK, Josef Vítězslav. Kronika Pražská Bartoše písaře. Paměti o bouři Pražské r. 1524. Listy a kronika mistra Jiřího Píseckého. Přílohy. [Vyd.]:

ŠIMÁK, Josef Vítězslav. Praha, 1907. 438 + 39 s. (Prameny dějin českých.; 6.)

Vedoucí práce:

prof. PhDr. Jaroslav Čechura, DrSc.
Katedra historie

Datum zadání práce: 30. dubna 2017
Předpokládaný termín odevzdání: 30. dubna 2018

prof. RNDr. Jan Pícek, CSc.
děkan

L.S.

doc. PhDr. Jaroslav Pažout, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 30. dubna 2017

Prohlášení

Prohlašuji, že svou diplomovou práci jsem vypracovala samostatně jako původní dílo s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé diplomové práce a konzultantem.

Jsem si vědoma toho, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu Technické univerzity v Liberci.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti Technickou univerzitu v Liberci; v tomto případě má Technická univerzita v Liberci právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Současně čestně prohlašuji, že text elektronické podoby práce vložený do IS/STAG se shoduje s textem tištěné podoby práce.

Beru na vědomí, že má diplomová práce bude zveřejněna Technickou univerzitou v Liberci v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů.

Jsem si vědoma následků, které podle zákona o vysokých školách mohou vyplývat z porušení tohoto prohlášení.

19. května 2020

Bc. Monika Dřevíková

Poděkování

Touto cestou bych ráda poděkovala zaměstnancům Krajské vědecké knihovny v Liberci a zaměstnancům Státního archivu v Praze. Zároveň bych také chtěla poděkovat vedoucímu mé diplomové práce prof. PhDr. Jaroslavu Čechurovi, DrSc., za čas, který mi věnoval, za velmi cenné rady, připomínky a pomoc, kterou mi poskytl v průběhu let při vypracování mé diplomové práce. Děkuji také celé své rodině za pomoc a obrovskou podporu během mého studia a pomoc s překladem cizojazyčných textů. Velké poděkování patří také vedení a kolegům ZŠ TGM v Hrádku nad Nisou, kde jsem po celou dobu studia byla zaměstnaná a kde jsem vždy našla pochopení.

Závěrem bych ráda poděkovala několika lidem, bez kterých bych tuto diplomovou práci asi nikdy nedokončila. Děkuji všem vyučujícím katedry historie za neutuchající trpělivost a snahu mi pomoci, Mgr. Petře Masopustové za pomoc s dohledáváním materiálů, Mgr. Veronice Odvárkové za motivaci v období krize a Bc. Marii Urbanové za technickou podporu vždy, když jí bylo potřeba. Svému partnerovi Ondřeji Peroutkovi děkuji za lásku, trpělivost a víru v době, kdy já sama jsem ji již pozbývala.

Anotace

Práce vychází z pohledu na postavení žen v 16. století. Blíže se pak zaměří na roli žen v době pražské revoluce 1524-1528 v době tzv. diktatury Paška z Vratu. Práce je rozdělena do několika částí. První části se věnují kronice a osobnosti autora kroniky, které považuji za základní předpoklad správného uchopení tématu a dobového kontextu. Na základě podrobné analýzy kroniky jsem pak sestavila ucelený seznam publikací, jež se váží k postavení žen ve společnosti 16. století. Kronika spolu s dalšími publikacemi a prameny sloužily jako podklad pro vymezení kulturního prostředí, ve kterém ženy žily, případně ze kterého pocházely. Zde jsem sledovala především náboženské a sociální aspekty a jejich vliv na postavení žen ve společnosti té doby. Celá práce byla vytvořena na základě dostupných archivních pramenů a literatury, vážící se k problematice postavení žen v novověku.

Klíčová slova: revoluce, žena, měšťanka, Jan Pašek z Vratu, Bartoš písař, novověk, Praha, kronika, reformace, bekyně, katolíci, utrakvisté, luteráni

Annotation

This thesis is based on the view of the position of women in the 16th century. Then it is going to focus on the role of women during the Prague Revolution of 1524–1528 during the so-called dictatorship of man called Pašek z Vratu. The thesis is divided into several parts. The first part is devoted to the chronicle and the personality of the author of the chronicle, which I consider to be the basic precondition for the correct grasp of the topic and contemporary context. Based on a detailed analysis of the chronicle, it was compiled a comprehensive list of publications related to the position of women in 16th century society. The chronicle, together with other publications and sources, served as a basis for defining the cultural environment in which the women lived or which they came from. It was mainly studied the religious and social aspects and their influence on the position of women in society at that time. The whole work was created on the basis of available archival sources and literature, related to the issue of the position of women in modern times.

Key words: revolution, woman, burgher, Jan Pasek of Vrat, Bartos scribe, modern age, Prague, chronicle, reformation, Bekyne, Catholics, Utraquists, Lutherans

OBSAH

ÚVOD	11
1. KRITIKA PRAMENŮ A LITERATURY	14
2. OBECNĚ HISTORICKÝ ÚVOD	17
2.1. Kronika Bartoše písaře v české historiografii.....	17
2.2. Vydání kroniky	18
2.3. Charakteristika doby vzniku kroniky	19
3. AUTOR KRONIKY	27
3.1. Bartoš písař.....	27
3.2. Bartoš a jeho autorství	31
4. ANALÝZA KRONIKY	32
4.1. Datace kroniky.....	32
4.2. Kronika po formální stránce	34
4.3. Charakteristika kroniky	37
4.4. Dokumenty zachované v kronice	41
5. BARTOŠOVY ZNALOSTI A JEJICH UŽITÍ V KRONICE	43
5.1. Bartošova znalost Bible.....	43
5.2. Významné osoby v kronice	43
5.3. Bartošova znalost práva.....	45
5.4. Bartošova znalost historického kontextu událostí v Praze	46
6. MĚSTA, JEJICH OBYVATELÉ A SAMOSPRÁVA	50
7. ŽENY RANÉHO NOVOVĚKU	52
7.1. Pojetí ženy ve středověku a na počátku.....	52
7.2. Žena v raném novověku, ovlivněná reformací	58
7.3. Kultura raného novověku	67
8. ŽENY REVOLUCE	70
9. ZÁVĚR	77
10. SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY	81
10.1. Archivní prameny	81
10.2. Vydané prameny a literatura	81
10.3. Časopisy	85
10.4. Internetové odkazy	85

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

APM – archiv hlavního města Prahy

apod. – a podobně

ČČH – Český časopis historický

č. – číslo

etc. – et cetera (a ostatní)

kap. – kapitola

kn. – kniha

např. – například

NLN – nakladatelství Lidové noviny

s. – strana

Sg. – signatura

SR – sbírka rukopisů

str. – strana

tzv. – takzvaně

UK – Univerzita Karlova v Praze

ÚVOD

Otázka žen a jejich postavení ve společnosti není jen námětem současných sociologických studií, ale zasahuje také do historie společnosti. V současné době je tomuto tématu věnována řada knih, které zastupují nejrůznější hlediska a nahlízejí na ženu z nejrůznějších úhlů. Na trhu jsou k dispozici knihy o vývoji postavení žen ve společnosti, zaměřující se na určitá časová období.

Ve své práci se věnuji především ženám v období raného novověku, jenž byly přímými účastnicemi pozdvižení, které probíhalo v Praze ve dvacátých letech 16. století. Ještě na počátku novověku byla žena formulována především postavením muže. Tato definice vychází již z dřívějších dob. Když se alespoň pomyslně vrátím do středověku, můžu poukázat na to, jak velké úctě se těšily ženy cnostné, které žily příkladným a mravným životem. Velký důraz byl kladen také na panenství ženy či úlohu ženy jako rodičky a matky.

Středověká žena nebyla zdaleka chápána jako rovnocenná muži a obecně se mělo za to, že je méně inteligentní než její mužský protějšek.¹ Žena byla téměř výlučně podřízena muži. Je však nutné dodat, že ve středověku nelze hovořit o společenské rovnosti ve smyslu právním a sociálním, jak ji chápeme my v dnešní době. Role ženy vycházela především z interpretace Božího zákona.

V novověku se situace začíná měnit také v souvislosti s prosazujícím se protestanstvím a vzděláním, které postupně nabývalo na významu. Již v tomto období bylo vzdělání částečně umožněno také ženám. Změna v několika málo případech nastala také ve sňatkové politice. Některé ženy si mohly zvolit manžela, či se k jeho volbě aspoň vyjádřit. Přesto je nutné si uvědomit, že majoritní role ženy nadále spočívala v manželství.

Z předchozího textu bychom mohli nabýt dojmu, že žena v novověku byla buď panna nebo manželka. Vedle těchto významných rolí zde jsou ale i další úlohy ženy – dcery, sestry, matky či vdovy. Součástí společnosti byly také ženy – nevěstky. Jejich situace se však změnila spíše k horšímu. Nesmíme opomenout také

¹ HRDLIČKA, Milan, LENDEROVÁ, Milena a Jana STRÁNÍKOVÁ, ed. *Eva nejen v ráji: žena v Čechách od středověku do 19. století*. Praha: Karolinum, 2002. ISBN 80-246-0375-6, s. 21.

ženy – řeholnice, jejichž postavení bylo sice v porovnání s ostatními společenskými rolemi lepší, nicméně i tyto ženy v novověku patřily pod patronát muže.²

Stejně tak jako tomu bylo ve středověku, tak také na počátku novověku se od ženy neočekávala žádná veřejná aktivita ve smyslu politickém. Situace se však pomalu začala měnit. Zájem o veřejné aktivity se týkal nejen několika málo šlechticů, ale také některých měšťanek a venkovanek.³ Nadále však byla role ženy ve veřejném životě v raném novověku druhotná. Do politiky zasahovaly především ženy, které účelně působily na své muže.⁴ Přesto byly a jsou ženy nedílnou součástí života mužů, a tak mnohé z nich byly přímo účastnicemi pozdvižení v letech 1524–1528. Jednalo se především o ženy z řad měšťanstva, které většinou jednaly ve prospěch svých manželů.

Za hlavní cíl své diplomové práce považuji podat ucelený obraz o ženách v období raného novověku, přičemž bych se ráda zaměřila především na ženy, které byly přímými účastnicemi povstání.

Na následujících stranách jsem se rozhodla popsat ve zkratce vývoj postavení žen ve společnosti od středověku do raného novověku, přičemž se budu snažit zachytit především změny související s postavením ženy ve společnosti, které nastaly s nástupem novověku. První kapitola shrnuje kritiku pramenů a literatury, na jejichž základě jsem konstruovala strukturu své práce. Následující kapitola se věnuje krátké charakteristice kroniky a doby jejího vzniku, která je nezbytná jakožto ucelený rámeček. Obsahem třetí kapitoly je postava Bartoše písaře jakožto autora stěžejního díla. Zde bych se ráda zaměřila na rodinné poměry, vzdělání, náboženské vzdělání či osobní postoj autora k událostem. Ve čtvrté kapitole se nachází mnoho odkazů na dokumenty zachované v kronice. Pátá kapitola podává představu o Bartošových znalostech v nejrůznějších oblastech a charakterizuje schopnost autora s nimi zacházet. Následující kapitola je věnována měštům a jejich obyvatelům v období raného novověku. Poslední dvě kapitoly jsou věnovány stěžejní části této diplomové práce.

V jejich rámci jsem se rozhodla nejprve představit obecné pojetí ženy v raném novověku, přičemž jsem se zaměřila na jednotlivé role, které ženu v průběhu středověku

² HANUŠOVÁ, Barbora. *Ženy v reformaci*. Praha: 2013. Diplomová práce. UK Praha. Fakulta pedagogická. Katedra dějin a didaktiky dějepisu, s. 13.

³ MAUR, Eduard. *K účasti žen na veřejném životě v Čechách v raném novověku*. In: *Psáno do oblak*. Sborník k nedožitým sedmdesátinám prof. Jana Kuklíka. Praha: Karolinum, 2011, s. 237.

⁴ WINTER, Zikmund. *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. A v XV. století*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1906, s. 908.

a raném novověku vymezovaly, a které také do značné míry určovaly její postavení ve společnosti. Blíže se věnuji ženám přítomným revoluci ve 20. letech 16. století, a i když jejich funkce nebyla nikterak zásadní, může podat jasné svědectví o poměrech žen na počátku novověku.

Stěžejní kapitolu své práce jsem obohatila o kulturní zábavu žen ve sledovaném období. Do určité míry jsem popsala vliv reformace na ženské pokolení. Za nejdůležitější obsah považuji kapitolu, kde pracuji s příběhy žen, které si samy povstání ve 20. letech 16. století prožily.

1. KRITIKA PRAMENŮ A LITERATURY

Hlavní pramennou základnou pro mou práci se stala *kronika Pražská Bartoše písaře* vydaná roku 1907 v Praze.

Kronika je k nahlédnutí v digitalizované formě na webu Národní knihovny České republiky⁵, a to v plném rozsahu. Součástí kroniky je i šest historických písní, jež se přímo vztahují k pražské bouři. Jsou zde také přidány listy kanovníka pražského Jiřího Plánského z Hradiště, psané opatu tepelskému Petrovi. Ke kronice je také připojen list bratra Matěje adresovaný purkmistru a radě města Prahy. Do určité míry můžeme kroniku použít k vykreslení obrazu pražských událostí a udělat si tak představu o poměrech v Praze na počátku novověku.

Je však nutné ohlédnout se na dobu, v jaké tyto materiály vznikly a kdo byl jejich autorem. Z kompozice a z užití textů je zřejmé, že Bartoš dosáhl aspoň částečného univerzitního vzdělání, a díky své pozici nabyl znalosti v právu a poznal chod Menšího Města pražského. Nicméně svým vyznáním patřil mezi luterány, což je důležité mít na paměti při posuzování popisu událostí. Bartoš kupříkladu naprosto přehlíží skutečnost, že to byla právě jeho sympatizující strana, která spory vyvolala. V textu často užívá obhajoby sobě libé strany a zároveň čtenáře utvrzuje v tom, že jím zprostředkované informace jsou opravdu objektivní. Z kontextu lze soudit, že právě objektivita byla autorovým záměrem.

Pro dokreslení dalších událostí a vysvětlení některých informací mi posloužily archivní materiály z edice *Archiv český čili, Staré písemné památky české i moravské, sebrané z archivů domácích i cizích*⁶, které byly velkým přínosem při sestavování životopisu autora kroniky. O Bartošovi též pojednává Karel Jaromír Erben v úvodu své edice⁷ Bartošovy kroniky z roku 1851. Další bibliografické údaje o autorovi kroniky

⁵ ŠIMÁK, Josef Václav. *Kronika Pražská Bartoše písaře: Paměti o bouři pražské roku 1524* [online]. Praha: Historický spolek, 1907 [cit. 2019-06-24]. Dostupné z: <http://www.digitalniknihovna.cz/nkp/view/uuid:448dcf30-8c32-11dc-b810-000d606f5dc6?page=uuid:09ae7120-795f-11e6-ad48-005056825209>

⁶ *Archiv český čili, Staré písemné památky české i moravské: sebrané z archivů domácích i cizích*. Díl XI, Praha: Domestikální fond království Českého: Bursík & Kohout 1892, 1893.

⁷ ERBEN, Karel, Jaromír. *Bartošova Kronika pražská od léta páně 1524 až do konce léta 1530: dle dvou rukopisů císařských*. Veřejné knihovny Pražské. Praha: J. G. Kalve, 1851.

můžeme najít v dílech J. Jirečka⁸, A. Rezka⁹, J. Emlera, C. Höflera¹⁰, J. Jugmanna¹¹ či v neposlední řadě ve *Věstniku české akademie císaře Františka Josefa* v roce 1903 a v *Českém časopise historickém* v roce 1901¹² od doktora Šimáka.

Jako základ pro vykreslení charakteristiky doby jsem použila práci *Věk Jagellonský v českých zemích* od J. Macka¹³ a *Dějepis města Prahy* od V. V. Tomka.¹⁴ Doplnující informace jsem pak čerpala z prací V. Ledvinky a J. Peška *Praha. Dějiny českých měst*.¹⁵

V kapitolách týkajících se žen v období středověku a raného novověku jsem čerpala především z díla *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*¹⁶ od M. Lenderové, E. Maura a B. Kopičkové. Kniha obsahuje jednotlivé kapitoly, které jsou prací také dalších autorů. Ve své komplexnosti umožňuje náhled do života žen především v období středověku a novověku. Významným přínosem pro mou práci se stala také kniha *Zvonění na sv. Alžbětu: odraz norem a sociální praxe v životních strategiích měšťanek na prahu raného novověku*¹⁷ od M. Hrubé, která se specializuje především na obraz měšťanek v 16. století, jenž podává svědectví o postupných změnách v postavení měšťanek, ke kterému dochází v novověku. Velmi často se tato změna týkala především věci majetkových a oblasti obchodu. Neméně přínosnou se v tomto ohledu ukázala práce *Ženy v evropských dějinách* od Gisely Bockové.¹⁸ Další práce, které pomáhaly vytvářet tuto

⁸ JIREČEK, Josef. *Rukověť k dějinám literatury české do konce XVIII. Věku: ve spůsobě slovníka životopisného a knihoslovního*. Praha: B. Tempsky, 1876, s. 112.

⁹ REZEK, Antonín. *Dodatky a opravy k biografickým starších českých spisovatelů a k starší české bibliografii*. In: *Časopis Muzea Království českého* LVI. 1882, s. 544–545.

¹⁰ HÖFLER, Constantin. *Das Bartholomäus von St. Aegidius Chronik von Prag im Reformationszeitalter: Chronica de seditione et tumultu pragensi 1524–1531*. Praha: B. Tempsky, 1859.

¹¹ JUNGSMANN, Josef. *Historie literatury české: aneb saustawný přehled spisů českých s krátkou historií národu, oswícení a jazyka*. Praha: České museum: Knihkupectví F. Řivnáče, 1849, s. 532.

¹² ŠIMÁK, Josef Vítězslav. *Kronika Bartoše písaře*. In: *Věstník české akademie císaře Františka Josefa pro vědy slovesnost a umění* XII., 1903, s. 241–267, 333–343, 463–484, 551–576, 645–671; ŠIMÁK, Josef Vítězslav. *Bartoš písař*. In: *ČČH* VII, 1901, s. 310–326, 393–407; *Kronika pražská Bartoše písaře*. In: Šimák, Josef Vítězslav: *Prameny dějin českých; Díl VI*. Praha: Nákladem Nadání Františka Palackého, 1907.

¹³ MACEK, Josef. *Věk Jagellonský v českých zemích, díl 1*. Praha: Academia 1992, díl 2., Praha: Academia, 1994, díl 3., Praha: Academia, 1998, díl 4., Praha: Academia, 1999.

¹⁴ TOMEK, Václav Vladivoj. *Dějepis města Prahy, díl X a XI*. Praha: František Řivnáč, 1894.

¹⁵ LEDVINKA, Václav a PEŠEK, Jiří. *Praha*. Praha: Lidové noviny, 2000. ISBN 80-7106-320-7.

¹⁶ LENDEROVÁ, Milena a STRÁNÍKOVÁ, ed. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století: (sborník příspěvků z IV. pardubického bienále 27.–28. dubna 2006)*. Vyd.1. Praha: NLN, 2009. ISBN 978-80-7106-988-1.

¹⁷ HRUBÁ, Michaela a MILAN HRDLIČKA, STRÁNÍKOVÁ, Jana, ed. *Zvonění na sv. Alžbětu: odraz norem a sociální praxe v životních strategiích měšťanek na prahu raného novověku*. Praha: Argo, 2011. ISBN 978-80-257-0439-4.

¹⁸ BOCK, Gisela. *Ženy v evropských dějinách: od středověku do současnosti*. Praha: NLN, 2007. ISBN 978-80-7106-494-7.

kapitolu o postavení žen v raně novověké společnosti, jsou citovány v příslušných částech jednotlivých kapitol.

Při práci s obrazovým materiálem jsem zvolila především publikaci *Toulky světem malířství*¹⁹ od Wendy Becketové a Patricie Wrightové. Kniha obsahuje velké množství ilustrací k dějinám malířství a sloužila jako výchozí podklad pro práci. Obrazy Leonarda da Vinciho jsou převzaty z knihy s názvem *Život a dílo mistra Leonarda*²⁰ od Jaromíra Pečírky a Alfreda Lukaseye. Zobrazení Prahy²¹ na počátku 17. století pochází z volně přístupného portálu Wikipedie.

¹⁹ BECKETT, Wendy a PATRICIA WRIGHT. *Toulky světem malířství*. 4. vyd. Praha: Fortuna Print 2002. ISBN 80-732-1002-9.

²⁰ PEČÍRKA, Jaromír a ALFRED LUKASEY. *Život a dílo mistra Leonarda*. Praha: Columbus, 2005. ISBN 80-724-9213-6.

²¹ Dějiny Prahy 1523–1784. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2013 [cit. 2020-05-19]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/D%C4%Bjiny_Prahy_1523%E2%80%931784

2. OBECNĚ HISTORICKÝ ÚVOD

2.1. Kronika Bartoše písaře v české historiografii

První zmínku o Bartošovi a jeho kronice můžeme nalézt v díle Bohuslava Balbína *Bohemia docta* vzniklém v sedmdesátých a osmdesátých letech 17. století. Práce zůstala po Balbínově smrti pouze rukopisem a byla vydána až roku 1777.²² Právě v tomto díle věnoval Bohuslav Balbín krátký odstavec kronice Bartoše písaře. Autorství však nesprávně Bohuslav Balbín připsal Burianu Sobkovi z Kornic.²³ z obsahu kroniky je však zřejmé, že Burian není jejím autorem. Kupříkladu v sedmnácté kapitole první knihy, kde se jedná o převratu, který proběhl v srpnu 1524, autor uvádí, že u události nebyl přítomen,²⁴ přitom je zde o Burianovi jasně psáno jako o jednom z aktérů. Další doklady lze nalézt i v ostatních kapitolách, například v kapitole třicet sedm.

Bartošovi se věnoval i další významný muž české historie František Palacký v díle *Würdigung der alten böhmischen Geschichtsschreiber*²⁵, vydaném roku 1830. O Bartošovi též pojednává Karel Jaromír Erben v úvodu své edice²⁶ z roku 1851. Karel Jaromír Erben je také autorem hesla Bartoš písař v prvním díle *Riegrova Naučného slovníku*. Informace o Bartošovi obsahuje také druhý díl *Rukověti k dějinám literatury české do konce XVIII. věku*²⁷ od Josefa Jirečka. Další údaje bychom našli v *Dodatcích a opravách k biografickým starších českých spisovatelů v Časopise Muzea Království českého*²⁸ a ve *Zprávách o zasedání královské společnosti nauk* pocházející z roku 1882.

O Bartošovi pojednává také Josef Emler, dále pak Constantin Höfler v úvodu své edice.²⁹ Bartošovi se věnuje také významný český jazykovědec Josef Jungmann v prvním díle své *Historie literatury české*.³⁰ Mezi další autory, kteří se zabývali osobou Bartoše,

²² BALBÍN, Bohuslav. *Bohemia docta* [online]. Praha, 1777 [cit. 2019-06-24]. Dostupné z: <http://www.clavmon.cz/bbbd/ramce.asp>

²³ Tamtéž.

²⁴ *Kronika pražská Bartoše písaře*. In: Šimák, Josef Vítězslav. *Prameny dějin českých*; Díl VI. Praha: Nákladem Nadání Františka Palackého, 1907, s. 54.

²⁵ PALACKÝ, František. *Würdigung der alten böhmischen Geschichtsschreiber: Eine von der k. böhm. Gesellschaft der Wissenschaften gekrönte Preisschrift*. Praha: Fr. Tempsky, 1869, s. 262 a dále.

²⁶ ERBEN, Karel, Jaromír. *Bartošova Kronika pražská od léta páně 1524 až do konce léta 1530: dle dvou rukopisů cís. Veřejné knihovny Pražské*. Praha: J. G. Kalve, 1851.

²⁷ JIREČEK, Josef. *Rukověť k dějinám literatury české do konce XVIII. Věku: ve způsobě slovníka životopisného a knihoslovného*. Praha: B. Tempsky, 1876, s. 112.

²⁸ REZEK, Antonín. *Dodatky a opravy k biografickým starších českých spisovatelů a k starší české bibliografii*. In: *Časopis Muzea Království českého* LVI. 1882, s. 544–545.

²⁹ HÖFLER, Constantin. *Das Bartholomäus von St. Aegidius Chronik von Prag im Reformationszeitalter: Chronica de seditione et tumultu pragensi 1524–1531*. Praha: B. Tempsky, 1859.

³⁰ JUNGSMANN, Josef. *Historie literatury české: aneb saustawný přehled spisů českých s krátkou historií národu, oswícení a jazyka*. Praha: České museum: Knihkupectví F. Řivnáče, 1849, s. 532.

patří kupříkladu Václav Tomek či Jaroslav Vlček. Tomek se o Bartošovi zmiňuje v jeho *Dějepis města Prahy*, a to v dílech deset a jedenáct.³¹ Jaroslav Vlček se kronice věnuje v *Dějčinách české literatury*.³² Také Jan V. Novák a Arne Novák se zabývají touto českou kronikou v *Přehledných dějinách literatury české*.³³

Nejvýznamnější a nejrozsáhlejší zpracování biografie Bartoše písaře podává Josef Vítězslav Šimák ve *Věstníku české akademie císaře Františka Josefa* z roku 1903 a v *Českém časopise historickém* vydaném roku 1901.³⁴ Šimák podává ucelený, leč méně odborný obraz Bartoše písaře v Úvodu ke svému vydání kroniky, kde vychází právě z výše uvedených článků. Doktor Šimák je bohužel posledním, kdo podává soustavný výklad o Bartošovi a jeho kronice.

2.2. Vydání kroniky

Autorem prvního vydání kroniky Bartoše písaře je Karel Jaromír Erben. Erben vydal kroniku v roce 1851 pod názvem *Bartošova Kronika pražská léta páně 1524 až do konce léta 1530*. Před prvním vydáním byla Bartošova kronika pouze rukopisným dílem autora. Z těchto rukopisů čerpal svůj výtah Benediktin Petr Lodorecker. Tento výtah byl později vytištěn Jiřím Pontanem z Braitenberka ve Frankfurtu nad Ohří jako součást díla *Bohemia pia* roku 1602. Vraťme se nyní k Erbenově edici, která vychází pouze ze dvou rukopisů univerzitní knihovny (v současné době Národní knihovny v Praze). Později spatřilo světlo světa ještě dalších třináct rukopisů. Některé z těchto později nalezených rukopisů jsou nejen starší, ale podávají komplexnější náhled na situaci v Praze ve 20. letech 16. století. Co do obsahu Erbenovy edice je také vhodné zmínit, že tato edice neobsahuje pátou knihu, která se nachází v Šimákově vydání. Navíc se jedná o cenzurované vydání. V rámci cenzury byl upraven nejen obsah, ale i větná skladba. Text byl zbaven nejen cizích slov, ale také slov, která neodpovídala dobovému úzu. Zde se jednalo převážně o urážlivá či jinak nevhodná (vulgární, posměšná) slova. Nahradily je vhodné české výrazy. Cenzurou výrazně utrpěla originalita kroniky. V některých částech

³¹ TOMEK, Václav Vladivoj. *Dějepis města Prahy, díl X a XI*. Praha: František Řivnáč, 1894.

³² VLČEK, Jaroslav. *Dějiny české literatury*, díl I. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1960, s. 288 a dále.

³³ NOVÁK, Jan V. A NOVÁK, Arne. *Přehledné dějiny literatury české od nejstarších dob až po naše dny*. Praha: Atlantis, 1995, s. 109–110.

³⁴ ŠIMÁK, Josef Vítězslav. *Kronika Bartoše písaře*. In: *Věstník české akademie císaře Františka Josefa pro vědy slovesnost a umění XII.*, 1903, s. 241–267, 333–343, 463–484, 551–576, 645–671; ŠIMÁK, Josef Vítězslav. *Bartoš písař*. In: *ČČH VII*, 1901, s. 310–326, 393–407; *Kronika pražská Bartoše písaře*. In: Šimák, Josef Vítězslav: *Prameny dějin českých*; Díl VI. Praha: Nákladem Nadání Františka Palackého 1907.

kroniky mohlo dojít ke změně významu sdělení. Za zmínku také stojí Constantin Höfler, který kroniku opatřil překladem v roce 1859.

Druhé vydání v českém prostředí pochází od dr. Josefa Vítězslava Šimáka. Edice pochází z roku 1907 a je součástí šestého dílu *Pramenů k dějinám českým*. Šimák při své práci vychází z nejstarší dochované verze obsahující též pátou knihu. Edici dále doplňuje o dalších dvanáct rukopisů. Šimák kroniku obohatil také o poznámkový aparát, ve kterém označuje místa, která se navzájem rozcházejí s jinými dochovanými prameny. „*Vypravování toto vkládá sem Bartoš předčasně, jen proto, že jest událost obdobná předchozí, třeba o rok vzdálená. Možná též, že upálení Martinovo je pouze článkem jediného nějakého sepsání o pěti upálených v němž připojeno bylo i upálení potomní flašnéře a písaře; všechny ty kusy podivuhodně spolu souhlasí slohem i tendencí.*“³⁵ Šimák se v úvodu edice věnuje rukopisům a podrobně je analyzuje. Tato edice jest mi základním kamenem pro mou práci, jelikož ji považuji za nejzdařilejší.

2.3. Charakteristika doby vzniku kroniky

Kronika se blíže dotýká období vlády jagellonských panovníků Vladislava II. a Ludvíka v letech 1471 až 1526³⁶ a prvními lety vlády Ferdinanda I. Především léta vlády jagellonského rodu lze charakterizovat jako období úpadku panovnické moci a naopak posílení moci stavů. Pro toto období je také charakteristický boj a rozpory uvnitř stavovské obce, a to mezi katolickou a kališnickou šlechtou na jedné straně a mezi šlechtou a městy na straně druhé. Na konci 15. století je Praha nejen rozdělena na dvě dominantní části – Staré Město pražské a Nové Město pražské, přičemž větší moc spočívá v rukou radních Starého Města pražského. Praha byla městem s mnoha vnitřními partikulárními problémy a zemskou úroveň stavovské politiky opomíjela a ponechávala stranou svého zájmu. Na konci století dochází k zmírnění rozporů a postupnému sbližování Starého a Nového Města pražského, ačkoliv to Vladislav II. výslovně zakazuje.³⁷ Kolem roku 1500 vznikl společný obchodní prostor v oblasti dnešního Můstku.³⁸ Toto spojení je jedním z ukazatelů postupující spolupráce obou měst.

³⁵ *Kronika pražská Bartoše písaře*. In: Šimák, Josef Vítězslav. *Prameny dějin českých*; Díl VI. Praha: Nákladem Nadání Františka Palackého, 1907, s. 218.

³⁶ MACEK, Josef. *Věk Jagellonský v českých zemích*, díl 1. Praha: Academia 1992, díl 2., Praha: Academia, 1994, díl 3., Praha: Academia, 1998, díl 4., Praha: Academia, 1999.

³⁷ Tamtéž.

³⁸ LEDVINKA, Václav a PEŠEK, Jirí. *Praha*. Praha: Lidové noviny, 2000. ISBN 80-7106-320-7, s. 277.

Praha se stala místem modernizace. Staré i Nové Město si na březích řeky Vltavy zřídily vodárenské věže, s pumpami a sítí potrubí, která rozváděla vodu do městských kašen.³⁹ Na počátku devadesátých let 15. století prošel modernizací i Staroměstský orloj.⁴⁰ Velkou rychlostí se rozvíjí knihtisk.⁴¹ Vznikla také řada dalších stavebních, výtvarných a literárních děl neopomenutelné hodnoty.⁴²

Pokud se budeme zabývat městy, měli bychom si nejprve uvědomit, že jejich moc od dob husitství neustále rostla. Nebylo to způsobeno ničím jiným než vedoucí úlohou, kterou v období husitských nepokojů hrála. Od třicátých let města mohutněla, rostla a hospodářsky sílila. V souvislosti s tím se upevňovalo politické postavení třetího stavu. Města v průběhu let nabyla moc zákonodárnou a směla se účastnit zemských sněmů. Situace se začala postupně měnit za vlády Jiřího z Poděbrad, kdy došlo ke změně situace uvnitř měst. Zejména v Praze si nový patriciát upevnil své postavení. Získané výsady pak využíval k prosazení svých, leckdy omezených, zájmů, které tak začaly brzdit rozvoj městské politiky. Celkem logicky začala šlechta k emancipačním snahám měst projevovat odpor. V období vlády Jiřího z Poděbrad dochází k postupnému ústupu měst, který pak vygraduje v období vlády Vladislava II. V postavení měst tak dochází k zásadní změně, kdy města postupně ztrácí vydané postavení a dostávají se do stínu panského a rytířského stavu, jak tomu bylo dříve.⁴³

Vzniklá situace se začala zásadněji projevovat v poslední čtvrtině 15. století, kdy dochází ke zvýšenému výskytu útoků a výpadů šlechty proti městům a jejich právům. Městská privilegia a svobody se stávaly problematictějšími a byly často zpochybňovány. Šlechta využila situace ve svůj prospěch tak, aby zvrátila rozložení sil uvnitř stavovské obce. Vypracování nového zemského zřízení mělo posloužit účelům šlechty. Ve svém

³⁹ V roce 1489 byla na pravém břehu Vltavy u Karlova mostu postavena dnešní staroměstská vodárenská věž a roku 1495 na nábřeží Nového města Šítkovská vodárenská věž.

⁴⁰ MÍKA, Zdeněk a kol. *Dějiny Prahy v datech*. Praha: Panorama, 1988. ISBN 80-204-0789-8, s. 96.

⁴¹ V roce 1487 Jonata z Vysokého Mýta zřídil první pražskou tiskárnu na Novém městě. Jako první tiskařský počín byl vydán pražský Žaltář Davidův, poté v tomtéž roce bylo ještě pořízeno druhé české vydání Kroniky trojánské.

⁴² Jako příklad lze uvést: Vladislavský sál vzniklý v letech 1493-1502, Daliborku v roce 1496, před rokem 1500 byl postaven v Královské oboře lovecký letohrádek (tzv. místodržitelský), v letech 1520–1526 došlo k přestavbě Novoměstské radnice, v roce 1525 přibýlo v prvním poschodí Staroměstské radnice renesanční okno šikmo nad hlavním portálem s nápisem *Praga caput regni*, významná umělecká díla této doby pochází od Mistra litoměřického oltáře, neméně hodnotné jsou knižní malby, vzešlé z řady vynikajících iluminátorských dílen od Mistra Valentina Nohy z Jindřichova Hradce, Janička Zmizelého z Písku, Pavla Mělnického a Mistra litoměřického graduálu. V této době vzniká Jenský kodex a Litoměřický graduál.

⁴³ LEDVINKA, Václav a PEŠEK, Jiří. *Praha*. Praha: Lidové noviny, 2000. ISBN 80-7106-320-7, s. 265.

důsledku tak vkládalo všechnu politickou moc do rukou šlechty a významným způsobem omezilo stará hospodářská privilegia královských měst. V Praze i v jiných královských městech se vědělo o přípravě nové kodifikace zemského práva, avšak vzhledem k stratifikaci měst a úpadku univerzity zde scházeli právnicky erudovaní odborníci, kteří by se mohli na vzniku zákoníku podílet a nějakým způsobem zasáhnout do konečného znění. Svou roli sehrály také omezené zájmy městského patriciátu, který zůstal ve svém přístupu pasivnější, než tomu bylo u šlechty, která využila svého vlivu na krále. Šlechtě se tak podařilo prosadit takové znění nového zemského zřízení, které oslabilo moc měst a přirkló rozhodující moc v zemi šlechtě. Vladislavské zřízení zemské přijaté sněmem 11. března roku 1500 městům odpíralo právo podílet se na zemské vládě a účast na zemském sněmu jim přiznalo pouze při projednávání záležitostí týkajících se měst. Města tak přišla o svou rovnocennou pozici se šlechtou, díky které se podílela na vytváření zákonů a aktů celozemského charakteru.⁴⁴

Vzhledem k charakteru zemského zřízení královská města v čele s Prahou zřízení odmítla. V Praze se tak stalo roku 1502, kdy byl zároveň vytvořen branný svaz dvaceti devíti královských měst v čele s Prahou, resp. Starým Městem. Města se chopila iniciativy, začala svolávat vlastní sjezdy, postavila vojsko o osmi tisících mužů. Oficiálně svaz vznikl na ochranu královské moci v zemi proti svévoli panstva. V této době dochází k proměně městského patriciátu. Do čela rad se dostávají vzdělaní absolventi univerzity, kteří jsou často ovlivněni nastupujícím humanismem. Ve funkci městského kancléře stanul Jan Pašek z Vratu a Jan Hlavsa z Liboslavě, budoucí pražští vůdci, kteří nakonec stanou každý na jiné straně. Zprvu se však jejich úsilí zaměřovalo na sjednocení a posílení politické, hospodářské a vojenské moci městského stavu. Cílem bylo spojení Nového a Starého Města, k nimž se měla připojit také Malá Strana, která podléhala vlivu Starého Města. Toto spojení by představovalo dostatečně silnou základnu mocenské politiky městského stavu.⁴⁵

Moc královských měst a Prahy rostla. Tohoto růstu si byl vědom nejen panský stav, ale také samotný panovník. Spojení měst představovalo přímou hrozbu pro panovníka. Ve snaze oslabit pražská města udělil Vladislav II. 27. října 1504 Novému Městu privilegium, kterým jej zrovnoprávnil a zdůraznil jeho hospodářskou

⁴⁴ LEDVINKA, Václav a PEŠEK, Jiří. *Praha*. Praha: Lidové noviny, 2000. ISBN 80-7106-320-7, s. 282.

⁴⁵ Tamtéž.

konkurenceschopnost⁴⁶ vůči Starému Městu. Z králova nařízení se zvýšil počet novoměstských konšelů z dvanácti na osmnáct a město obdrželo právo se odvolávat přímo ke králi (dříve se odvolávali na Staré Město).⁴⁷ Novému městu nebyly uděleny úřady podkomořího a hofrychtáře královských měst.

Mezi Starým a Novým Městem panovaly neustálé rozpory vyplývající z hospodářské a obchodní situace měst.⁴⁸ Na vině byla také sociální skladba obyvatel. Zatímco nižší sociální vrstvy zastoupené na Novém Městě byly k stavovské městské politice vcelku laxní, Staré Město a jeho patriciát pocítoval spojení měst jako nutnost. První neúspěšné pokusy o spojení měst se objevily v letech 1505 a 1507. Důležitost spojení měst si uvědomovali nejen staroměstští radní, ale také Vladislav II., který v tomto spojení viděl zcela oprávněně hrozbu a následné oslabení královské moci. Z tohoto důvodu spojení roku 1509 výslovně zakázal.⁴⁹ Téhož roku však pod dojmem králova zásahu proti městským radám došlo k útoku chudiny na uherské dvořany, v jehož důsledku se 20. května 1509 ustanovilo vzájemné spolenectví Starého a Nového Města. Obě města se spojila k vzájemné obraně proti zásahům královské moci a proti tlaku šlechty. Roku 1513 se na Staroměstské radnici uskutečnil sjezd svazu královských měst. Cílem sjezdu mělo být upevnění jednoty a zvýšení aktivity svazu zvolením výboru pro koordinaci politické a vojenské činnosti měst. Městskému stavu se povedlo posílit svou pozici spolenectvím s knížetem Bartolomějem Minsterberským, uzavřeným v roce 1512. Další spolenectví bylo navázáno s rytířskou skupinou Albrechta Rendla z Oušavy. Získání nových spojenců znamenalo růst vojenské síly městského svazu, a díky úvěrům se města rychle zvětšovala a stabilizovala svou hospodářskou základnu.⁵⁰

K zásadní změně a novému vývoji došlo 24. října 1517, nedlouho po smrti krále Vladislava II. Změnu představovalo uzavření Svatováclavské smlouvy, která ukončila konflikty mezi městy a šlechtou. Smlouva znamenala navrácení části moci zpět do rukou měst. Zajistila městům správní a soudní autonomii a právo třetího hlasu na sněmech. V rámci kompromisu se šlechtou nepotvrdila městům hospodářské výsady. Ve svém

⁴⁶ Novému Městu byl udělen nový výroční trh o sv. Bartoloměji (24. srpna).

⁴⁷ TOMEK, Václav Vladivoj. *Dějepis města Prahy, díl X*. Praha: František Řivnáč, 1894, s. 221 a dále.

⁴⁸ Staré Město a jeho patriciát strhávali hospodářské těžiště na svoji stranu. Nové Město naproti tomu bylo méně svázáno cechovními předpisy a početnější řemeslnictvo. Staroměstští naproti tomu nesouhlasili s řadou novoměstských monopolů, s dobytím, dřívím i ovocem se přednostně obchodovalo na Novém Městě.

⁴⁹ VOJTÍŠEK, Václav. *O vývoji samosprávy pražských měst*. Praha: Důchody obce hlavního města Prahy, 1927, s. 46.

⁵⁰ LEDVINKA, Václav a PEŠEK, Jiří. *Praha*. Praha: Lidové noviny, 2000. ISBN 80-7106-320-7, s. 283.

znění představovala smlouva nepopiratelný triumf měst spolu s jejími vůdci Janem Paškem z Vratu a Janem Hlavsou z Liboslavě.

Vladislav II. byl mrtev a na trůn měl usednout sotva desetiletý Ludvík, který nakonec zůstal v Budíně, kde podléhal výchově a vlivu tamních magnátů. Tento fakt zcela nepopiratelně umožňoval širší pole působnosti českým královským městům, aby také ne, když se panovník, svrchovaná hlava státu, nacházel několik set kilometrů od Prahy. V čele městských kontingentů stála pražská města usilující o spojení. Proti městská část šlechty, jež pozbyla oporu ve Vladislavovi II., nebyla dále schopna zabránit spojení měst. Dne 30. srpna 1518 usedli zástupci Nového a Starého Města k jednání v Karolinu. Jednání skončila vzájemnou dohodou a ustanovením jednoty Starého a Nového Města. Na této dohodě se významnou měrou podílel, a nese za ni nepopiratelné zásluhy, především Jan Pašek z Vratu a skupina měšťanů kolem něj. Jan Pašek tuto myšlenku velmi silně prosazoval již od roku 1509, tehdy však ještě neúspěšně proti výslovnému zákazu Vladislava II.⁵¹ Nyní již úspěšný Jan Pašek stanul 9. září 1518⁵² v čele první zvolené společné rady jednotného města. Síla, kterou disponovala spojená města, se naplno ukázala v roce 1520. Městská vojska pod vedením sjednocené Prahy táhla do jihozápadních Čech proti loupeživým rytířům, kteří zde narušovali obchod a majetek měst a měšťanů. Šlechtická hotovost se této síle nedokázala rovnat, natož se jí postavit.⁵³

Se spojením měst šla ruku v ruce reforma městských úřadů. Postupně došlo k unifikaci vedení městských knih a změně městské samosprávy. Zprvu město spravovaly dvě osmnáctičlenné rady, avšak část agendy se přesunula na nižší orgány. Tuto část agendy dostal na starosti desetipanský úřad – pomocný úřad městské rady o deseti členech. Desetipanský úřad vyřizoval trestní spory a soukromě právní záležitosti, týkající se hodnot vyšších než deset kop a do sta grošů.⁵⁴ Převážně se jednalo o dluhy, které svou

⁵¹ JANÁČEK, Josef. *Vyprávění o Staroměstské radnici*. Praha: Orbis, 1961, s. 102–103.

⁵² Jan Pašek se narodil ve Starém Kníně, neznámo kdy a zemřel 15. března 1533 na Toušni. Pocházel z chudé rodiny. Nejdříve působil jako venkovský kantor. Nicméně ve svých studiích pokračoval dál na pražské universitě, kde nejprve roku 1491 dosáhl titulu bakalář. O dva roky později se stal mistrem svobodných umění a neposledně postoupil na post děkana artistické fakulty, kde působil v letech 1496 až 1497. V následujících letech prošel na svůj původ závratnou kariérou, během níž nabyl nejen značného jmění, ale často rozhodujícího vlivu na vývoj v Praze. Jeho vzestup byl spojen s úřady, které zastával povětšinou v městské správě. Byl kancléřem Starého Města pražského v letech 1498 až 1511, prokurátorem, konšelem v letech 1515 až 1518, a konečně i purkmistrem v období 1518 až 1523 a 1524 až 1527. V roce 1504 mu král Vladislav II. Udělil erb a přídomek z Vratu, roku 1522 byl pasován na rytíře.

⁵³ JANÁČEK, Josef. *Vyprávění o Staroměstské radnici*. Praha: Orbis, 1961, s. 103.

⁵⁴ VOJTÍŠEK, Václav. *O vývoji samosprávy pražských měst*. Praha: Důchody obce hlavního města Prahy, 1927, s. 48.

výši přesáhly kompetenci rychtářova soudu. Hlavními hospodářskými orgány městské samosprávy zůstaly šestipanské úřady, které byly ale spojeny do jednoho devítičlenného úřadu. Postupně se počet členů v tomto úřadu snížil na osm. Rychtáři, jakožto představitelé a vykonavatelé moci, zůstali nadále dva. Jak již bylo řečeno výše, v září roku 1518 došlo ke zvolení nové městské rady pro obě města. Nová rada čítala osmnáct konšelů (devět z každého města), z nichž dvanáct se střídalo ve funkci purkmistra. Sjedené město disponovalo také stem obecních starších. Všechny úřady měly být obsazovány paritně, to však vydrželo pouhé dva roky a pak začala pozvolna narůstat převaha Starého Města.⁵⁵

Do popředí a zároveň do konfliktů se začínají dostávat dvě ústřední postavy, a to Jan Pašek a Jan Hlavsa. Jejich vzájemná rivalita začala nabývat na intenzitě zejména od počátku dvacátých let, kdy do Prahy začalo hojněji pronikat luteránství. Tento náboženský směr začal být přijímán některými duchovními, mistry pražské univerzity i částí měšťanstva. Konflikt vygradoval roku 1522, kdy funkce hofrychtáře královských měst přešla z Jana Hlavsy na rok na Jana Paška. Jednalo se o funkci celozemsky významnou. Po příchodu luteránské reformace do Čech dochází v Praze k profilaci dvou táborů – konzervativních kališníků a luteránů. Konflikt mezi Janem Paškem a Janem Hlavsou popisuje Bartoš jako konflikt mezi starou a novou vírou, přičemž vítězství připisuje Paškově konzervativní straně. Avšak pokud se na konflikt podíváme komplexněji, tak to byla právě strana Hlavsy, která zavedla příčinu ke konfliktu po vypuzení Paška z úřadu hofrychtáře i městské rady v roce 1523. První konflikty mezi staroutrakvisty a luterány se odehrály na univerzitní půdě, odkud se pak přenesly na městskou radnici. V roce 1523 si příznivci luteránství mezi konšely dosadili za kazatele Betlémské kaple radikálního luterána Jana Hánka. To vyvolalo odpor konzervativní skupiny profesorů, která vytrvale protestovala proti jeho dosazení. Silná skupina kolem Jana Hlavsy se situaci s odpůrci rozhodla řešit radikální formou, odstranila staroutrakvisty z konzistoře, z vedení univerzity i z města vůbec. Vedení univerzity převzal nově ustanovený děkan Jiří Písecký.⁵⁶

V březnu roku 1524 se situace změnila. V Praze došlo k volbě konšelů, ze kterého vyšla vítězně skupina kolem Jana Paška. Jan Pašek se stal primasem, a díky spojení

⁵⁵ VOJTÍŠEK, Václav. *O vývoji samosprávy pražských měst*. Praha: Důchody obce hlavního města Prahy, 1927, s. 52.

⁵⁶ Tamtéž.

se Lvem z Rožmitálu zvrátil poměr moci na svou stranu. Pašek i jeho příznivci si byli vědomi potenciálního odporu luteránské strany, rozhodli se tedy si své dominantní postavení pojistit. Dne 9. srpna 1524 zosnovali převrat na Staroměstské radnici, při němž byli zatčeni poslední čtyři luteránsky smýšlející konšelé. Celá akce se nesla v duchu tažení proti kacířům, kteří se nesrovnávali s kompaktáty, došlo tak k čistce mezi významnými a mocnými měšťany strany Hlavsovy. Luteránské konšely v městské radě nahradili čtyři Paškovi stoupenci. Paškova vláda nad městem trvala čtyři roky, tedy do doby, než na český trůn usedl Ferdinand I. Habsburský a Prahu roku 1528 rozdělil. Rozdělená Praha pro něj neznamena takové riziko jako Praha jednotná.⁵⁷

Za Paškovy diktatury, jak někdy bývá jeho vláda označována, hrála důležitou roli otázka náboženská, která se stala nástrojem pro potlačování mocenského vlivu luteránské strany. Například podmínkou měšťanství či vstupu do cechů se stala přísaha na staroutravistické články. Ludvík Jagellonský se snažil omezit Paškovu moc nad Prahou, leč marně. Za Paškova působení byli z města vypovídáni jeho protivníci a několik lidí podezřelých ze sympatií k luteránství bylo upáleno. Situace se změnila po Ludvíkově smrti. V roce 1526 byl Pašek jedním ze dvou Pražanů, členů dvaceti čtyřčlenného grémia, kteří se zúčastnili volby nového českého krále. Českým králem byl zvolen Ferdinand I. Habsburský, manžel Anny Jagellonské, sestry Ludvíka Jagellonského. Korunovace proběhla v únoru 1527.

Habsburkové byli zapřísáhlí katolíci a na český trůn usedli v době, kdy se Říší mocně šířila reformace. Např. Ferdinandův bratr Karel V. vedl neustálé boje s reformátory. Ve shodě s habsburskou politikou měla být tedy Praha čistě kališnicko-katolická. Této myšlenky dokázal obratně využít i Jan Pašek, který se snažil králi zalíbit skrze náboženskou otázku v letech 1526–1528 bylo upáleno z náboženských důvodů pět lidí. Ferdinand avšak dobře věděl, že sjednocená Praha je silnější, a navíc ve spojení s rožmitálskou skupinou. Proto se rozhodl využít sporů uvnitř a zakročit. V září roku 1528 při obnově městské rady dosadil zvlášť konšele pro Staré a Nové Město a zrušil jednotu pražských měst. Jan Pašek však do nové rady jmenován nebyl, jelikož právě on se nejvíce zasloužil o její sjednocení roku 1518. Ferdinand navíc zakázal svolávat velké obce bez jeho svolení a postavil tak pod svou kontrolu politické aktivity širších měšťanských vrstev. Vypovězení se postupně vrátili do Prahy, avšak bez finanční náhrady

⁵⁷ ČECHURA, Jaroslav. *České země v letech 1437–1526*. Díl. Jagellonské Čechy. Praha: Libri, 2012, s. 160.

a nebyli již připuštěni do vyšších městských úřadů. Určitě se nelze domnívat, že spojení měst zmizelo nařízením panovníka ze dne na den. Některé cechy byly nadále spojené a celoměstská funkce zůstala i některým tržištím.⁵⁸

⁵⁸ ČECHURA, Jaroslav. *České země v letech 1437–1526*. Díl. Jagellonské Čechy. Praha: Libri, 2012, s. 162.

3. AUTOR KRONIKY

3.1. Bartoš písař

Dochovaných zpráv o autorovi kroniky nemáme mnoho. Předpokládáme, že Bartoš písař se narodil někdy koncem šedesátých a počátkem sedmdesátých let 15. století. Přesné datum narození nemáme k dispozici. Dobu narození lze vyvodit z několika míst v kronice, např. O době nástupu Vladislava II. Jagellonského (1471) ví autor jen od starší generace a v páté knize píše o událostech z roku 1483, kde se zmiňuje, že byl ještě pacholíkem hubeným.⁵⁹ Z tohoto označení lze usuzovat, že mu v roce 1483 bylo do patnácti let věku. Další důležitou informací je místo narození, o němž víme, že se narodil v Praze, což plyne z dvacáté sedmé kapitoly druhé knihy. „*Avšak nemohlo mi nic též jako jiným postačiti, ani zachování chvalitebné rodičův mých, ani mně samého, jsa zplozen od nich v tom městě.*“⁶⁰

Rodinné vazby jsou nám také záhadou. O Bartošových rodičích toho mnoho nevíme. Bartoš se o nich zmiňuje v úvodu dvacáté sedmé kapitoly druhé knihy.⁶¹ Z krátkého úryvku lze vyvodit, že Bartošovi rodiče nejspíše žili v Praze, leč neměli měšťanské právo. Vycházejme z toho, že pokud by jej měli, Bartoš by se o tom jistě zmínil. Navíc Bartoš v této kapitole jasně uvádí, že byl měšťanem Starého Města až v letech zmužilých.⁶² Je tedy zřejmé, že měšťanské právo po rodičích nezdědil.

Z kompozice textu, užití výrazů a formy kroniky lze usuzovat, že Bartoš písař dosáhl aspoň částečného univerzitního vzdělání. Do jaké hloubky toto vzdělání obsáhl, nám není známo. Na několika místech používá citáty Cicerona a Aristotela a je nejvýše nepravděpodobné, že by se s jejich díly seznámil mimo univerzitní půdu. Co se týká úrovně dosaženého vzdělání, nedosáhl ani na bakalářský titul. Po nedokončených studiích pracoval jako učitel a je pravděpodobně kantorem, který získal roku 1500 městské právo na Starém Městě.⁶³

⁵⁹ *Kronika pražská Bartoše písaře*. In: Šimák, Josef Vítězslav. *Prameny dějin českých*; Díl VI. Praha: Nákladem Nadání Františka Palackého, 1907. Kn. V. kap. 2, s. 286.

⁶⁰ Tamtéž, kn. II. kap 27, s. 168.

⁶¹ Tamtéž, kn. II. kap. 27, s. 168–169.

⁶² *Kronika pražská Bartoše písaře*. In: Šimák, Josef Vítězslav. *Prameny dějin českých*; Díl VI. Praha: Nákladem Nadání Františka Palackého, 1907. Kn. II. kap 27, s. 168.

⁶³ AMP, SR, sgn. 986, f. 235

V roce 1502 byl Bartoš již ženatý a měl dvě dcery.⁶⁴ Jeho žena se jmenovala Markéta a postupně spolu měli pět dcer – Johanu, Anežku, Apolenu, Kristýnu a Martu.⁶⁵ Co se dotýká dalších rodinných vazeb, tak podle dostupných informací byla roku 1514 nejstarší dcera Johana již vdaná, za koho nám není známo.⁶⁶ U mladších dcer je tato informace k dispozici. Anežka se provdala za Šimona Dačického, Apolena za Jiřího Kohouta, Kristýna za Jana Bílka a Marta za Jana z Příbramě.⁶⁷

Z hlediska obživy víme, že roku 1502 se Bartoš spolu se svou ženou živili obchodem s plátnem a měli dcery Anežku a Apolenu.⁶⁸ O deset let později působil Bartoš jako radní písař Menšího Města pražského. První záznam psaný jeho rukou datujeme 1. července 1512 a poslední je z 8. dubna 1516.⁶⁹ Téhož roku v září si Bartoš koupil na Malé Straně dům a obdržel městské právo.⁷⁰

Dne 27. prosince 1514 si Bartoš koupil vinici o rozloze dvou strychů⁷¹ a o rok později přikoupil ještě dalších šest strychů.⁷² Vedle svého písařského povolání provozoval Bartoš ještě obchod s plátnem. Podle záznamů byl v obchodě jeho společníkem Jan od meče. Téhož roku u nich ale došlo k rozporům, rozdělili si podíly a každý se vydal svou cestou.⁷³

Jak již bylo řečeno výše, Bartoš působil také jako radní písař na Malé Straně, a to čtyři roky. Přídomek písař Bartoš obdržel právě podle této profese. Za dobu působení ve funkci radního písaře nabyt znalosti v průběhu obecního zřízení, v právu a poznal chod Menšího Města pražského včetně jeho obyvatel a celkových poměrů. Roku 1516 Bartoš změnil své působiště a přesunul se do Starého Města, kde nabyt funkci písaře perkmistra hor viničních.⁷⁴ Proč Bartoš z Malé Strany odešel, nelze s určitostí říct, avšak z několika míst v kronice je zřejmé, že neodešel zrovna v dobrém. V kronice najdeme několik zmínek o Menším Městě pražském a málokterá je zrovna lichotivá. Tomuto předpokladu

⁶⁴ AMP, SR, sgn. 1046, f. 21

⁶⁵ AMP, SR, sgn. 2006, f. 223

⁶⁶ AMP, SR, sgn. 2006, f. 223

⁶⁷ Tamtéž.

⁶⁸ AMP, SR, sgn. 1046, f. 21

⁶⁹ Srovnání rukopisů Knihy městských práv a malostranské radní knihy provedl dr. Šimák. V ČCH VII, 1901, s. 314.

⁷⁰ AMP, SR, sgn. 2211, L 12 b

⁷¹ Jeden strych neboli jeden korec odpovídá přibližně 0,285 ha.

⁷² AMP, SR, sgn. 2006, list 223 a 242.

⁷³ AMP, SR, 1046, f. 95 b

⁷⁴ Úřad hor viničních byl v Praze založen ve 14. století k dohledu nad vinařstvím v okolí Prahy.

napovídá také fakt, že spolu se svým odchodem Bartoš prodává i svůj dům na Malé Straně zakoupený roku 1512.⁷⁵

Bartoš se tedy v roce 1516 přesouvá spolu se svou rodinou do Starého Města. Zde 27. srpna 1516 zakoupil dům v dnešní Liliové ulici naproti chóru sv. Anny.⁷⁶ Od tohoto chóru bývá odvozen jeho další přídomek, Bartoloměj od sv. Anny. V Liliové ulici bydlel Bartoš šestnáct let, nepočítaje léta, kdy byl vypovězen. Po tuto dobu v domě přebývala pouze jeho rodina. V úřadu perkmistra hor viničných působil Bartoš pod perkmistrem Danielelem Raušem. První zápis jeho rukou datujeme 5. července 1516, poslední pak 18. července 1518.⁷⁷

Od roku 1518 se Bartoš živil pouze obchodováním s plátnem. Dva roky na to zakoupil lis na plátno, přičemž roku 1519 dokončil svůj přepis knihy městských práv od mistra Brikcího z Licka.⁷⁸ Bartošovi se v té době dařilo nejspíš dobře. Stal se důležitou osobou, což dokazuje i řada finančních půjček, které poskytoval.⁷⁹ Bartoš se také zaručil za některé nově příchozí měšťany.⁸⁰ Podle dochovaných záznamů vykonával roku 1520 funkci obecního radního, avšak jak dlouho ji vykonával, nelze s přesností určit.⁸¹

Osudným byl pro Bartoše rok 1524, kdy došlo k převratu a moci se chopil Jan Pašek z Vratu. Bartoš svým vyznáním patřil mezi luterány spolu s dalšími lidmi kolem Jana Hlavsy z Liboslavě. V rámci náboženské čistky byl Bartoš roku 1525 vypovězen z Prahy, avšak jeho rodina zde směla zůstat. Důvodem byly jeho zdrženlivost a neochota přihlásit se k novým artikulům vytvořeným stranou mistra Jana Paška a administrátorem Havlem Caherou, který působil v této funkci od roku 1523. V životě obyvatel Prahy se ujala nová praxe, kde teprve když se obyvatelé města přihlásili k těmto artikulům, byli znovu přijati za měšťany.⁸²

Bartoš byl spolu s dalšími šesti měšťany 9. srpna 1525 obeslán na radnici, aby se přihlásil k artikulům, avšak všichni obeslaní zde byli obviněni z následování neřádných kněží. Z rozkazu krále Ludvíka byli vypovězeni z města s tím, že do dvou nedělí musí

⁷⁵ AMP, SR, sgn. 2211, list M 10

⁷⁶ AMP, sgn. 2108, list 189 b

⁷⁷ ŠIMÁK, Josef Vítězslav. *Bartoš písař*. In: ČČH VII, 1901, s. 317.

⁷⁸ Uloženo v technickém muzeu v Chrudimi.

⁷⁹ AMP, SR, sgn. 2142, list C 10 b a sgn. 1047, list g 2

⁸⁰ AMP, SR, sgn. 534, list a 14 a B 4 b

⁸¹ AMP, SR, sgn. 8, f. 56

⁸² *Kronika pražská Bartoše písaře*. In: Šimák, Josef Vítězslav. *Prameny dějin českých*; Díl VI. Praha: Nákladem Nadání Františka Palackého, 1907. Kn. II. kap. 24–26.

město opustit. Do Hromnic příštího roku se měli vyprodat i z majetku svého.⁸³ Bartoš se v kronice také zmiňuje o možnosti vykoupení úplatkem skrze Židy. „*Trefilo se v jednu chvíli před vyjitím mým z Prahy, že ti Židé za mou manželkou chodili v ta místa, kdež jest trhy své jmívala, a to činili po různu a obzvláště po jednom na zapřenou, a mluvili k ní tejně, aby mi pověděla, chci-li jim dáti XV kop grošův českých, že oni chtějí mi to jednati i zjednati, že doma při svém statku zůstanu bez překážky.*“⁸⁴ Avšak Bartoš této nabídky nevyužil a raději odešel. Kam odešel, nám není známo. Z textu lze usuzovat, že se možná usídlil v Kutné Hoře, kam odešlo mnoho vypovězených Pražanů. Tomuto tvrzení nasvědčuje šestá kapitola třetí knihy, kde pojednává o sněmu v Kolíně a Kutné Hoře.⁸⁵

V letech 1525 až 1529 pobýval Bartoš mimo Prahu. V tuto dobu nemáme žádné záznamy o jeho životě či činnosti. Z kroniky se dozvídáme, že Bartoš nakonec nebyl nucen svůj majetek v Praze prodat. Nemáme záznam o prodeji nemovitosti. Dne 11. listopadu 1525 byly vypovězeny i manželky vypovězených, mezi nimiž byla i choť kronikářova Markéta. K tomu však nedošlo. Král Ludvík tento rozsudek zrušil listem z 11. ledna 1526.⁸⁶

Situace se pro vypovězené zlepšila s nástupem Ferdinanda I., který roku 1528 zrušil jednotu měst a ustanovil novou radu. Novou radu pověřil tím, aby se s vypovězenými smluvila. Nová rada však neměla zájem přijmout vypovězené zpět do města, snad v tom hrál roli i majetek vypovězených.⁸⁷ Teprve 11. července 1529 vydal Ferdinand I. po opakovaných stížnostech vypovězeným glejt. Vypovězení se tak mohli vrátit do Prahy, dokud nedojde k urovnání sporů s obcí. Později se do Prahy vrací Bartoš.⁸⁸

Na počátku následujícího roku bylo obesláno dvanáct vypovězených na Staroměstskou radnici. Vypovězení se zde vyjadřovali o škodách a křivdách na nich učiněných, leč spor byl odročen. Druhé předvolání se ukázalo více systematické. Vypovězení se dělili podle smýšlení. Bartošovi byla vyčítána náchylnost ke kacířství a dále, že chtěl napravovat křesťanskou víru a chce i nadále. Bartošovi nařídili, aby se

⁸³ *Kronika pražská Bartoše písaře.* In: Šimák, Josef Vítězslav. *Prameny dějin českých; Díl VI.* Praha: Nákladem Nadání Františka Palackého, 1907. Kn. II. kap. 26, s. 167.

⁸⁴ Tamtéž, kn. II. kap. 27, s. 169.

⁸⁵ Tamtéž, kn. III. kap. 6, s. 187–190.

⁸⁶ Tamtéž, kn. III. kap. 3, s. 181.

⁸⁷ Tamtéž, kn. IV. kap. 23, 30.

⁸⁸ *Kronika pražská Bartoše písaře.* In: Šimák, Josef Vítězslav. *Prameny dějin českých; Díl VI.* Praha: Nákladem Nadání Františka Palackého, 1907. Kn. IV. kap. 24–26.

vyznal ze své víry před konzistoří, a poté, pokud jej konzistoř shledá řádným křesťanem, měl opět nabýt měšťanství. Tak se také stalo dne 23. května 1530, kdy tak Bartoš učinil a byl přijat zpět za měšťana Starého Města. Vypovězení se mohli vrátit zpět, avšak svůj majetek zpět neobdrželi, jelikož byli vypovězeni z vůle a za souhlasu krále Ludvíka. Ještě v srpnu 1530 došlo ke shromáždění vypovězených, kteří byli zpět vyhlášeni za měšťany a očištěni od pomluv.⁸⁹

Ještě v březnu roku 1530 si Bartoš koupil kožišnický krám⁹⁰ a následně v květnu 1532 dům v osadě sv. Jiljí.⁹¹ Odtud pochází přídomek Bartoloměj či Bartoš od sv. Jiljí. Poslední nemovitostí, o které máme záznam, je dům u sv. Anny, který roku 1532 prodal.⁹² Poslední záznam, který o Bartošovi máme, je, že 14. února 1535 učinil závěť a v květnu téhož roku skonal.⁹³

3.2. Bartoš a jeho autorství

Bartoš napsal své dílo původně anonymně. Jak si tedy můžeme být jisti, že dílo napsal opravdu Bartoš? První, kdo se touto otázkou zabýval, byl v polovině devatenáctého století Karel Jaromír Erben v úvodu ke své edici. V samotné kronice můžeme najít řadu míst, které přímo odkazují na to, že autorem byl právě Bartoš písař. U většiny zachovalých rukopisů najdeme přípisek Bartošova jména, např. v kapitole dvacáté sedmé knihy druhé. Důležité je také svědectví samotného Bartoše, který uvádí ve svém testamentu, že napsal paměti své doby.

Z několika míst v kronice je zcela zřejmé, že autor vyzdvihuje osobu Bartoše písaře. V kapitole dvacáté sedmé knihy autor uvádí, že byl jedním ze sedmi vypovězených z Prahy: „*mluvili k nám ke všem vůbec a zmatečně etc.*“⁹⁴ V třicáté druhé kapitole čtvrté knihy uvádí jmenovitě všech sedm vypovězených, mezi nimiž můžeme nalézt i Bartošovo jméno, které je uvedeno jako první v seznamu. Toto jsou pouze dva příklady, avšak v kronice je jich napříč knihami více.⁹⁵

⁸⁹ ČECHURA, Jaroslav. *České země v letech 1437-1526*. Díl. Jagellonské Čechy. Praha: Libri, 2012, s. 167.

⁹⁰ AMP, SR, sgn. 2110, f. 325

⁹¹ AMP, SR, sgn. 2111, f. 23 b

⁹² AMP, SR, sgn. 2111, 35 b

⁹³ Tento testament byl zaznamenán v rukopise v AMP, SR, sgn. 2142 a ještě starší generace historiků ji měla k dispozici, ovšem v osmdesátých letech se celý rukopis ztratil a dosud nebyl nalezen. Naštěstí Bartošovu závěť otiskl v poznámce na straně ... v ČČH 1901 dr. Šimák.

⁹⁴ *Kronika pražská Bartoše písaře*. In: Šimák, Josef Vítězslav. *Prameny dějin českých*; Díl VI. Praha: Nákladem Nadání Františka Palackého, 1907. Kn. II. kap. 26, s. 167.

⁹⁵ Šimák, Josef Vítězslav: Bartoš písař. In: ČČH VII, 1901, s. 311

4. ANALÝZA KRONIKY

4.1. Datace kroniky

V kronice samotné nenajdeme přesné datum jejího vzniku, musíme se tedy spoléhat na malé nápovědy, které nám Bartoš sám v textu zanechal. Víme již tedy, že Bartoš písař je autorem kroniky, avšak otázkou je, kdy ji napsal. S největší pravděpodobností začal Bartoš psát kroniku v roce 1529, tedy v době, když už byla situace klidnější. Tento předpoklad vychází přímo z pera samotného autora, kde píše již v první kapitole: „*Okolo také tohoto Havla vítr se již točí, jakož se toho dále dočteš*“⁹⁶ Autor má zcela zjevně na mysli Havla Caheru, administrátora konzistoře podobojí, který byl v úzkém kontaktu s Janem Paškem z Vratu a skupinou kolem něj. Z této věty lze vyvodit, že Bartoš psal kroniku v době, kdy se již vědělo o Ferdinandově názoru na Havla Caheru, avšak zřejmě ještě nebylo známo, jak bude potrestán. Vycházejme tedy z předchozí informace a faktu, že ve čtvrté kapitole je uvedeno, že Cahera byl vypovězen Ferdinandem I. někdy mezi 8. červencem a 5. srpnem roku 1529.⁹⁷ Z následující kapitoly víme, že se Bartoš vrátil do Prahy s ostatními vypovězenými měšťany někdy v druhé polovině června 1529.⁹⁸ Ze všech výše uvedených informací lze vyvodit, že Bartoš začal psát svou kroniku nejspíš začátkem července 1529.

Hned v první kapitole se však nabízí ještě další vysvětlení. Bartoš zde píše: „*Tak velikého moru potom nikdá nebylo až do těch časův let páně MVXXX.*“⁹⁹ z tohoto tvrzení se můžeme domnívat, že Bartoš nezačal psát kroniku roku 1529, ale až v roce 1530. Je však dost možné, že toto datum sám autor upravil až dodatečně při kontrole textu. Pokud bychom se na datum vzniku zaměřili ještě více, mohli bychom vznik kroniky datovat dokonce do roku 1528¹⁰⁰, avšak nezdá se mi pravděpodobné, že by Bartoš psal kroniku v době svého vypovězení, kdy byl Jan Pašek u moci. Navíc kronika působí jako jakási obrana vypovězených měšťanů a Hlavsovy strany, o nichž v Praze měšťané ani po rehabilitaci nesměšleli v dobrém.

S největší pravděpodobností dokončil Bartoš první knihu někdy počátkem roku 1530, z čehož lze usuzovat hned v první knize, kde se píše: „*A tak oba jsouce myslí*

⁹⁶ *Kronika pražská Bartoše písaře*. In: Šimák, Josef Vítězslav. *Prameny dějin českých*; Díl VI. Praha: Nákladem Nadání Františka Palackého, 1907. Kn. I. kap. 6, s. 26.

⁹⁷ Tamtéž, kn. IV. kap. 30, s. 263.

⁹⁸ Tamtéž, kn. IV. kap. 29, s. 260.

⁹⁹ Tamtéž, kn. I. kap. 1, s. 6.

¹⁰⁰ Tamtéž, kn. IV. kap. 24, s. 249.

nevážné, za svou vášnivou libostí toliko šli; avšak již teď nyní léta MDXXX hodné jim děkování lid obecní za to činil etc.“¹⁰¹ Přičemž druhou knihu napsal kolem roku 1530. Lze tak usuzovat z dvacáté páté kapitoly druhé knihy, kde vypravuje o panu Oplovi z Fictum, kterážto příhoda se datuje do roku 1530.¹⁰²

Se čtvrtou knihou je to trochu složitější. V třicáté páté kapitole čtvrté knihy vypráví Bartoš o korunovaci Ferdinanda I. římským králem 6. ledna 1531¹⁰³ a zároveň v třicáté kapitole se zmiňuje o sňatku Havla Cahery s nějakou děvečkou v září 1531.¹⁰⁴ Dále píše o roce 1531 již jen, že bylo velmi draho, zejména drahé bylo obilí. Je zde velká pravděpodobnost, že poslední dvě informace byly doplněny autorem až posléze, a to z toho důvodu, že v nadpisu kapitoly se autor o sňatku Cahery nezmiňuje ani o obilí. Přičemž je z celé kroniky zřejmé, že Bartoš choval k administrátorovi Havlu Caherovi velký odpor a tuto formu diskreditace by si neodpustil již v úvodu kapitoly. Stejně tak poslední dvě kapitoly čtvrté knihy napsal Bartoš až později. Kapitoly třicet šest a třicet sedm vypravují o úmrtí Paška, Zigy, Zachlubila a Hlavsy v letech 1533 a 1534. Z logických souvislostí mezi textem třicáté páté kapitoly a pátou knihou je zřejmé, že kapitoly následovaly původně po sobě a že kapitoly třicet šest a třicet sedm byly připsány později. S určitostí nemůžeme říci, kdy byly napsány, ale nejspíš kolem roku 1534.¹⁰⁵

Vzhledem k tomu, že autor se o letech 1532 až 1534 více nerozepisuje a nezmiňuje se o žádných událostech, které by do onoho období spadaly, kromě smrti výše uvedených předních pražských osobností můžeme usuzovat, že Bartoš své dílo napsal na konci roku 1530 nebo na počátku roku 1531. Všechny ostatní informace autor nejspíš doplnil až později.

Poslední knihou je kniha pátá, která byla nejspíše napsána spolu s ostatními knihami během roku 1530. V této části se autor zabývá hlavními postavami událostí, avšak již se nezmiňuje o jejich smrti. Předmluvu a epištolu nejspíš napsal až po dokončení všech pěti knih.

¹⁰¹ *Kronika pražská Bartoše písaře*. In: Šimák, Josef Vítězslav. *Prameny dějin českých*; Díl VI. Praha: Nákladem Nadání Františka Palackého, 1907. Kn. I. kap. 27, s. 78.

¹⁰² Tamtéž, kn. II. kap. 26, s. 166.

¹⁰³ Tamtéž, kn. IV. kap. 35, s. 277.

¹⁰⁴ Tamtéž, kn. IV. kap. 30, s. 264.

¹⁰⁵ Tamtéž.

4.2. Kronika po formální stránce

Kronika je koncipována do pěti knih, přičemž pátá kniha představuje epilog. Součástí kroniky je také předmluva a epištola ke čtenářům. Osnova díla nemá lineární řazení, což je patrné již z množství kapitol v knihách. První kniha obsahuje třicet osm kapitol, druhá dvacet osm kapitol, třetí osm kapitol, čtvrtá třicet sedm kapitol a poslední pátá má pět kapitol.

V předmluvě se autor stručně vyjadřuje o obsahu svého díla a jeho účelu. Bartoš sám uvádí, že sepsal kroniku s cílem zachovat v pravdě a skutečnosti informace o událostech v Praze pro budoucí generace.¹⁰⁶ Hned v úvodu autor objasňuje všech devět příčin událostí v Praze. Avšak již z těchto několika vět lze usoudit, že skutečným Bartošovým posláním není pravdivé zachycení událostí, jak se udály, ale spíše ospravedlnění lidí kolem Jana Hlavsy a pohanění strany odporné. Otázkou je, zda si je toho sám autor vědom.¹⁰⁷

Již samotná předmluva je apelací na čtenáře, který si tak má udělat negativní povědomí o skupině kolem Jana Paška z Vratu a lidem k ní příslušajícím. Pravděpodobnějším účelem díla je tedy obhajoba luteránské strany, k níž měl sám autor blízko a rehabilitace vypovězených. Bartoš se již v předmluvě snaží manipulovat se čtenáři. Podsouvá jim, že právě on je tím pravým, kdo zná pravdu o událostech v Praze a hodlá události popisovat tak, jak se reálně uskutečnily bez dalších příkras. Toto tvrzení však neodpovídá obsahu díla. Z několika míst je zcela jasné, že autor je zaujatý vůči skupině kolem Jana Paška z Vratu, a naopak vychvaluje osoby kolem Jana Hlavsy z Liboslavě. Epištola se v tomto světle jeví jako přesvědčování samotného autora o věrohodnosti tvrzení, která v knihách podává.¹⁰⁸

Jak již bylo výše řečeno, kronika je rozdělena na pět knih. První kniha stručně charakterizuje vládu Vladislava Jagellonského, dotýká se náboženských a politických poměrů země a popisuje průběh převratu 1524. První dvě kapitoly, vymezující vládu Vladislava II., s dalším obsahem knihy příliš nesouvisejí.

Druhá kniha nenavazuje chronologicky na knihu první, nýbrž se blíže zabývá náboženskými otázkami a poměry v české zemi s odkazem na minulost. Bartoš se také

¹⁰⁶ *Kronika pražská Bartoše písaře*. In: Šimák, Josef Vítězslav. *Prameny dějin českých*; Díl VI. Praha: Nákladem Nadání Františka Palackého, 1907, s. 3

¹⁰⁷ Tamtéž, úvodní část knihy.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 17.

podrobněji zabývá osobou administrátora podobojí Havla Cahery. Především v kapitolách zabývajících se postavou tohoto kněze je patrné autorovo opovržení a zaujetí proti němu. Vypravování o Caherovi má svůj význam. Bartoš se tak snaží ukázat, jak byli odpůrci luteránské strany morálně zkažení, a naopak jak luteráni jsou ti dobří. Caheru často srovnává s Janem Rokycanou, kterého ve svém černobílém chápání světa vidí jako špatného a nemá pro něj vlídného slova. V třetí až osmé kapitole a dvacáté první až dvacáté čtvrté kapitole Bartoš popisuje jednání o kompaktáta. Zachycuje zde mnohá úskalí, která při jednání o ně vyvstala.¹⁰⁹

Bartoš podstatnou část druhé knihy věnuje útisku části Pražanů z náboženských důvodů. V části věnované kompaktátům Bartoš výklad dvakrát přerušil, aniž by jej dokončil. Autor doprostřed rozboru kompaktát vsouvá zprávy o náboženském útisku, a to bez jakékoliv návaznosti na části předešlé. Poměrně rozsáhlou vsuvkou je výklad života bratra Matěje poustevníka a jeho list, který zabírá celých pět kapitol bez obsahové návaznosti na druhou knihu. Až ve dvacáté třetí kapitole se Bartoš opět vrací k událostem v Praze v srpnu 1524 a navazuje tak na knihu první.¹¹⁰

Třetí kniha je svým rozsahem nejkratší částí po epilogu. Kniha líčí obrat v politice Ludvíka Jagellonského a jeho snahu o smíření obou stran. Tyto snahy však přeruší náhlá smrt panovníka u Moháče v roce 1526. Třetí knihu lze vymezit také časově, a to od poloviny roku 1525 zhruba do poloviny roku 1526. Avšak z vyprávění si nelze udělat komplexnější představu o dění v zemi. Autor se zabývá skoro výhradně událostmi v Praze. Tematicky lze třetí knihu rozdělit na dvě části. První část tvoří prvních šest kapitol zabývajících se dočasným obratem ve sporu s Pražany. V druhé části autor popisuje okolnosti smrti krále Ludvíka. Popis je shrnut do pouhých dvou kapitol. Nesporným přínosem třetí knihy je zachování opisů jinde neodchovaných.¹¹¹

Čtvrtá kniha je nejobsáhlejší. Jak již bylo výše řečeno, čítá třicet sedm kapitol rozepsaných na osmdesáti sedmi stranách. Obsah čtvrté knihy vyznívá poněkud chaoticky. Mnohé kapitoly obsahují jednotlivé příběhy, které přímo nesouvisejí s dějem Bartošova díla. Jejich funkce je nejspíše pouze doprovodná. V první kapitole se autor

¹⁰⁹ *Kronika pražská Bartoše písaře*. In: Šimák, Josef Vítězslav. *Prameny dějin českých*; Díl VI. Praha: Nákladem Nadání Františka Palackého, 1907. Kn. II., s. 107-171.

¹¹⁰ Tamtéž.

¹¹¹ *Kronika pražská Bartoše písaře*. In: Šimák, Josef Vítězslav. *Prameny dějin českých*; Díl VI. Praha: Nákladem Nadání Františka Palackého, 1907. Kn. III., s. 172-179.

zabývá smrtí krále Ludvíka Jagellonského a volbou nového krále Ferdinanda I. Habsburského. V druhé až šesté kapitole se autor opět vrací k bratru Matějovi. Uvádí zde přepisy jeho listů, které jsou v kompozici celého díla zcela irelevantní. Z pohledu mé práce jsou pak zajímavé kapitoly věnované upálení Mikuláše vřetenáře a jeho hospodyně Kláry¹¹² a Marty z Poříčí.¹¹³ Následující kapitoly jedenáct až osmnáct se zabývají příjezdem krále Ferdinanda I. do Prahy, na něž navazuje popis událostí a vítězství krále v Uhrách. Následně jsou popisovány nejrůznější podivné události a zázraky až po dobytí Říma císařem. Jednou z těchto událostí je podivný příběh o děvečce kožešníka Matouše Žemličky, který je popisován takto:

„Ten měl děvečku služebnú u sebe od Litomyšle ze vsi N. rodilú, kteráž se velmi u něho roznemohla při svatém Duchu téhož léta.¹¹⁴ a v tom ležící v té těžké nemoci, ukazoval se na ní velmi častý pot krvavý, beze všeho porušení a okrvavení těla jejího, a to na čele, na vší tváři i okolo toho, a k tomu na obou rukou, od loktův počna přes prsty a na nohách od kolena až dolův též bylo....A v tom potu jsouci, mluvila druhdy divné věci pobožné, a zvláště nad Prahou nařikala: „Běda, běda!“ - tak mluvící – i nad kněžími, že „jimi všecko peklo jest již podlaženo!“¹¹⁵

Pouze dvakrát se v těchto kapitolách setkáváme s dějem v Praze. Kapitoly devatenáct až třicet pět navazují na dění v pražském městě v letech 1527 až 1530. Bartoš zde popisuje konec nadvlády skupiny Jana Paška z Vratu a postupné jednání s vypovězenými o návratu do Prahy. Jak již bylo výše řečeno, poslední dvě kapitoly čtvrté knihy doplnil autor až později v roce 1534. Poslední dvě kapitoly jsou epilogem Paškovy strany a uzavírají tak osudy mnoha hlavních aktérů.¹¹⁶

Knih pátá je rekapitulací a souhrnem knih předchozích. Ve své podstatě nám nepodává mnoho nových informací. Pouze se snaží některé události vylíčit podrobněji a doplnit o informace, které autor sám pokládá za důležité pro uchopení celého díla. Z kontextu lze ale vyčíst jiný účel. Jedná se o vrchol Bartošovy apologie, který má být obhajobou a zároveň vyzdvižením Jana Hlavsy z Liboslavě a lidí kolem něj. V poslední

¹¹² *Kronika pražská Bartoše písaře*. In: Šimák, Josef Vítězslav. *Prameny dějin českých*; Díl VI. Praha: Nákladem Nadání Františka Palackého, 1907. Kn. IV. kap. 6.–9.

¹¹³ Tamtéž, kn. IV. kap. 10.

¹¹⁴ 1527

¹¹⁵ *Kronika pražská Bartoše písaře*. In: Šimák, Josef Vítězslav. *Prameny dějin českých*; Díl VI. Praha: Nákladem Nadání Františka Palackého, 1907. Kn. IV. kap. 12, s. 224.

¹¹⁶ Tamtéž, kn. IV., s. 197–284.

kapitole se autor zamýšlí nad svým dílem a snaží se opět vyzdvihnout svou nestrannost a rovnou upozorňuje, že budou i jiná díla o téže době, ale že budou lživá. Bartoš znovu poukazuje na svou pravdomluvnost a dobrotu a spravedlnost vypovězených.¹¹⁷

4.3. Charakteristika kroniky

Bartošovu kroniku bychom spíše mohli označit jako apologii. Jedná se v první řadě o obhajobu luteránské strany než kroniku. Co se týká uspořádání kroniky, můžeme říci, že autor se snaží spojovat jednotlivé prameny chronologicky v časové návaznosti. V kronice se však objevuje velké množství vsuvek, které již chronologicky uspořádané nejsou. Vzhledem k tomuto faktu lze kroniku zařadit na pomezí středověkého a raně novověkého dějepisectví.

V kronice se dají nalézt mnohé kompoziční nedostatky. Jedná se především o útržkovitost díla. Velmi často autor zaujímá subjektivní stanovisko a není schopen na situaci nahlédnout z objektivního hlediska. Informace, které sám autor nepovažuje za podstatné či se mu vyloženě nehodí, o těch se v zásadě příliš nezepisuje nebo je nezmiňuje vůbec. Na mnoha místech v kronice je pozorovatelný omezený rozhled autora, především v tom, že na události v Praze nahlíží jako na samostatnou kapitolu a nedokáže postihnout jejich význam v rámci českých zemí. Nepodařilo se mu tudíž dosáhnout většího pochopení. Autor se orientuje ve smyslu teď a tady, ale nedokáže rozpoznat budoucí záměry mnoha jiných politicky aktivních osob.

Jedním z podstatných nedostatků kroniky je nesouměrnost díla. Lze ji doložit na několika případech. Ve třetí kapitole první knihy se nejprve mluví o událostech v roce 1518, kdy došlo ke sjednocení pražských měst. V následující kapitole se však přesouvá hned o 4 roky dopředu, a to bez bližšího vysvětlení, proč tomu tak je či kapitoly spojil. Zřejmá je také nesouměrnost v případě hromničního sjezdu, kde se také zmiňuje o Caherovi. Hned jej haní a označuje za zrádce víry. Autor a priori předpokládá, že čtenáři osobu Havla Cahery znají, ačkoliv v předcházejících kapitolách o něm není zmínky. Navíc zde srovnává Caheru s Rokycanou, což pro dokreslení událostí není vůbec relevantní.¹¹⁸

¹¹⁷ *Kronika pražská Bartoše písaře*. In: Šimák, Josef Vítězslav. *Prameny dějin českých*; Díl VI. Praha: Nákladem Nadání Františka Palackého, 1907. Kn. IV. a kn. V., s. 285–342.

¹¹⁸ Tamtéž, kn. I. kap. 6, s. 24–25.

Budeme-li pokračovat dál, zjistíme, že kapitoly deset a jedenáct knihy první nesouvisejí s předchozím popisem událostí. Je ovšem možné, že tyto dvě kapitoly Bartoš doplnil až později při revizi svého díla, protože mezi koncem deváté a začátkem dvanácté kapitoly je jasná logická souvislost. V kapitole osmnácté knihy první došlo naopak k opomenutí zásadní informace a tedy, že při převratu v Praze dal Pašek obsadit radnici brannou mocí. Později se o této informaci zmíní v kapitole dvacáté třetí.¹¹⁹

Druhá kniha také nebyla ušetřena kompozičních nedostatků. V třinácté kapitole¹²⁰ nejprve vyjadřuje své sympatie k tábořské straně ve věci přepadání klášterů, ale hned o několik kapitol dále¹²¹ se nad tábořskými kněžími pohoršuje, že tuto věc dopustili. Ve dvacáté šesté kapitole píše autor o sedmi vypovězených z Prahy, mezi nimiž byl i sám Bartoš, ale jména ostatních neuvádí.¹²² Obraz dokresluje až v kapitole třicáté druhé knihy čtvrté, kde jmenovitě uvádí všech sedm zainteresovaných osob.¹²³

Čtvrtá kniha nese také několik vad. V prvé řadě se jedná o kapitoly sedm až devět, které popisují osud Mikuláše Vřetenáře a Kláry hospodyně jeho. Bartoš vypráví o procesu a upálení v prosinci 1526 a hned v následující kapitole popisuje osud Marty z Poříčí, která byla taktéž upálena. Oba příběhy na sebe nikterak nenavazují, a navíc jsou od sebe obě události rok vzdáleny. Přepokládám, že jediná logická návaznost vzniká v tom, že Klára i Marta byly ženy, které se provinily vůči víře, spojuje je tak věčná podobnost.¹²⁴

Kapitoly čtrnáct a patnáct knihy čtvrté zachycují odjezd Jana Zápolského do Polska, avšak kapitoly jsou uspořádány chronologicky opačně. Ve čtrnácté kapitole Zápolský odjíždí do Polska a v následující kapitole charakterizuje dobu před odjezdem. Zvláštní vsuvkou jsou kapitoly šestnáct až osmnáct líčící dobytí Říma roku 1527. Tyto kapitoly nemají logickou návaznost na předchozí děj odehrávající se v Praze v témže roce. Domnívám se, že autor se možná snaží čtenáře přesvědčit o všeobecném rozhledu, který je ale značně omezený.

¹¹⁹ *Kronika pražská Bartoše písaře*. In: Šimák, Josef Vítězslav. *Prameny dějin českých*; Díl VI. Praha: Nákladem Nadání Františka Palackého, 1907. Kn. I. kap. 23, s. 69.

¹²⁰ Tamtéž, kn. II. kap. 13, s. 137.

¹²¹ Tamtéž, kn. II. kap. 24, s. 160.

¹²² Tamtéž, kn. II. kap. 26.

¹²³ Tamtéž, kn. IV. kap. 32, s. 270.

¹²⁴ Tamtéž, kn. IV. kap. 10, s. 218.

Do jaké míry je Bartoš jako kronikář důvěryhodný? To je otázka, na kterou můžeme nalézt odpověď přímo v kronice. Jmenovitě v kapitole čtrnácté knihy první,¹²⁵ kde autor píše, že se zúčastnil jednání obce 24. května 1524, ale ve srovnání s osmým článkem Paměti o bouři pražské se zdá, že tomu tak není. Vyplývá to z předpokladu, že podle Paměti došlo k několika událostem, které byly ku škodě straně Paškově a předpokládám, že kdyby o nich Bartoš věděl, jistě by to zaznamenal.

Na druhé straně existují informace, které Bartoš nejspíše zcela záměrně neuvádí, jelikož by mohly zahanbit luteránskou stranu. Například v kronice opomíná listy Ludvíka Jagellonského, kterými král přikazoval pražské obci, aby mezi sebou netrpěla pikarty a luterány. Tento postoj krále souvisí s politikou jeho otce Vladislava II., jehož cílem bylo učinit z Čech katolické země. Není pravděpodobné, že by autor o listech nevěděl, jelikož se o nich sám zmiňuje v řeči Jana Paška z Vratu ve dvacáté osmé kapitole první knihy.¹²⁶

Vzhledem k výše uvedeným skutečnostem se domnívám, že kroniku Bartoše písaře lze považovat za důvěryhodné dílo, odhlédneme-li od jeho osobního zaujetí vůči straně Jana Paška. Určitě je zapotřebí brát v úvahu náboženské smýšlení autora. Bartoš byl vyznáním luterán, a tak pochopitelně nebyl nestranný ve věcech dotýkajících se luteránů.

Jak již bylo řečeno výše, autor se čtenáře snaží již v samotném úvodu přesvědčit o objektivitě svého vyprávění a tuto naléhavou myšlenku opakuje ještě v epilogu, přesto tomu tak není. Kronika sama o sobě je subjektivním viděním nahlízejícím na události v Praze z pohledu Bartoše. Tuto domněnku lze podpořit několika místy v kronice. Autor popisuje sjednocení měst roku 1518 a odsuzuje je, jelikož se o něj nejvíce zasloužil právě Jan Pašek z Vratu. Ve svém omezeném rozhledu autor není schopen proniknout hlouběji a objektivně nahlédnout také na klady, které sjednocení nepopíratelně přineslo. Autor se tak nechal příliš ovlivnit křivdou spáchanou na něm i jeho družích do takové míry, že sjednocení předem odsoudil.¹²⁷

Bartoš se čtenáři manipuluje. Utvrzuje je v tom, že on zná pravdu a ví, která strana je dobrá a která nikoliv. Jako důkaz uvádí svou přítomnost v Praze v kritické době či

¹²⁵ *Kronika pražská Bartoše písaře*. In: Šimák, Josef Vítězslav. *Prameny dějin českých*; Díl VI. Praha: Nákladem Nadání Františka Palackého, 1907. Kn. I. kap. 14, s. 49.

¹²⁶ Tamtéž, kn. I. kap. 28, s. 81.

¹²⁷ ČECHURA, Jaroslav. *České země v letech 1437-1526*. Díl. Jagellonské Čechy. Praha: Libri, 2012, s. 168.

„spolehlivé“ kontakty v době vypovězení z Prahy. Z několika míst v textu je zřejmé, že cílem autorova líčení je co nejvíce pohanit skupinu v čele s Janem Pašem z Vratu, naopak vyzdvihnout morální kvality Jana Hlavsy z Liboslavě a lidí kolem něj. Bartoš ve svém úmyslu však zachází ještě dále a upravuje určitá fakta tak, aby svědčila ve prospěch luteránské strany. Z níže uvedené ukázky je zřejmé, že byl Paškovi odňat úřad hofrychtářský. Autor se čtenáře snaží přesvědčit, že mu byl odňat z důvodu jakéhosi provinění, i když jej tam výslovně neuvádí. Ve skutečnosti byl Jan Hlavsa dosazen do úřadu, který zastával již dříve v letech 1518 až 1522. Celá pátá kapitola líčí Jana Paška jako ztělesněné zlo a nevzdělance, naopak chvalořečí mravní čistotu a inteligenci Jana Hlavsy.¹²⁸

„A též při tom času mistru Janu Paškovi král také odjal ouřad hofrychtěřství a zase mu nikdá navrácen nebyl, kteréhož byl podržal jako úhoře za ocas velmi krátký čas, několik nedělí nemnoho; a k tomu v Praze konšelství mu odjal, v kterémž držal první místo, a to při změnění a obnovení ouřadu téhož konšelského. To pak oboje dal panu Janovi Hlavsovi z Liboslavě, měštěninu pražskému.“¹²⁹

Nyní bychom se zaměřili na Bartošův rozhled v politickém dění země. Bartoš nedokáže na události nahlédnout z dlouhodobého hlediska. Není schopen prohlédnout záměry některých aktérů v delší časové perspektivě. Zcela zjevný je jeho názor na rozdělení Prahy 9. srpna 1528. Z popisu událostí je zřejmé, že v prvé řadě je šťastný, jelikož s rozdělením měst došlo také ke svržení jemu odporné strany Paškovy.¹³⁰ Autor není schopen proniknout hlouběji a pochopit, proč Ferdinand I. jednotu měst zrušil. Král rozdělením Prahy oslabil moc měst a měšťanstva. Bartoš také nevysvětluje, jak bylo možné, že Pašek získal v Praze ve své době takovou moc. Autor by zde měl uvést, že v roce 1525 se dostal zpět k moci Zdeněk Lev z Rožmitálu, který byl jedním z nejbohatších mužů v zemi. V roce 1523 jej Ludvík Jagellonský odvolal z úřadů, avšak za panování Ferdinanda I. se opět dostal zpět a poskytl tak oporu právě skupině kolem Jana Paška. Navíc Paškovi se podařilo získat jiné významné spojence, například knížete

¹²⁸ ČECHURA, Jaroslav. *České země v letech 1437-1526*. Díl. Jagellonské Čechy. Praha: Libri, 2012, s. 170.

¹²⁹ *Kronika pražská Bartoše písaře*. In: Šimák, Josef Vítězslav. *Prameny dějin českých*; Díl VI. Praha: Nákladem Nadání Františka Palackého, 1907. Kn. I. kap. 5, s. 16.

¹³⁰ Tamtéž, kn. IV. kap. 22.

Karla Minsterberského. To, že se Bartoš o těchto skutečnostech nezmiňuje, svědčí o omezenosti jeho rozhledu, který je patrný i na dalších místech v kronice.

4.4. Dokumenty zachované v kronice

Jedním z největších přínosů Kroniky Bartoše písaře je velké množství opisů listin a jiných pramenů pocházejících z počátků 16. století, které jsou v díle zachovány. Téměř ve všech případech se jedná o autentické opisy originálů. Některé originály se nám nedochovaly, což ještě zvyšuje významnost Bartošova díla.

V první knize nalezneme již v šesté kapitole opis artikulů hromničního sjezdu z 29. ledna 1524. Tyto artikule Bartoš přepsal asi z tištěného originálu. I Paměti o bouři pražské potvrzují, že byly artikule vytištěny. V třinácté kapitole je zaznamenán list kněze Martina Betlémského, ve kterém protestoval proti zmíněným artikulům. Při líčení událostí ze dne 8. srpna 1554 použil Bartoš doslova, pouze se změnou první osoby na třetí, zprávu, kterou podal mistr Brikcí z Licka o těchto událostech Karlovi Minsterberskému 22. listopadu 1524 – o této zprávě víme z jedenáctého článku Pamětí o bouři pražské. V kapitole devatenácté¹³¹ je zaznamenán list Pražanů, který posílali do ostatních měst o událostech v Praze při převratu. Ve dvacáté čtvrté¹³² a páté¹³³ kapitole jsou přepsány artikule, které byly vytvořeny Pražskou stranou a schváleny 31. října 1524. V třicáté osmé kapitole je přepis listu krále Ludvíka a průvodní dopis určený Karlovi Minsterberskému. Tímto listem Ludvík schválil vypovězení vězňených měšťanů.¹³⁴

Druhá kniha je na opisy ještě bohatší. Hned v kapitole první nalezneme list Martina Luthera adresovaný Burianu Sobkovi z Kornic. Tento list je datován 27. října 1524. V následující kapitole je list Martina Luthera psaný Havlu Caherovi z 13. listopadu 1524. V kapitole čtvrté jsou opsány artikule, na kterých se usnesl sněm konaný v lednu a únoru 1524. Artikule jsou ze dne 9. února. V osmé kapitole nalezneme list sepsaný administrátorem a konzistoří podobojí adresovaný papežskému legátovi do Budína. Celé tři kapitoly počínaje šestnáctou zabírá list bratra Matěje poustevníka psaný konzistoří podobojí. Bartoš jej zná z tehdejšího tisku.¹³⁵ Bartoš tento list bratra Matěje používá na

¹³¹ *Kronika pražská Bartoše písaře*. In: Šimák, Josef Vítězslav. *Prameny dějin českých*; Díl VI. Praha: Nákladem Nadání Františka Palackého, 1907. Kn. I. kap. 5, s. 59.

¹³² Tamtéž, kn. I. kap. 24, s. 72.

¹³³ Tamtéž, kn. I. kap. 5, s. 16–19.

¹³⁴ Tamtéž, kn. I. kap. 6, s. 20.

¹³⁵ Spis bratra Matěje paustvníka kterýž tu v praze od nekolika leth v příkladnosti života svého gsa, slowo zákona božieho zgewně gest казал a napomínal oc. Administratorovi, mistru Havlovi Atd.

několika dalších místech v kronice, i když to přímo neuvádí. Používá ho při výkladu o Caherovi, hlavně v kapitole první druhé knihy (zde jsou některé části přesně opsané), dále o perzekuci pikartů, o věznění a cejchování, o vypovídání z cechů, o lživých kázáních proti luteránům, o trávení osob. Používá jej také pro ponaučení, že křesťan nemá hloubat, ale věřit a dále, že kompaktáta jsou proti božímu zákonu a nejsou potřebná.¹³⁶ Ve dvacáté kapitole je přesně opsán další list bratra Matěje psaný z vězení a tentokrát určený Vavřinci Krasnickému. V další kapitole nalezneme celkem přesnou parafrázi zprávy o poselství Čechů v Budíně (zde vyjednávali Pražané o kompaktáta). Tady Bartoš opisuje z relace Jindřicha Meziříčského z Lomnice,¹³⁷ kterou měl asi přímo k dispozici.¹³⁸

Ve třetí knize autor vypisuje jen listy Ludvíka Jagellonského došlé do Prahy. Hned v první kapitole sice doslova neopisuje jeho listy z 24. června 1525 psané Pražanům, ale vypisuje je velmi podrobně. V téže kapitole je připojen doslovný přepis dvou listů z 16. září 1525, které byly adresovány radě a obci města Prahy. V kapitole třetí se nachází další list Ludvíkův z 11. ledna roku 1526, kterým zakazoval všechno vypovídání z Prahy. V následující kapitole jsou dva listy krále Ludvíka z 9. února téhož roku, v nichž král ostře hrozí Pražanům v případě neuposlechnutí jeho rozkazu nevypovídat měšťany. V páté kapitole Bartoš přidává ještě další dva listy z 9. února psané konzistoři, v nichž Ludvík oznamuje a zdůrazňuje, jaká je jeho vůle v řešení pražské pře.¹³⁹

Ve čtvrté knize v druhé kapitole najdeme list Jeronyma faráře u sv. Havla z 1. listopadu 1526. V třetí až šesté kapitole je opsán list bratra Matěje z 9. listopadu téhož roku, kterým odpovídal na výše citované Jeronymovo psaní – velmi útočné vůči Matějovi a jeho nauce. Ve třinácté kapitole a čtrnácté kapitole jsou listy krále Ferdinanda adresované českým stavům týkající se situace a vítězství Ferdinanda v Uhrách. První je z 23. srpna 1527 a druhý z 30. září 1528.¹⁴⁰

¹³⁶ *Kronika pražská Bartoše písaře*. In: Šimák, Josef Vítězslav. *Prameny dějin českých*; Díl VI. Praha: Nákladem Nadání Františka Palackého, 1907. Kn. II. kap. 7.

¹³⁷ srovnání viz Tomek X s. 575 a dál; Rezek, Antonín: *Príspevek ku jednaní ...*; *Archiv Český* XI. S. 468 č. 293 a XII, s. 92 č. 1456.

¹³⁸ *Kronika pražská Bartoše písaře*. In: Šimák, Josef Vítězslav. *Prameny dějin českých*; Díl VI. Praha: Nákladem Nadání Františka Palackého, 1907. Kn. II., s. 107–171.

¹³⁹ *Kronika pražská Bartoše písaře*. In: Šimák, Josef Vítězslav. *Prameny dějin českých*; Díl VI. Praha: Nákladem Nadání Františka Palackého, 1907. Kn. III., s. 172–197.

¹⁴⁰ Tamtéž, kn. IV., s. 197–284.

5. BARTOŠOVY ZNALOSTI A JEJICH UŽITÍ V KRONICE

V následující části své práce se budu věnovat především znalostem, vědomostem a schopnostem Bartoše písaře. Pokud bychom se zabývali jeho dosaženým vzděláním, tak je z několika míst v kronice zřejmé, že po nějakou dobu studoval univerzitu. Co také víme, je, že studium nedokončil, nebyl mu tedy udělen bakalářský titul. Co do znalostí z nejrůznějších oblastí můžeme říci, že v mnoha ohledech bylo jeho vědění spíše povrchní. Ukazuje se to již na jeho znalosti Bible, která je velmi chatrná. Bartoš měl povědomí o klasických autorech. Církevní dějiny znal spíše obecně. Jinak tomu bylo se znalostí práva, ta se ukazuje jako poměrně slušná. V oblasti historie Bartoš zřejmě také nijak nevynikal. O středověku ví velmi málo, k obecné historii čerpá ze Starého zákona a Josefa Flavia. Českými dějinami se nejspíše příliš nezaobíral, jelikož ani tyto znalosti nejsou valné, a to i co do historie nepříliš vzdálené.

5.1. Bartošova znalost Bible

V kronice autor čerpá jak ze Starého, tak i z Nového zákona. Rozdíl je v četnosti citací, z čehož můžeme vyvodit závěry. Předně nejvíce citací a přirovnání Bartoš převzal ze Starého zákona.¹⁴¹ O poznání méně je pak citací z Nového zákona, kde se omezuje pouze na nejznámější pasáže.¹⁴² Z toho lze usuzovat, že Nový zákon znal Bartoš pravděpodobně jen z kázání, nikoliv z vlastní četby či studia. Ve Starém zákoně čerpá především z historických spisů, zřejmě mu jsou blíže než žalmy, proroctví či *Knihy moudrosti*, které téměř neuvádí.¹⁴³ Ve svých vyprávěních využívá biblických příběhů, které srovnává se soudobými událostmi.¹⁴⁴

5.2. Významné osoby v kronice

V celém textu najdeme nespočet odkazů na nejrůznější významné osoby. Hned v osmé kapitole první knihy Bartoš vyjmenovává celou řadu církevních otců, avšak z kontextu je patrné, že mu jsou nejspíše známa pouze jména a hlubší vědění schází. Vypisuje zde: Bernáška, Augustina, Dominika, Jeronýma, Bonaventuru, Fraňka, Beneše

¹⁴¹ *Kronika pražská Bartoše písaře*. In: Šimák, Josef Vítězslav. *Prameny dějin českých*; Díl VI. Praha: Nákladem Nadání Františka Palackého, 1907, s. 2, 8, 29, 44, 106, 133, 149, 165, 236, 240, 246, 251, 252, 260, 263, 265, 267, 281, 284, 192.

¹⁴² Tamtéž, s. 13, 69, 118, 124, 150, 242, 258.

¹⁴³ *Kronika pražská Bartoše písaře*. In: Šimák, Josef Vítězslav. *Prameny dějin českých*; Díl VI. Praha: Nákladem Nadání Františka Palackého, 1907. Citace žalmu 7. na str. 172, proroctví Ezechielova na str. 252 a *Knih moudrosti* na str. 251 a 263.

¹⁴⁴ Tamtéž, kn. I. kap. 2, s. 8.

a Tomka z Aquiny. Následně uvádí sv. Bernarda z Clairvaux, zde dokonce uvádí krátký citát: „*Mnohých, prý, lidí zasvěcených duše sou v horoucím pekle, jichžto kosti my zde na světě ctíme.*“¹⁴⁵ Avšak i zde je pravděpodobné, že jej Bartoš slyšel na kázání.

Mezi klasické autory, které Bartoš zcela nepopíratelně zná a uvádí, patří Cicero a Aristoteles. V textu najdeme také zmínky o Sokratovi,¹⁴⁶ Vergiliovi¹⁴⁷ či citáty z Cantona.¹⁴⁸ Bohužel princip užití klasických autorů je obdobný jako u výňatků ze Starého zákona, mají sloužit k utvrzení soudobých událostí. Aristotela cituje pětkrát, dvakrát latinsky – „*venenum non agit in se ipsum*“¹⁴⁹ – a třikrát česky – „*nic není pod nebem, čehož by příčina řádná a slušná nepředěšla, kdež není příčiny, není skutečnosti*“¹⁵⁰ a „*každá jednospolnost silnější i mocnější bývá, nežli když je rozdělena.*“¹⁵¹ z Ciceronových knih zná *Officiorum*,¹⁵² z nichž cituje třikrát¹⁵³ a má z nich i povědomí o Sokratovi.¹⁵⁴ Dále zná Průpovědi od Catona, které cituje a doslovně uvádí v kronice třikrát.

Dalšími významnými muži, objevujícími se v kronice, jsou reformátor Martin Luther a filozof Erasmus Rotterdamský. Z textu kroniky lze usoudit, že Bartoš jejich spisy osobně nečetl a informace, které uvádí, vylechnul při kázání.¹⁵⁵ Erasmove dílo *O chvále bláznovství* uvádí v první knize několikrát.¹⁵⁶ O samotném autorovi tohoto díla se moc nerozepisuje, pouze poukazuje na chronologickou a filozofickou návaznost na Martina Luthera.

O Martinu Lutherovi, zdá se, Bartoš věděl o něco málo více. Stejně jako tomu bylo u Erasma, vychází především z kázání, avšak zde se v první kapitole druhé knihy lehce dotýká jeho spisů o zřízení kněžstva.¹⁵⁷ Bližší informace o životě a díle Martina

¹⁴⁵ *Kronika pražská Bartoše písaře*. In: Šimák, Josef Vítězslav. *Prameny dějin českých*; Díl VI. Praha: Nákladem Nadání Františka Palackého, 1907. Kn. I. kap. 20, s. 63.

¹⁴⁶ Tamtéž, kn. V. kap. 5, s. 295.

¹⁴⁷ Tamtéž, kn. I. kap. 37, s. 101.

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 110, 254 a 288.

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 254, 259

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 2.

¹⁵¹ Tamtéž, kn. IV. kap. 22, s. 245.

¹⁵² *In hoc volumine haec continentur. ... Officiorum Libri Tres. ... Ex Archetypo Aldino nuper emendatissime impressa, adiecto indice copiosissimo, doctoris Joannis Camertis*. Vydáno 1518.

¹⁵³ *Kronika pražská Bartoše písaře*. In: Šimák, Josef Vítězslav. *Prameny dějin českých*; Díl VI. Praha: Nákladem Nadání Františka Palackého, 1907, s. 70, 141, 291.

¹⁵⁴ Tamtéž, kn. V. kap. 5, s. 295.

¹⁵⁵ Tamtéž, kn. I. kap. 8.

¹⁵⁶ *Kronika pražská Bartoše písaře*. In: Šimák, Josef Vítězslav. *Prameny dějin českých*; Díl VI. Praha: Nákladem Nadání Františka Palackého, 1907, s. 30, 37, 121.

¹⁵⁷ Tamtéž, kn. II. kap. 1, s. 108.

Luthera měl od bratra Matěje a kněze Martina betlémského. Jak již bylo řečeno výše, Bartoš měl k luteránství velice blízko. V Lutherovi spatřoval představitele obnovy církevního pořádku a mravní čistoty v kontrastu s mravním úpadkem římské církve. Bartoš uvádí jméno Tomáše Münzera, jehož zmiňuje pouze jednou v souvislosti s jeho bouřlivým vystoupením v Praze, které chápe jako špatné.¹⁵⁸

Také v českém prostředí znal Bartoš některé spisy. Předně můžeme uvést traktát Vaňka Valečovského o panování kněží proti Rokycanovi.¹⁵⁹ Z textu vyplývá, že měl k dispozici kroniku Eneáše Sylvia, konkrétně Konáčův překlad z počátku 16. století. Zajisté znal traktát Hilarie Litoměřického směřující proti Rokycanovi.¹⁶⁰ z tohoto traktátu Bartoš čerpá v knize druhé kapitole třinácté.¹⁶¹ Avšak jestliže se podíváme na Bartošův výklad textu Hilaria Litoměřického, je dobře vidět, že Bartoš jen velmi málo ovládal latinu, neboť jeho výklad je nepřesný.¹⁶²

Bartoš znal také *Výklady na desatero božích přikázání* i na *Otčenáš* od Mistra Jana Husa.¹⁶³ Ve stejné kapitole uvádí Petra Chelčického a jeho spisy, avšak není možné přesně vymezit, o jaké spisy se jedná. Součástí kroniky jsou také listy bratra Matěje, jimž je věnováno několik kapitol a o nichž jsem již psala výše. Důležitý je také spis kněze Martina Hánka betlémského s názvem *O potřebných věcech křesťanských*, od některých kněží pražských vydaný proti vystavování těla Kristova, který můžeme nalézt ve dvacáté první kapitole první knihy.¹⁶⁴

5.3. Bartošova znalost práva

Jak již bylo jednou řečeno, Bartošova právní erudice je na poměrně vysoké úrovni oproti znalostem z historie či náboženství. S největší pravděpodobností měl Bartoš poměrně slušný základ z dob svých studií. Tyto znalosti nadále prohluboval jako radní písař na Menším Městě a následně pak jako písař perkmistra hor viničních. Fakt, že k právu měl zcela jistě blíže než k historii, vyplývá také z toho, že ze své iniciativy přepsal

¹⁵⁸ *Kronika pražská Bartoše písaře*. In: Šimák, Josef Vítězslav. *Prameny dějin českých*; Díl VI. Praha: Nákladem Nadání Františka Palackého, 1907. Kn. I. kap. 37, s. 103.

¹⁵⁹ Vydal J. Čelakovský ve Zprávách o zasedání královské české společnosti nauk 1887, *Kronika pražská Bartoše písaře*, s. 137.

¹⁶⁰ *Hilari Litomericensis s. ecclesae pragensis decani disputatio cum Jaonne Rokczana coram georgio rege bohemiae* – srov. Kalina, Tomáš: *Hilarius Litoměřický*. In: ČČH 1897.

¹⁶¹ *Kronika pražská Bartoše písaře*. In: Šimák, Josef Vítězslav. *Prameny dějin českých*; Díl VI. Praha: Nákladem Nadání Františka Palackého, 1907. Kn. II. kap. 13, s. 130.

¹⁶² srov. Kalina, Tomáš: *Hilarius Litoměřický*. In: ČČH 1897.

¹⁶³ *Kronika pražská Bartoše písaře*. In: Šimák, Josef Vítězslav. *Prameny dějin českých*; Díl VI. Praha: Nákladem Nadání Františka Palackého, 1907. Kn. V. kap. 4, s. 292.

¹⁶⁴ Tamtéž, kn. I. kap. 21, s. 67.

knihu městských práv mistra Briekiho z Licka. Bartoš znal dobře fungování zemského soudu a zemských desek.¹⁶⁵ v kronice hojně využívá také právních termínů a frází a ve dvacáté kapitole první knihy se přímo odvolává na pražské právo.¹⁶⁶

V kronice správně uvádí v souvislosti s pražskou jurisdikcí, že Nové i Staré Město získalo právo volit si samo konšele od Vladislava II.¹⁶⁷ Ví také, že od dávné doby bylo stanoveno, aby se Novoměstští odvolávali na Staré Město, v kronice jest o tom psáno takto: „*A to se víc v Staroměstských, nežli Novoměstských shledalo tudy, že od dávných časův Nové Město od Starého ortele v odvolání brávali. Kdo má rozum k srozumění, rozuměj!*“¹⁶⁸ Avšak toto ustanovení Ferdinand I. zrušil. Z právního hlediska zajímavě rozebírá ve dvacáté kapitole první knihy list Pražanů o převratu v srpnu 1524,¹⁶⁹ který jest rozposílán do jiných královských měst. Z kontextu vyplývá právní erudice autora kroniky. Nakonec v několika dalších kapitolách se nám tento předpoklad potvrzuje.

5.4. Bartošova znalost historického kontextu událostí v Praze

V následující části vycházím ze srovnání kroniky s jinými prameny. Zejména *Paměti o bouři pražské roku 1524*¹⁷⁰, Tomkova *Dějepis města Prahy* dílu X.¹⁷¹ a XI.¹⁷² Dále ze Šmahelovy *Husitské revoluce*,¹⁷³ Mackova *Věku jagellonského v českých zemích*¹⁷⁴ a Janáčkových *Českých dějin, Doby předbělohorské*.¹⁷⁵

Všechny své údaje a znalosti čerpá Bartoš pouze ze dvou pramenů. Jedním z pramenů je Starý zákon, druhým dílo Josefa Flavia *De antiquitatibus*, o němž se několikrát zmiňuje a čerpá z něj v druhé polovině čtvrté knihy.¹⁷⁶ Bartoš nemá dobré znalosti z dějin středověku, jelikož v kronice se o tomto období téměř nezmiňuje. Pokud tak činí, jedná se povětšinou pouze o opis některého z Bartošových pramenů.

¹⁶⁵ *Kronika pražská Bartoše písaře*. In: Šimák, Josef Vítězslav. *Prameny dějin českých*; Díl VI. Praha: Nákladem Nadání Františka Palackého, 1907. Kn I. kap. 20, s. 61.

¹⁶⁶ Tamtéž.

¹⁶⁷ Tamtéž, kn. IV. kap. 33, s. 274.

¹⁶⁸ Tamtéž, kn. IV. kap. 28, s. 259.

¹⁶⁹ Tamtéž, kn. III. kap. 6, s. 189.

¹⁷⁰ *Kronika pražská Bartoše písaře*. In: Šimák, Josef Vítězslav. *Prameny dějin českých*; Díl VI. Praha: Nákladem Nadání Františka Palackého, 1907.

¹⁷¹ Tomek, Václav Vladivoj: *Dějepis města Prahy*, díl X. Praha: František Řivnác, 1894.

¹⁷² Tomek, Václav Vladivoj: *Dějepis města Prahy*, díl XI., Praha: František Řivnác, 1897.

¹⁷³ ŠMAHEL, František. *Husitská revoluce*. 2. Vyd. Praha: Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-074-2.

¹⁷⁴ Macek, Josef: *Věk Jagellonský v českých zemích*, díl 1., Praha: Academia 1992, díl 2., Praha: Academia 1994, díl 3., Praha: Academia 1998, díl 4., Praha: Academia 1999

¹⁷⁵ JANÁČEK, Josef. *České dějiny: Doba předbělohorská 1526–1547*. Praha: Academia, 1984.

¹⁷⁶ *Kronika pražská Bartoše písaře*. In: Šimák, Josef Vítězslav. *Prameny dějin českých*; Díl VI. Praha: Nákladem Nadání Františka Palackého, 1907, s. 224, 228, 251, 267.

Bohužel lepší nejsou ani znalosti doby 15. století v Zemích koruny české. Pravdou ale je, že tento nedostatek můžeme jen stěží Bartošovi vyčítat. Jednalo se o obecný jev dokládající tak úpadek českých utrakvistů již na konci 15. století a na poč. 16. století. Jediným dostupným pramenem, z kterého autor kroniky čerpal, byla paradoxně kronika Eneáše Sylvia, díla sepsaného opoziční katolickou stranou. V druhé kapitole druhé knihy zaznamenává tato slova: „*Maje z povinnosti titule kněžského, podle smyslu pravého Kristova i apoštolův jeho, lidi na odpor tomu všemu zlému vésti, i popouzel k krveprolití, důvody čině k tomu skutku z zákona starého o pomstách a z kronik země České za císaře Zigmunda i za jiných králův, za kterýchžto hrozné války někdy mezi samými Čechy, někdy s cizozemci v České zemi bývaly, přirovnávaje v mnohých věcech předešlé časy k nynějším.*“¹⁷⁷ z uvedené ukázky by se mohlo zdát, že autor zná více kronik, avšak z kontextu je zřejmé, že čerpán jen z tendenčního díla Hilaria Sylvia.

Bartošovy postoje jsou výrazně ovlivněny osobnostmi a jejich díly. V těch se také nakonec nalézají a postupně utvrzují. Svůj postoj k Rokycanovi čerpá ze Sylvia. Nahlíží na něj jako na předchůdce Cahery a následně je k sobě připodobňuje. Jeho postoj k husitství je inspirován traktátem Valečovského, tudíž není kladný. Bartošovy znalosti o Zikmundovi Lucemburském jsou povrchní, a to málo, co o něm ví, je silně ovlivněno Vaňkem Valečovským a Hilariem Sylviem. Významnou postavu husitství Jana Žižku z Trocnova zmiňuje pouze dvakrát¹⁷⁸ a z textu vyplývá, že o něm ví pouze to, že bojoval s tábory. V třinácté kapitole druhé knihy zmiňuje krále Albrechta Habsburského a Ladislava Pohrobka. Píše o nich: „*A když potom časové nevelmi prodlení přeběhli – neb po císaři král Albrecht a po něm Ladislav mladý, syn jeho, nemnoho kralovali etc.*“¹⁷⁹ Tudíž ani zde se nejednalo o velkou lichotku a postoj autora je z výše uvedené ukázky zřejmý. Alberta ani Ladislava nepovažuje za historicky významné panovníky.

Přesuneme-li se v dějinách blíže, dostaneme se k období vlády Jiřího z Poděbrad a ani zde se Bartoš příliš neorientuje. V kronice se věnuje především Rokycanovi, jímž zcela evidentně opovrhne. Chápe jej jako vzor Havla Cahery. Jak již bylo výše řečeno, Bartoš se snaží Caheru a kněží kolem něj co nejvíce pošpinit. Autor Rokycanu popisuje jako lháře, pleticháře a pyšného muže honícího se za světskou slávou.¹⁸⁰ Rokycanovým

¹⁷⁷ *Kronika pražská Bartoše písaře*. In: Šimák, Josef Vítězslav. *Prameny dějin českých*; Díl VI. Praha: Nákladem Nadání Františka Palackého, 1907. Kn. II. kap. 2, s. 111.

¹⁷⁸ Tamtéž, s. 137, 160

¹⁷⁹ Tamtéž, kn. II. kap. 13, s. 139.

¹⁸⁰ Tamtéž, kn. II. kap. 14, s. 141.

cílem bylo získání biskupských prebend, a nebál se proto vykládat lživě slovo boží. Bartoš vychází z předpokladu náklonnosti vlády krále Jiřího k Rokycanovi, a jelikož je Rokycana zkažený, je celá vláda krále Jiřího špatná. Jednotu bratrskou ztotožňuje s Valdenskými, kteří mají navíc podle Bartoše původ ve sporech římské církve s Rokycanou.¹⁸¹ Záhy však píše, že označení jednoty bratrské jako Valdenských je chybné. Z výše uvedeného lze usoudit, že Bartošova znalost husitství a vlády Jiřího z Poděbrad je spíše okrajová a velmi silně ovlivněná určitými osobnostmi.¹⁸²

O počátcích vlády Vladislava II. nemá Bartoš úplné informace. Daleko více se rozepisuje o událostech, které se odehrály již za jeho života. O událostech z roku 1483 nemá ucelenou představu, a tak vše hodnotí pod dojmem událostí z roku 1524.¹⁸³ Bartoš buď vůbec neví, nebo záměrně zatajuje, že tehdejší nepokoje vyvolala strana, se kterou sympatizuje. Naopak o spiknutí Hynka Minsterberského z roku 1490 měl dost přesné informace. Chybně označil místo skonu krále Matyáše Korvína v Uhrách, přičemž král zemřel 6. dubna ve Vídni. O sjednocení Prahy píše přesně, i když pouze stručně. Zde nejspíše vycházel z vlastní paměti. Informací měl přece jen dost, jelikož v inkriminované době působil v úřadě písaře perkmistra hor viničních.¹⁸⁴ O dvorských záležitostech a dění kolem krále Ludvíka Jagellonského mnoho neví. Tato skutečnost opět ukazuje na omezený rozhled autora. Záměrně mylnou informaci uvádí u osoby Jana Paška z Vratu, kde píše, že v úřadě hofrychtáře působil jen několik týdnů. Tato informace je zcela určitě mylná. Lze dokázat, že Pašek působil v úřadě od srpna 1522 do března 1523, tedy sedm měsíců, nikoliv pár týdnů.¹⁸⁵

Nepřesně uvádí v sedmé kapitole první knihy, že byl v březnu roku 1524 dosazen za konšela Beneš Roh, který byl konšelem až v letech 1526 až 1527. Správně zde měl být uveden Sigmund Roh.¹⁸⁶ O schůzi velké obce a vystoupení kněze Martina betlémského v třinácté kapitole první knihy informuje jen velmi nedostatečně.¹⁸⁷

¹⁸¹ *Kronika pražská Bartoše písaře*. In: Šimák, Josef Vítězslav. *Prameny dějin českých*; Díl VI. Praha: Nákladem Nadání Františka Palackého, 1907. Kn. II. kap. 13, s. 139.

¹⁸² Tamtéž.

¹⁸³ Kniha první kapitola první a epilog.

¹⁸⁴ úřední záznam o jednotě byl v AMP, SR, sgn. 994 Shořel, viz *Věstník české akademie císaře Františka Josefa pro umění a slovesnost* 1903, s. 337.

¹⁸⁵ TOMEK, Václav Vladivoj. *Dějepis města Prahy, díl X*. Praha: František Řivnáč, 1894, s. 397.

¹⁸⁶ Tamtéž.

¹⁸⁷ srovnání Tomek X. díl, s. 542, a Paměti o bouři pražské čl. VIII a IX

S velkou přesností píše Bartoš o převratu v Praze 9. srpna 1524, kde se shoduje s článkem deset *Pamětí o bouři pražské*. Ve třetí až osmé kapitole druhé knihy se zabývá sněmem o kompaktáta v lednu 1525. Zde se ukazuje, že Bartoš nezná politiku u dvora ani starší historii a chybí mu tak faktická návaznost. Jednání popisuje velmi zkresleně a emotivně. S největší pravděpodobností nevěděl, že jednání o kompaktáta bylo obnoveno již v listopadu 1524, avšak neúspěšně. Bartoš popisuje snahy o obnovu jednání jako první pokus o jednotu utrakvistů a katolíků.¹⁸⁸ Kompaktáty se zabývá i v další kapitole, kde vykládá jejich historický původ a stručný obsah, avšak čerpá opět z traktátu Vaňka Valečovského a kroniky Eneáše Sylvia.¹⁸⁹ Z těchto pramenů vybírá pouze jednotlivosti, které způsobují, že celá kapitola působí chaoticky. Kompaktáta a snahu o jejich obnovu považuje Bartoš za škodlivou jen proto, že vzešla od skupiny lidí kolem Jana Paška z Vratu.¹⁹⁰

Ve čtvrté knize popisuje Bartoš mnoho událostí z období od května do srpna 1527, přičemž víme, že poslední dvě kapitoly autor doplnil až posléze. Bartoš však opomíjí dost zásadní událost a to, že byl tou dobou sesazen z hejtmanství Zdeněk Lev z Rožmitálu. Ve funkci jej nahradil Vojtěch z Pernštejna.¹⁹¹

¹⁸⁸ Rezek, Antonín. *Příspěvek ku jednání o kompaktáta roku 1525*. In: Sborník historický II. Praha: Tiskem a nákladem c.k. Universitního českého knihkupectví J. Otty, 1882.

¹⁸⁹ *Kronika pražská Bartoše písaře*. In: Šimák, Josef Vítězslav. *Prameny dějin českých; Díl VI*. Praha: Nákladem Nadání Františka Palackého, 1907. Kn. II kap. 6.

¹⁹⁰ Tamtéž, kn. II kap. 8, s. 122

¹⁹¹ Tamtéž, kn. IV. kap. 36, s. 279–284.

6. MĚSTA, JEJICH OBYVATELÉ A SAMOSPRÁVA

V prvé řadě je nutné definovat pojmy *město* a *měšťan* na počátku novověku. V novověku lze charakterizovat *město* jako životní prostor městské obce a dalších osob, které se pohybovaly uvnitř městských hradeb.¹⁹² Velmi podobně charakterizoval město i radní písař Starého Města pražského *Martin Kraus z Krausentalu* ve své *Knížce obsahující stav městský*: „*Kteríž jednosvorně pod jistými právy a statuty mezi sebou zavázáni souce, také svou jistou vrchnost mají, k tomu cíli směřující, aby pospolu v pokoji a svornosti, též v dobrém srozumění bydleti mohli.*“¹⁹³ Česká města na počátku novověku navázala na svůj středověký vývoj. Nejpočetnější skupinou pak byla města a městečka vrchnostenská a poddanská, menší zastoupení měla města královská. Zvláštností královských měst byla města věnná nacházející se pod správou podkomořího a města horní, nad kterými vykonával dozor mincmistr, který si tak velmi často přilepšoval do své kapsy. Již na konci středověku se z této profilace vyčlenila úzká skupina měst s výsadním postavením. K těmto městům patřilo Staré a Nové Město pražské, Kutná Hora, Malá Strana atd. Tato města využívala hojných privilegií městského stavu nejen k rozvoji měst, ale jak se dozvídáme v kronice Bartoše písaře, také k osobním zájmům některých měšťanů. Na konci 15. století se počet měst vcelku ustálil, pokud došlo ke vzniku nového města, stalo se tak většinou povýšením vesnice na město. K zakládání nových měst docházelo ojediněle.¹⁹⁴

Raně novověká společnost důsledně oddělovala příslušníky měst od venkovanů či šlechticů. Členové společnosti se zpravidla prokazovali formálními náležitostmi, jakými byly kupříkladu pečeť, erb či listinné privilegium. Jako měšťany nelze chápat veškeré obyvatele žijící uvnitř městských hradeb. Jednalo se o skupinu lidí, kteří měli možnost využívat privilegií, jež obdržela jednotlivá města i městský stav.¹⁹⁵ Vedle měšťanů bychom na počátku 16. století v Praze našli ještě další skupiny obyvatel, jakými byli kupříkladu nemajetní obyvatelé atd.

¹⁹² BŮŽEK, Václav, Josef GRULICH a BEZECNÝ, Zdeněk. *Společnost českých zemí v raném novověku: struktury, identity, konflikty*. Praha: NLN, 2010. ISBN 978-80-7422-062-3, s. 120.

¹⁹³ KRAUS z Krausentalu, Martin. *Knížka obsahující stav městský, která by v trvanlivé podstatě zachován býti mohl, co k němu přináleží, i jakým způsobem zase k zkáze a zahynutí přichází*. Praha, 1602.

¹⁹⁴ BŮŽEK, Václav, Josef GRULICH a BEZECNÝ, Zdeněk. *Společnost českých zemí v raném novověku: struktury, identity, konflikty*. Praha: NLN, 2010, s. 122.

¹⁹⁵ Tamtéž.

Sociální stratifikace raně novověkého města zavdávala příčinu nejrůznějším konfliktům, které probíhaly na třech základních úrovních, a to politické, ekonomické a náboženské. Pro první polovinu 16. století jsou nejvíce charakteristickými konflikty na úrovni náboženské. V našem případě se jednalo o konflikt politické autonomie královského města, která se opírala o stavovské svobody a neodpovídala představám o královské moci. Nutno dodat, že Jagellonci chápali královská města jako součást osobního majetku panovníka. Tím docházelo k třecím plochám. Oslabení královské moci za vlády Jagellonců vložilo velkou moc do rukou městských radních v čele s Janem Paškem z Vratu, kteří toho uměli po dobu vlády řádně využít.¹⁹⁶

Raně novověké město představovalo v podstatě samosprávnou jednotku, v jejímž čele stála městská rada čítající obvykle dvanáct konšelů. Jinak tomu bylo u privilegovaného města Prahy, kde rada čítala osmnáct konšelů, z nichž se dvanáct střídalo ve funkci purkmistra. V tomto složení působila městská rada od roku 1518 do rozdělení Starého a Nového Města za vlády Ferdinanda I.¹⁹⁷ Purkmistr, který zastával svou funkci jako první po obnově rady, začal být v průběhu 16. století nazýván primátor.¹⁹⁸ Princip fungování rady byl založen na vzájemném konsensu při jednáních, přičemž mělo docházet k pravidelnému obnovování rady. V zásadě tomu však nebylo. V čele města se tak pohybovala úzká skupina lidí, která řídila město. Tato skupina lidí se velmi často těšila dobrým majetkovým poměrům a byla spojena příbuzenskými vztahy. Sami měšťané vnímali činnost v radě jako prestižní činnost, kterou mohli získat na základě vzdělání, zásluh, osobních kvalit atd.¹⁹⁹ Společně s městskou radou se na řízení města podílely i další instituce. Jednou z nich byl úřad rychtáře či sbor tzv. Obecních starších, který čítal různý počet členů. Důležitou funkci zaujímal instituce městské kanceláře, která vedla písemnosti související s městskou správou. Zde působil písař, na něhož byly kladeny vysoké jazykové a vzdělanostní nároky.²⁰⁰

Praha se stejně jako jiná města musela v průběhu raného novověku vyrovnávat s postupnou snahou o centralizaci moci ze strany vládnoucí dynastie. Tyto snahy ještě

¹⁹⁶ BŮŽEK, Václav, Josef GRULICH a BEZECNÝ, Zdeněk. *Společnost českých zemí v raném novověku: struktury, identity, konflikty*. Praha: NLN, 2010, s. 124.

¹⁹⁷ BŮŽEK, Václav, Josef GRULICH a BEZECNÝ, Zdeněk. *Společnost českých zemí v raném novověku: struktury, identity, konflikty*. Praha: NLN, 2010, s. 120.

¹⁹⁸ VOJTÍŠEK, Václav. *O vývoji samosprávy pražských měst*. Praha 1927, s. 23.

¹⁹⁹ MILLER, Jaroslav. *Uzavřená společnost a její nepřátelé: město středovýchodní Evropy (1500–1700)*. Praha: NLN, 2006. ISBN 80-7106-805-5, s. 183–184.

²⁰⁰ BŮŽEK, Václav, Josef GRULICH a BEZECNÝ, Zdeněk. *Společnost českých zemí v raném novověku: struktury, identity, konflikty*. Praha: NLN, 2010, s. 136.

zesílily za vlády Ferdinanda I., který rozdělil jednotu pražských měst, aby tak omezil moc spojené městské rady.

7. ŽENY RANÉHO NOVOVĚKU

Je zřejmé, že k vymezení sociální role muže a ženy došlo hned po narození. Velkou váhu lze přikládat normám, které určovaly místo jedince ve společnosti a na jejichž základě byl člověk vychováván. Rozdílné postavení mužů a žen ovlivňovalo spoustu aspektů, které byly spjaty především s danou dobou. Jinak tomu bylo v pravěku, jinak ve starověku, jinak ve středověku a jinak v novověku.²⁰¹

Jak už jsem zmínila, postavení mužů a žen ovlivňovala doba, ale také společnost, víra, společenské postavení rodiny a vzdělání. V raném novověku, kterého se má práce týká, byla žena podřízena muži a její společenské postavení bylo dáno postavením nejprve otce a později manžela, stejně jako tomu bylo ve středověku. Žena tedy byla něčí dcerou, sestrou, manželkou, matkou či vdovou. Středověká žena v zásadě neztrácela po vstupu do manželství způsobilost k právním úkonům, avšak ve všech majetkových záležitostech byla ve skutečnosti podřízena svému choti.²⁰² Na počátku novověku se tento postoj začíná měnit. V druhé polovině 16. století proběhla kodifikace městského práva, na jehož základě mohla žena rozhodovat o svém majetku, ovšem pouze v Čechách, kde bylo zemské právo benevolentnější než kupříkladu na Moravě.²⁰³

V následujících kapitolách se budu zabývat postavením žen na přelomu středověku a novověku, přičemž bude kladen důraz především na ženy účastnící se událostí v Praze v letech 1524–1528, o nichž píše Bartoš písař ve své kronice. Ženy měly různý sociální status, ale většinou pocházely z měšťanského stavu a pohybovaly se v Praze a jejím okolí ve 20. letech 16. století.

7.1. Pojetí ženy ve středověku a na počátku

„Dějiny „každodenního života“ neexistují jako nějaká jasně ohraničená oblast reálného prožívání. Skládají se z mnoha dílčích „každodenností“, prostupují všechny

²⁰¹ TARANTOVÁ, Martina. *Postavení žen ve společnosti*. Praha: 2007. Bakalářská práce. Karlova univerzita v Praze. Husitská teologická fakulta. Mgr. Marie Šafaříková, s. 11.

²⁰² LENDEROVÁ, Milena a Jana STRÁNÍKOVÁ, ed. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století: (sborník příspěvků z IV. pardubického bienále 27.–28. dubna 2006)*. Vyd. 1. Praha: NLN, 2009. ISBN 978-80-7106-988-1, s. 44.

²⁰³ KOZÁKOVÁ, A. *Právní postavení ženy v českém právu zemském*. Praha: Jan Kapras, 1926. Práce ze semináře českého práva na Karlově universitě v Praze, č. 11, s. 31–32.

sociální vrstvy společnosti a každodennost jedné osoby není nikdy totožná s každodenností někoho jiného.“²⁰⁴

Od dob prvobytně pospolných společností existuje v každém jednotlivém společenství určitá hierarchie, která se v průběhu dějin může a nemusí měnit. Ve většině společenství došlo ke změně matriarchátu, který posléze nahradil patriarchát. Tato hierarchie se stala určující pro většinu společenství a určila ženě zcela jiné postavení, než tomu bylo předtím. Vzhledem k faktu, že náplní práce ženy se staly méně náročné práce, kdežto u muže tomu bylo naopak, došlo k postupnému upevnění převahy muže nad ženou. Na toto pojetí navázali již v období antiky tvůrci křesťanských teologických systémů jako sv. Augustin nebo Řehoř Veliký. Přispěli tak k integraci stávajícího pojetí formovaného Biblií v otázce vymezení vztahu muže a ženy. V tomto pojetí měla žena nezáviděníhodné postavení definované rolí Evy. Vzniká tak obraz ženy jako nositelky hříchu zrozené z Adamova zakřiveného žebra. Chápání ženy jako charakterově nevyvážené, hříšné a nestoudné bytosti, jež svedla Adama. Už od prvotního hříchu, kdy Eva nabídla Adamovi jablko ze Stromu poznání, se stala žena nositelkou viny.²⁰⁵

První žena – biblická Eva²⁰⁶ – byla přece zrozená z Adamova žebra. Sv. Jeroným tak mínil, že žena je stvořena pro muže, nikoliv opačně. Aristoteles, největší starověký filozof, tvrdil, že: „muž má od přírody převahu nad ženou a žena je mu podřízena; on vládne, ona je ovládána.“²⁰⁷ Postavil tak ženu do stavu podřízenosti. Svatý Pavel ve svém Prvním listu Korintským zmiňuje, že „muž je obrazem a slávou Boží, žena však je slávou muže“, dále pak: „že hlavou muže je Kristus, hlavou ženy muž a hlavou Krista Bůh.“²⁰⁸ Z tohoto tvrzení jasně vyplývá následující: pánem muže je Kristus a pánem ženy je muž. Má tedy oprávněný nárok jí vládnout a ve společenském životě stojí nad ní, jako nad ním stojí samotný Bůh. Muž se tak stává garantem ženy. Jak Aristoteles, tak svatý Pavel, ale i další filozofové či apoštolové, tímto vysvětlují podřízenost ženy a odvolávají se na

²⁰⁴ BASTL, Beatrix. *Mezi mocí a bezmocí. Úvahy o každodenním životě šlechticů v raném novověku*. In: Dějiny a současnost. Kulturně historická revue. Praha: NLN, č. 3, 1994, s. 24.

²⁰⁵ HRDLIČKA, Milan, LENDEROVÁ, Milena a Jana STRÁNÍKOVÁ, ed. *Eva nejen v ráji: žena v Čechách od středověku do 19. století*. Praha: Karolinum, 2002, s. 15.

²⁰⁶ ...biblická Eva s pokřiveným charakterem, žena hříšnice, pokušitelka, svůdkyně muže, bytost posedlá sexem, brána pekelná... Milena Lenderová a kol., *Eva nejen v ráji*, s. 7–8.

²⁰⁷ LENDEROVÁ, Milena a Jana STRÁNÍKOVÁ, ed. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století: (sborník příspěvků z IV. pardubického bienále 27.–28. dubna 2006)*. Vyd. 1. Praha: NLN, 2009. ISBN 978-80-7106-988-1, s. 13

²⁰⁸ <https://www.ctf.cuni.cz/~rovnanim/bible/nbk/1K11.php>, vyhledáno 7. 10. 2018

„prvotní hřích“.²⁰⁹ Chápu ženu jako bytost stvořenou k hříchu, lži a chybování, které je potřeba vládnout a jejíž jednání by mělo být usměrňováno mužem. Žena je pouhou „nevydařenou“ kopií muže. Jemu vděčí za svůj život.

Přeneseme-li se do období středověku, můžeme zde definovat několik rolí ženy. V tomto období se úctě těšily ženy – panny. Naopak o tento typ úcty přicházely ženy, které se vzdaly svého panenství a žily světským životem. Žena stále byla pokládána za tu, která se nechala zlákat prvním hříchem. Kromě toho však již v té době panovala myšlenka, že žena je předurčena k rození dětí. O něco vlídnější pohled na ženy nastal v době papeže Řehoře Velikého. Přinesl jej rozkvět mariánského kultu v období vrcholného středověku. Spouštěcími mechanismy ve společnosti se staly vzdělanost, dvornost, služba ženám. Základním kamenem mariánského kultu je role Panny Marie jakožto Spasitelky. Určující myšlenkou je vztah Panny Marie jakožto rodičky Spasitele, čímž fakticky odčinila zlo, které na lidi uvalila Eva svým jednáním v Ráji. Na tento kult, vcelku shovívavě k ženám, navázal svatý Isidor Sevillský, který mužům připomínal: „*že musí být ženě příkladem a nemá od ní vyžadovat ctnosti, které sám postrádá*“.²¹⁰ Isidor chtěl jako pastýř ochraňovat slabší, tj. ženy. Vyzdvihoval tak nejen práva mužů vůči ženám, ale také povinnosti vyplývající z takového postavení. Muž má jít ženě příkladem svou ctností a službu, kterou mu žena prokazuje, má mít v úctě. Tato služba je pak projevem lásky, nikoliv slepé oddanosti či dokonce vynucené poslušnosti vůči muži jakožto svému pánu. Na propracování tohoto pojetí se pak podíleli i další učenci té doby jako kupříkladu Anselm z Cantenbury, Robert z Melun a další.²¹¹

Toto je pouhý výběr ukázek toho, jak se na ženy dívali učení muži v období středověku. Jak už to bývá, názory se měnily s novým pohledem na svět, společnost a byly také ovlivněny různými kulturami po světě. Za zmínku ještě stojí tzv. Misogynie, kterou můžeme přeložit jako „nenávisť k ženám“. Za pojetím misogynie stála především scholastická nauka ve 13. století, kdy ženy začaly být považovány za čarodějnice/kouzelnice, které využívají magie. Dá se říci, že misogynie se stala předchůdkyní čarodějnických procesů. Ovšem nutné je zmínit, že v českých zemích se

²⁰⁹ Prvotní hřích je termín pro první hřích lidstva, který Adam s Evou spáchali v rájské zahradě, když se nechali svést hadem k tomu, aby ochutnali jablko ze Stromu poznání. Poté byli Bohem vyhnáni z ráje.

²¹⁰ LENDEROVÁ, Milena a Jana STRÁNÍKOVÁ, ed. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století: (sborník příspěvků z IV. pardubického bienále 27.–28. dubna 2006)*. Vyd. 1. Praha: NLN, 2009. ISBN 978-80-7106-988-1, s. 15.

²¹¹ Tamtéž.

s tímto extrémním názorem nesetkáváme. Právě proto, že na naše území proniklo křesťanství později než například do západní Evropy, setkáváme se rovnou s mariánským kultem. Zde bych ráda uvedla odkaz na tzv. Homiliář opatovický, který poukazuje na to, „že prokletí Evy, která neposlušností zatratila celý svět, bylo smyto panenskou Marií, která poslušností vůči slovu Božímu tento svět opět spasila, když porodila božího syna“.²¹² Možná díky tomuto pohledu ve středověku české země nepostihly ani čarodějnické procesy.²¹³

Samozřejmě i do českých zemí se šířily myšlenky latinských učenců. Žena byla symbolizovaná jako had (d'áblovu pokušení), ať už je to v ikonografickém pojetí, nebo ve středověkém písemnictví. Žena se stala symbolem lži a lstivosti. Dalším významným symbolem ženské hříšné sexuality byly dlouhé vlasy, které definovaly ženu jako méně rozumnou oproti muži. Kosmas ve své kronice uvedl známý citát „dlouhé vlasy, krátký rozum“, když vyprávěl o kněžně Libuši a Přemyslu Oráčovi. Ženské vlasy však neznačily pouze nižší IQ, ale také se staly odkazem ženské hříšné duše.²¹⁴ To vše v našem prostředí přispělo k dokreslení obrazu ženy jako rozumově omezené, hříšné a podřízené bytosti definované vztahem k muži.

Středověké ženy byly vyloučeny z účasti na veřejném životě a jejich životní náplní měla být péče o rodinu a domácnost. Jejich každodenní život byl úzce spjat s manželstvím. Už od 12. století bylo manželství dle církve platné tehdy, kdy muž i žena vyslovili svůj souhlas se sňatkem. Protože mnohdy rodiče nesouhlasili s výběrem potomků a jejich budoucí partner jim nějakým způsobem nevyhovoval, docházelo i k uzavírání tajných sňatků. Na manželství pak dohlížela katolická církev.²¹⁵

Uplynulé řádky této kapitoly měly nastínit pohled na ženu před dobou raného novověku. Věřím, že pro představu jsou dostačující a nyní bych se ráda zaměřila na ženy právě v období novověku.

²¹² LENDEROVÁ, Milena a Jana STRÁNÍKOVÁ, ed. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století: (sborník příspěvků z IV. pardubického bienále 27.–28. dubna 2006)*. Vyd. 1. Praha: NLN, 2009. ISBN 978-80-7106-988-1, s. 19.

²¹³ V českých zemích jsou známy až ze 70. let 17. století.

²¹⁴ LENDEROVÁ, Milena a Jana STRÁNÍKOVÁ, ed. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století: (sborník příspěvků z IV. pardubického bienále 27.–28. dubna 2006)*. Vyd. 1. Praha: NLN, 2009. ISBN 978-80-7106-988-1, s. 21.

²¹⁵ Tamtéž, s. 98.

Zprvu je důležité si uvědomit, že společnost raného novověku neznala sociální a právní rovnost, jak ji dnes chápeme my. Avšak již na konci středověku dochází k podstatným změnám týkajících se žen. Jednak stoupá počet neprovdaných žen a posouvá se věková hranice uzavírání sňatků, což má přímý vliv na rodičovství. Jedná se o průběžně se prosazující trend přetrvávající do současnosti. V souvislosti s vysokou úmrtností žen při porodu dochází k úpravě určování zletilosti, kde se nejprve určovala podle druhotných pohlavních znaků, avšak postupem času došlo ke stanovení věkové hranice kolem 15 let, přičemž u dívek byla tato hranice vždy nižší. Na přelomu 15. století se jednalo o 14 let. V 16. století i nadále hovoříme o poměrně velké úmrtnosti rodiče i dětí. Přičemž úmrtí dítěte bylo chápáno jako selhání, zvláště jednalo-li se o chlapce.²¹⁶

V duchu tehdejší morálky se člověk rodil jako dítě, jehož život určovaly sociální a ekonomické poměry, do nichž byl počat. Změnilo se vůbec postavení ženy v raném novověku a jak se změnilo? To jsou otázky, na které se budu snažit odpovědět. S ohledem na toto téma již bylo výše nastíněno, jaké měla žena postavení ve středověku. Z textu lze nabýt dojmu velmi obtížného postavení žen zatíženého mnoha dogmaty a povinnostmi vycházejícími z křesťanského učení rámcově shrnutého v Bibli. Do jisté míry tomu bylo opravdu tak, jelikož většina dochovaných prací, ze kterých vycházíme v posuzování role ženy, pochází z per učených mužů, kteří ženský princip chápali jako odvozený od mužského. Jak se měnilo postavení ženy v průběhu jejího života a jaké měla možnosti?²¹⁷

Narodil-li se do rodiny novorozenec, bylo první, co jej definovalo, to, zda se jednalo o dívku, či chlapce. Tento biologický předpoklad s sebou nesl také jiné sociální a ekonomické požadavky, se kterými se musela rodina vyrovnat. Pro všechny společenské stavy platilo, že narození dívky v rodině znamenalo pro rodinu finanční zátěž. Oproti tomu narození syna znamenalo zrození dědice, živitele, vojáka, nositele majetku, živnosti a rodinného jména. S narozením děvčátka vyvstala otázka věna a sňatku. To přinášelo mnohá úskalí. Například v královských dynastiích se očekávalo narození chlapce jakožto dědice trůnu. Narození dcery a případné nároky na trůn se mohly setkat s odporem jiných dynastií. V našem prostředí můžeme uvést příklad Karla VI. a jeho dcery Marie Terezie. Velmi známý je také příklad Jindřicha VIII. a jeho

²¹⁶ LENDEROVÁ, Milena a Jana STRÁNÍKOVÁ, ed. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století: (sborník příspěvků z IV. pardubického bienále 27.–28. dubna 2006)*. Vyd. 1. Praha: NLN, 2009. ISBN 978-80-7106-988-1, s. 73.

²¹⁷ Tamtéž, s. 13.

posedlosti počít mužského potomka, kterému by svěřil vládu. V obou případech lze říci, že se výše uvedené ženy ve svém postavení více než osvědčily, ale jejich rodinám to přineslo nemalé komplikace. Běžnou praxí šlechtických a královských rodin se stalo využívání dcer jako „komodity“ ve sňatkové politice.²¹⁸

V novověku se také změnilo vnímání dětí jako takových. Oproti středověku se staly jakýmsi „zmenšeninami“ dospělých. Tento jev lze pozorovat především v oblékání dětí na dobových vyobrazeních.²¹⁹ Děti byly oblékány do stejných šatů jako jejich rodiče, pouze měli o něco menší velikost. Tento trend v určitém smyslu převažuje dodnes. Mnoho rodičů obléká své děti do stejného oblečení, které nosí oni, demonstrujíc tak příslušnost ke stejnému rodu.

Na konci středověku a na začátku novověku nabylo na významu vzdělání, které se však po dlouhou dobu omezovalo pouze na vzdělání chlapců. Ve městech existovaly školy partikulární, avšak ty byly dívkám nepřístupné. V ojedinělých případech vznikaly dívčí třídy při klášterních farních školách. Zásadním zlomem v životě ženy zůstal sňatek. Jím mohla žena nabýt vážnosti ve společnosti. V období raného novověku se muži i ženy snažili vstoupit do svazku manželského. Jeho uzavření však bylo společenskou událostí, tedy událostí veřejnou. Svatba byla nákladnou záležitostí, její řád byl udáván státem a církví.²²⁰

Téměř po celý středověk dominoval výběr partnera rodiči nevěsty a ženicha. V raném novověku se pozvolna prosazuje individuální výběr partnera a pomalu začínají hrát ve výběru životního partnera velkou roli emoce a láska se tak dostává více do popředí. Jak ve své knize uvádí Richard van Dülmen: „...sice takřka neexistovaly žádné zcela nezávislé sňatky uzavírané pouze z lásky – přednost totiž dostávaly ekonomicky a sociálně významnější motivy. Přesto máme v raně novověkém období doloženy četné svazky, které byly proniknuty milostným citem. Rozhodující slovo při svatebních plánech

²¹⁸ LENDEROVÁ, Milena a Jana STRÁNÍKOVÁ, ed. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století: (sborník příspěvků z IV. pardubického bienále 27.–28. dubna 2006)*. Vyd. 1. Praha: NLN, 2009. ISBN 978-80-7106-988-1, s. 74.

²¹⁹ PETRÁŇ, Josef. *Dějiny hmotné kultury: kultura každodenního života od 16. do 18. století*. Praha: Ministerstvo kultury České republiky, 1997. ISBN 80-7184-086-6.

²²⁰ DÜLMEN, Richard van. *Kultura a každodenní život v raném novověku (16.-18. století)*. 3. díl. *Náboženství, magie, osvícenství*. Praha: Argo, 2006. ISBN 80-7203-813-3, s. 137.

*mladých lidí jistě zůstávalo rodičům, ti však brali stále více ohled na přání svých dětí...*²²¹

Nicméně největší počet sňatků vznikl na základě ekonomickém. Především mezi šlechtickými rody přetrvávala majetková důležitost nad tou citovou. V některých městech mohla také měšťanka disponovat rodovým majetkem. I muž mohl skrze ženu přijít k majetku. V kronice Bartoše písaře najdeme zmínku týkající se Zigy řezníka: „*A k tomu nezachoval se k ženě své oddávané podle víry své, obloupi ji z statků; a maje se k ní netoliko v manželství, ale i v statku i ve všem jiném zachovati, jako na jedno tělo ze dvou složené spojené sluší, toho jest neučinil, ale položiv ji o znamenitý statek její rozličnými podvody, přinucen byl jí svého, soudem jsa k tomu připraven, totiž domu, krámův masný postoupiti v moc její do uloženého času, ač by toho zase nevyplatil, a musel z něho se vybrati a jinde byt svůj míti, jsa zbaven měšťanství svého.*“²²² Z textu je zřejmé, že žena Zigy řezníka přinesla do manželství věnem statek. Ziga o statek kvůli podvodům přišel, avšak z nařízení městské rady ji byl nucen vyplatit pod pohrůžkou odnětí měšťanství. Z úryvku vyplývá, že žena Zigova požívala velké vážnosti a úcty, snad byla příbuzensky spojena s někým z radních.

Ať už se jednalo o období středověku, či novověku, bylo zřejmé, že žena byla vždy spojena s mužem – otec a dcera, bratr a sestra, manžel a manželka. Dnes se tyto vazby do značné míry uvolnily. V mnoha ohledech však můžeme vysledovat odkaz starých časů, kupříkladu v případě sňatku, kdy žena přijímá rodové jméno manžela.

7.2. Žena v raném novověku, ovlivněná reformací

Počátek 16. století byl ovlivněn nástupem humanismu a renesance. Nové myšlenkové proudy a jiný životní styl se do českých zemí postupně rozšiřoval ze severní Itálie a stejně jako se například husitství v minulosti navracelo k apoštolské církvi, tak i humanismus a renesance se částečně obracely zpátky do časů minulých, například k antice.²²³ České země nemohly navázat na antickou historii, proto bylo přejímání nových prvků opravdu pozvolné. Nicméně i tak humanismus a renesance ovlivnily smýšlení dané doby. A možná i díky změně pohledu na víru, Boha a celkově i člověka

²²¹ DÜLMEN, Richard van. *Kultura a každodenní život v raném novověku (16.–18. století)*. 3. díl. *Náboženství, magie, osvícenství*. Praha: Argo, 2006. ISBN 80-7203-813-3, s. 248.

²²² *Kronika pražská Bartoše písaře*. In: Šimák, Josef Vítězslav. *Prameny dějin českých*; Díl VI. Praha: Nákladem Nadání Františka Palackého, 1907, s. 280.

²²³ ČORNEJ, Petr. *Dějiny zemí Koruny české. I. Od příchodu Slovanů do roku 1740*. 7. Vyd. Praha: Paseka, 2001, s. 204.

mohla v Evropě vzniknout vlna reformace, která se rozšířila i do českých zemí. Příčinou reformačního hnutí se staly rozdíly mezi Písmem svatým a tehdejší praxí v církvi. Za počátek reformace můžeme považovat rok 1517, přesněji 31. říjen, kdy Martin Luther, německý kazatel, zveřejnil svých 95 tezí. A tento okamžik můžeme považovat i za počátek změn, který se týkal postavení žen ve společnosti.²²⁴

„Pod tlakem církve, opírající se o vzor P. Marie, měla žena ve středověku dvě možnosti: zůstat pannou nebo být matkou, i když P. Maria-matka byla nedosažitelná a nedostížitelná v dvojedinosti obou stavů. V prvním případě to znamenalo žít jako svobodná neprovdaná žena nebo se jako Kristova snoubenka uzavřít do klášterních zdí; v druhém případě, ve stavu manželském, měla žena věnovat svůj život domácnosti a rodině při podřízeném postavení vůči muži.“²²⁵ Ještě v raném novověku tyto možnosti pro ženu přetrvávaly, ale postupně se začaly objevovat prvky pozvolného uvolnění.

V zásadě lze říci, že žena a stejně tak muž procházeli v životě mnoha fázemi, s nimiž se postupně měnila i role. Žena na počátku novověku procházela rolí dcery, matky a potažmo vdovy. Důležitou roli sehrálo jak ve středověku, tak v novověku panenství, které mohlo být chápáno buď jako stav trvalý, a to v případě, že dívka opustila rodinný kruh a vstoupila do kláštera jako nevěsta boží nebo jako stav přechodný před vstupem do manželství. Tento stav sexuální čistoty má svůj význam zakořeněný v Bibli, kdy neposkvrněná Panna Marie počala syna – Spasitele a je jako jediný tolerován společností. Většina společnosti vnímala panenský stav jako přechodný, který předcházel stavu manželskému. Avšak panenství dívky bylo nutné bedlivě střežit, co dokazují nesčetné zmínky o rituálních kontrolách neposkvrněnosti v období svatebního obřadu. Tyto praktiky měly zaručit muži genetickou čistotu jeho potenciální ženy. Případné nedodržení sexuální čistoty bylo tvrdě trestáno, žena tak mohla přijít o veškeré dědictví.²²⁶

Je všeobecně známo v kontextu nejen českých zemí, ale i celé Evropy, že dívky byly již od narození připravovány na svůj další úděl, tedy na úděl manželky a matky. Děvčata se učila domácím pracem a péči o manžela a děti. Ve šlechtických rodinách se dívky věnovaly vyšívání, hudbě či tanci. Oproti tomu dcery měšťanů, jejichž otci byli

²²⁴ ČORNEJ, Petr. *Dějiny zemí Koruny české. I. Od příchodu Slovanů do roku 1740*. 7. Vyd. Praha: Paseka, 2001, s. 204.

²²⁵ HRDLÍČKA, Milan, LENDEROVÁ, Milena a Jana STRÁNÍKOVÁ, ed. *Eva nejen v ráji: žena v Čechách od středověku do 19. století*. Praha: Karolinum, 2002. ISBN 80-246-0375-6, s. 31.

²²⁶ BŮŽEK, Václav a Pavel KRÁL, ed. *Člověk českého raného novověku*. Praha: Argo, 2007. ISBN 978-80-7203-694-3, s. 24.

řemeslníci nebo obchodníci, se podílely na rodinném živobytí. Díky tomu se zvyšovala gramotnost žen. Některé pomáhaly vyřizovat kancelářskou agendu, jiné se účastnily samotné výroby produktů.²²⁷

Stále však na samém vrcholu života žen stálo manželství. Jak takové manželství vypadalo a co ženě přinášelo? V první řadě je nutné ujasnit si, že manželský stav jako takový církev považovala za důležitý, jelikož měl vést nejen k plození potomků, ale také měl zabránit hříšnému chování. Sňatek pro ženu znamenal uvedení do společnosti. Ve společnosti nadále převažovaly předem domluvené sňatky, které měly do rodiny přinést majetek, případně vyšší postavení. Mluvit do toho nesměli ani děvčata, ani chlapci. Výběr partnera byl v rukou rodičů. Dívky se vdávaly mladé, vdavky však neurčoval ani tak věk, jako bohatství rodiny. Pokud se dívka narodila do rodiny, která jí nemohla vybavit věnem, musela si na něj sama vydělat, například prací služebné nebo pomocnice v obchodě. Mladé ženy pracující mimo svou rodinu měly postupem času možnost najít si budoucího manžela samy, konečné rozhodnutí však stále zůstávalo na rodičích, případně na zaměstnavateli.²²⁸

Po sňatku za chod domácnosti zodpovídala manželka. Starala se tak nejen o domácnost, ale také o děti, manžela a často také pomáhala s hospodářstvím. Složitější situace nastala pro ženy ze šlechtických rodin, které musely dohlížet na služebnictvo a vedle toho plnit funkci reprezentativní. Povinnost důstojné reprezentace patřila k povinnostem vyšších vrstev společnosti. V novověku se takto začínají profilovat i měšťanky. Často se snaží přiblížit svým chováním a zevnějškem ženám ze šlechtických rodů. Na druhé straně mnohdy manželky měšťanů a venkovanů musely ještě pracovat, buď na poli, nebo v řemesle, případně v obchodě svého chotě, nebo docházely pomáhat do otcovského podniku.

Větší volnosti ve výběru manžela požívaly dívky z nižších společenských vrstev, převážně na venkově, kde rodiče dívkám dávali větší svobodu. Zde i ženy byly se svými

²²⁷ HRDLIČKA, Milan, LENDEROVÁ, Milena a Jana STRÁNÍKOVÁ, ed. *Eva nejen v ráji: žena v Čechách od středověku do 19. století*. Praha: Karolinum, 2002. ISBN 80-246-0375-6, s. 59.

²²⁸ DÜLMEN, Richard van. *Kultura a každodenní život v raném novověku (16.-18. století)*. 3. díl. *Náboženství, magie, osvícenství*. Praha: Argo, 2006. ISBN 80-7203-813-3, s. 41–58.

muži více rovnocenné, právě díky tomu, že vykonávaly stejnou práci jako její manžel (ať už se jednalo o práci na poli, statku či při výrobě produktů).²²⁹

Žena – manželka neměla lehké postavení. Pro představu uvádím drobné shrnutí – žena pracovala, dohlížela na domácnost, a ještě reprezentovala svého manžela. Především reprezentace manžela v některých kruzích mohla být provázena psychickým nátlakem a pro ženu velmi náročná. S touto skutečností je pak spjat další aspekt existence ženy, a tou je zachování rodu. Žena získávala na vážnosti nejen sňatkem, ale také porodem. Zachování pokrevní linie byla jedna z nejzákladnějších „povinností“ vůbec a do jisté míry je tomu tak dodnes. Pokud byla žena plodná a dávala muži potomstvo, nabývala úctu v očích nejen muže, ale i společnosti. Nesnadnou pozici měla žena, pokud se jí nedařilo počít potomka. Za neschopnost počít byla téměř skoro vždy zodpovědná žena. Pro dívku, která se právě provdala, bylo nejlepší, když hned otěhotněla. V době raného novověku samozřejmě nebylo zdravotnictví na takové úrovni, jak ho známe dnes. Vzhledem k vysoké úmrtnosti kojenců se určitým východiskem stávala opakovaná gravidita žen. Mnohdy se stalo, že porod byl v rukou porodní báby, která neznala lékařskou praxi, ale nabyla ji z předchozích zkušeností. To a další aspekty, jako jsou například těžká práce, špatná hygiena či oslabený organismus, vedly k vysoké úmrtnosti žen i dětí rovnou u porodu.²³⁰ Nejzásadnější úlohou ženy tedy byla výchova potomků.²³¹

Výchova dětí v novověku probíhala podle různých modelů, záleželo, do jaké společenské vrstvy se dítě narodilo.²³² v tomto období zajisté existovaly matky, které své děti milovaly, ale i matky, které ke svým dětem žádnou lásku nedávaly najevo. Jak uvádí např. R. Van Dülman: „*Zásadní úlohu přitom často nehrál citový vztah matky k dítěti, nýbrž spíše vnější podmínky, v nichž dítě vyrůstalo.*“²³³ Úloha dětí byla jiná, než je tomu dnes. Narozením dítěte došlo k naplnění manželského svazku. Pokud zůstal pár bezdětný, bylo to bráno jako Boží trest. Samozřejmě záleželo na tom, do jaké společenské vrstvy se dítě narodilo. V nižších vrstvách byly děti brány i jako pracovní síla, v měšťanských domech naopak byly oprostěny od některých pracovních povinností, jinak byly

²²⁹ HRDLIČKA, Milan, LENDEROVÁ, Milena a Jana STRÁNÍKOVÁ, ed. *Eva nejen v ráji: žena v Čechách od středověku do 19. století*. Praha: Karolinum, 2002. ISBN 80-246-0375-6, s. 29.

²³⁰ HANUŠOVÁ, Barbora. *Ženy v reformaci*. Praha: 2013. Diplomová práce. UK Praha. Fakulta pedagogická. Katedra dějin a didaktiky dějepisu. prof. PhDr. Vít Vlnas, Ph.D., s. 12.

²³¹ Tamtéž.

²³² DÜLMEN, Richard van. *Kultura a každodenní život v raném novověku (16.-18. století)*. 3. díl. *Náboženství, magie, osvícenství*. Praha: Argo, 2006. ISBN 80-7203-813-3, s. 83.

²³³ Tamtéž, s. 83.

vychováány děti šlechtických rodů. Jak jsem již zmiňovala, bez ohledu na společenskou vrstvu dítě znamenalo naplnění manželství. Jeho narození se však očekávalo i s obavami, zda matka či dítě samotné porod vůbec přežijí. Pokud tomu tak bylo, jednalo se o Boží dar. Při samotném porodu sehrály velkou roli i další ženy – sousedky či porodní báby, které byly nápomocné a které mohly čerpat ze svých dosavadních zkušeností. Lékaři byli voláni k vyšším společenským stavům, ale spíše až od 18. století.²³⁴

Ojedinele také v raně novověkých českých zemích můžeme najít případy, kdy byl sňatek na základě kanonického práva anulován. Avšak bylo tomu tak zřídka. V naprosté většině případů zůstal sňatek platným a o dalším osudu ženy rozhodovali mužští příslušníci rodiny. Ve větší míře se tak stávalo ve šlechtických rodinách. V průběhu novověku se tato praktika také více přenesla do měšťanského prostředí a na venkov. Důležitou součástí sňatkové politiky byly sňatkové smlouvy uzavírané mezi jednotlivými rodinami. Tyto listiny spolu upravovaly pravidla soužití muže a ženy a zajišťovaly jejich hmotné a sociální postavení. Výsledkem takových smluv mělo být zajištění muže jakožto hlavy nově vzniklé rodiny. Na reprezentaci rodiny na veřejnosti se do jisté míry podíleli muž i žena, avšak větší vážnosti požíval vždy muž. Tento nerovný vztah můžeme demonstrovat kupříkladu na výběru potenciálního partnera, kdy si zcela výlučně vybíral muž ženu, nikoliv naopak.²³⁵ Mužský potomek měl také rozhodující roli v případě dědictví. Nerovné postavení před zákonem a veřejným míněním dokazují i další případy. Stávalo-li se, že muž bil ženu, často o tom okolí vědělo, avšak málokdy zakročilo. V některých případech se takové chování omlouvalo s tím, že muž ženu vychovává. Takové případy můžeme najít i dnes, avšak s tím rozdílem, že nyní jim mají oporu v právním systému. V našem prostředí české i zemské městské právo do jisté míry teoreticky disponovalo možností usmrtit manželku přistiženou při mimomanželském sexu, muž zpravidla obdržel pouze pokutu či jiný mírnější trest.²³⁶

V době raného novověku lidé považovali mlezivo žen v šestinedělí za škodlivé, proto byly volány kojné, které měly za úkol dítě nakrmit. Ne všechny rodiny si však mohly kojnou dovolit z ekonomických důvodů. Dalším důvodem mohlo být to, že by muži museli čekat na manželský sex až do doby po ukončení laktace, neboť panoval

²³⁴ DÜLMEN, Richard van. *Kultura a každodenní život v raném novověku (16.–18. století)*. 3. díl.

Náboženství, magie, osvícenství. Praha: Argo, 2006. ISBN 80-7203-813-3, s. 85.

²³⁵ BŮŽEK, Václav a Pavel KRÁL, ed. *Člověk českého raného novověku*. Praha: Argo, 2007. ISBN 978-80-7203-694-3, s. 22.

²³⁶ Tamtéž.

názor, že „tělesné poznání“ může mléko zkazit.²³⁷ Porod v novověku však nebyl žádnou jednoduchou záležitostí, mnoho žen při něm umřelo a nezáleželo na tom, z jaké společenské vrstvy pocházely. Ženy z chudších poměrů byly silnější po fyzické stránce, což jim paradoxně bylo při samotném porodu ku prospěchu. Oproti tomu šlechtičny byly více vystavovány většímu psychickému tlaku. Jak uvádí M. Lenderová: „*Především na ně, provdávané většinou z majetkových a politických důvodů, čekalo v manželství mnoho nástrah, plynoucích z nového, mnohdy kulturně a životním stylem odlišného prostředí, z velkého věkového rozdílu, z problémů výchovy dětí svých předchůdkyň, ale i z problémů s vlastními dětmi...*“²³⁸

Vztah matky k dítěti ovlivňovaly i pracovní povinnosti, které žena vykonávala i v těhotenství a následně po porodu. Dalším aspektem se stala vysoká kojenecká úmrtnost, která mohla postihnout všechny ženy bez ohledu na jejich sociální postavení. Větší citový vztah tak děti mohly mít k jiným lidem, např. k již zmiňovaným kojným, k chůvám, popřípadě k prarodičům. Děti v té době vyrůstaly souběžně se světem dospělých, proto již v raném věku došlo k seznámení se s rodinnými problémy.²³⁹ Podle mého se citové vztahy k dětem lišily s ohledem na dnešní dobu, nicméně nemůžeme jednoznačně říci, zda byly spíše chladné, nebo spíše láskyplné. Vždyť celá společnost raného novověku měla životní nastavení jiné, než ho má dnešní společnost a je pravděpodobné, že to, co se nám dnes zdá jako necitelné zacházení s dítětem, lidé tehdejší doby vnímali jako něco užitečného, co je dětem ku prospěchu.²⁴⁰

Po smrti manžela se žena stala vdovou. Její nejdůležitější povinností byla správa majetku, v případě, že potomci ještě nebyli zletilí, stala se jejich poručnicí. V období novověku se o téma vdovství zajímala samozřejmě i církve. Již na počátku 16. století Erasmus Rotterdamský²⁴¹ sepsal studii pro vdovy o tom, jak by se měli chovat po smrti svého chotě. Jeho spis v českém prostředí na konci 16. století přeložil a vydal Jan Kherner Plzeňský, profesor Pražské univerzity, děkan artistické fakulty pod názvem *Vdova*

²³⁷ BASTL, Beatrix. *Mezi mocí a bezmocí. Úvahy o každodenním životě šlechtičen v raném novověku*. In: Dějiny a současnost. Kulturně historická revue. Praha: NLN, č. 3, 1994, s. 25.

²³⁸ HRDLIČKA, Milan, LENDEROVÁ, Milena a Jana STRÁNÍKOVÁ, ed. *Eva nejen v ráji: žena v Čechách od středověku do 19. století*. Praha: Karolinum, 2002. ISBN 80-246-0375-6, s. 30.

²³⁹ DÜLMEN, Richard van. *Kultura a každodenní život v raném novověku (16.-18. století)*. 3. díl. *Náboženství, magie, osvědčení*. Praha: Argo, 2006. ISBN 80-7203-813-3, s. 106.

²⁴⁰ Tamtéž.

²⁴¹ Erasmus Rotterdamský byl holandský myslitel a představitel renesance a humanismu. Více o jeho životě: SVATOŠ, Martin a Michal SVATOŠ. *Živá tvář Erasma Rotterdamského*. Praha: Vyšehrad 1985.

křesťanská.²⁴² Podle jejich učení měla mít vdova svůj dům vždy čistý a uklizený, neměla pořádat žádné zábavy.²⁴³ Jejich postavením se zabývala i Jednota bratrská. Podle Jednoty se měly chovat zdrženlivě, oblékat se cudně, modlit se a nikde neklevetit. Také jim tato nařízení určovala, „*aby vdovy po domích, besedách netěkaly, blekotné ani životů lidských předsudlivé aby nebývaly, čeled' čistou aby měly, rozkoše v jídle, v pití, v léhání aby se varovaly*“.²⁴⁴ V raně novověkých Čechách byly vdovy ze šlechtických rodů stavěny do rozličných situací, žena byla posuzována podle vztahu ke svému muži. Můžeme říci, že její budoucnost byla ovlivněná tím, kde se nacházela na společenském žebříčku.

V otázce vdovství se častěji stávalo, že první z manželského svazku zemřel muž. Vzhledem k tomu, že muž se účastnil válečných tažení nebo činil náročnou práci oproti ženě. Úmrtnost žen zase často souvisela s porodem. Žena vdova se po smrti svého muže ocitla v situaci, kdy se musela rozhodnout, jakou roli přijme. Jednou z možností, která mohla ženám přinést opětovnou jistotu a finanční zajištění, byl opětovný sňatek. Stávalo se tak především u mladších vdov. Avšak teologové Jednoty bratrské opětovný sňatek nedoporučovaly. „*Mladé vdovy byly i v Jednotě bratrské předem podezřelé a byly považovány za bujné, víry nehodné, nedbalé, tulakyně, všetečné*“.²⁴⁵ Na druhé straně si mohla žena zvolit život jakéhosi „ctnostného vdovství“, kdy setrvala ve smutku a po zbytek života spravovala majetek a nosila smuteční šat. Tento stav připodobňuje Jan Amos Komenský ke stavu panenskému dlícího v sexuální čistotě. Takové jednání nakonec můžeme vidět i u královen. Jedním z nejznámějších příkladů je jednání anglické královny Victorie, která po smrti svého muže neodložila smuteční šat a odívala se do tmavých barev. Ženy, které se rozhodly jít touto cestou, se ve společnosti těšily větší úctě, avšak ne každá žena byla po smrti svého muže řádně zaopatřena. K těmto vdovám se dostanu později.²⁴⁶

Úmrtí manžela bylo každopádně jak pro středověkou, tak pro raně novověkou ženu velkým zlomem. Především šlechtické ženy odcházely po smrti mužů do klášterů,

²⁴² Vlastenský slovník historický/Kherner: Kherner. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2015 [cit. 2020-05-15]. Dostupné z: https://cs.wikisource.org/wiki/Vlastensk%C3%BD_slovn%C3%ADk_historick%C3%BD/Kherner

²⁴³ HRDLIČKA, Milan, LENDEROVÁ, Milena a Jana STRÁNÍKOVÁ, ed. *Eva nejen v ráji: žena v Čechách od středověku do 19. století*. Praha: Karolinum, 2002. ISBN 80-246-0375-6, s. 108.

²⁴⁴ HRDLIČKA, Milan, LENDEROVÁ, Milena a Jana STRÁNÍKOVÁ, ed. *Eva nejen v ráji: žena v Čechách od středověku do 19. století*. Praha: Karolinum, 2002. ISBN 80-246-0375-6, s. 110.

²⁴⁵ Tamtéž, s. 111.

²⁴⁶ Tamtéž.

kde se nemusely potýkat s novou sociální rolí ve společnosti. Urozená žena nemusela být přímo fundátorkou kláštera, většinou stačila vazba jejího rodu ke klášteru.²⁴⁷

Ženy, jimž manželé nezanechali majetek a musely se samy zaopatřit, se uchýlovaly k nejrůznějším způsobům přivýdělku, těmi mohly být žebrota, krádež, ale i prostituce.²⁴⁸ Žena po smrti svého muže byla pod drobnohledem společnosti. Nežrídka se soudilo, že bohaté ženy lákají na svůj majetek nové muže. Mohlo tomu být i naopak, kdy mladší chudý šlechtic pojal za ženu bohatou vdovu. Nepříliš velkému obdivu se těšily mladé ženy, které svůj sexuální apetit nedokázaly udržet na uzdě a oddávaly se prostopášnému životu.²⁴⁹ Pravdou zůstává, že žena vdova byla často poprvé za svůj život do jisté míry opravdu svobodná. Mohla disponovat dědictvím, i když kolikrát v omezené míře, jelikož často na ni dohlíželi jiní mužští členové rodu. Ukázkou tohoto typu svobody je půjčování peněz, čím se některé ženy vdovy zabývaly.

Ženy nebo jejich rodiny se také mohly rozhodnout pro vstup do kláštera. Řeholnice tak předešly možné brzké smrti u porodu či sňatku s mužem, kterého nemilovaly. Nicméně i tady zůstává pravdou, že byly vázány k muži. Takovéto ženy patřily Bohu a byly nazývány „nevěstami Kristovými“.²⁵⁰

V českých zemích reformace započala již s nástupem husitství, tedy ještě ve středověku. V té době však ještě českým ženám žádné společenské změny nenastaly. Co můžeme považovat za vrchol ženské samostatnosti doby středověké? Dá se říci, že tento pohled je možné mít na tzv. Bekyně.²⁵¹ Ženy žijící ve společenstvích, které chtěly vést duchovní život bez složení řeholního slibu. Duchovní stránku věci měl na starosti kněz, nicméně ženy i tak zůstávaly světskými osobami. Zakladateli či zakladatelkami se stávali lidé z bohatších vrstev. Místo toho, aby byli donátory některé církevní budovy, ať už by

²⁴⁷ LENDEROVÁ, Milena a Jana STRÁNÍKOVÁ, ed. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století: (sborník příspěvků z IV. pardubického bienále 27.–28. dubna 2006)*. Vyd. 1. Praha: NLN, 2009. ISBN 978-80-7106-988-1, s. 134.

²⁴⁸ LENDEROVÁ, Milena a Jana STRÁNÍKOVÁ, ed. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století: (sborník příspěvků z IV. pardubického bienále 27.–28. dubna 2006)*. Vyd. 1. Praha: NLN, 2009. ISBN 978-80-7106-988-1, s. 551.

²⁴⁹ HRDLIČKA, Milan, LENDEROVÁ, Milena a Jana STRÁNÍKOVÁ, ed. *Eva nejen v ráji: žena v Čechách od středověku do 19. století*. Praha: Karolinum, 2002. ISBN 80-246-0375-6, s. 109.

²⁵⁰ HANUŠOVÁ, Barbora. *Ženy v reformaci*. Praha: 2013. Diplomová práce. UK Praha. Fakulta pedagogická. Katedra dějin a didaktiky dějepisu. prof. PhDr. Vít Vlnas, Ph.D., s. 13.

²⁵¹ Jejich existenci v českých zemích, konkrétně v Praze, můžeme nejdříve datovat do roku 1279. Jednalo se o laické osoby – panny a vdovy, které nechtěly pobývat v kláštřech a skládat řeholní sliby, ale zároveň měly zájem o duchovní život. Tyto myšlenky vznikly někdy v 11. či 12. století v Belgii a odtud se šířily dále do Evropy. Více: <http://revue.theofil.cz/krestanske-pojmy-detail.php?clanek=960>, vyhledáno 19. 9. 2019.

se jednalo o kostel nebo klášter, financovali pouhé domy, do kterých pak přicházely ženy z blízkého okolí. Tady se kromě duchovní stránky věnovaly např. drobné řemeslné výrobě či ošetrovatelství.²⁵² Se sklonkem středověku začal fenomén bekyní doznívat. Postupně se zapojovaly do probíhající husitské revoluce a staly se tak inspirací pro české reformátory, i přestože v té době ještě spíše panovala nenávisť k ženám. Možná i díky tomu, že se tyto komunity žen rády věnovaly mystice, která právě v pozdním středověku nacházela svůj rozkvět v českých zemích, můžeme mluvit o tom, že se ženy zapojily do služeb reformace.²⁵³ Už v té době existovaly patrné rozdíly mezi ženskou a mužskou zbožností. Ženy přece jen své prožitky zakládají víc na citech a své intuici. Kromě toho do výkladu Bible občas přiletly i magii či pohanskou praxi, a proto byla potřeba na ně dohlížet, aby nedocházelo uvnitř jejich společenství k herezi. A právě díky své intuici ženy přišly jako první na to, že by církev zasloužila obnovu. Díky husitské revoluci se ženám začaly otevírat nové dveře do společnosti.²⁵⁴ Pozvolný pohled na ženu však nastal až s příchodem humanismu a renesance.

Již jsem zmiňovala, že české země postihla reformace už v období středověku. A právě se středověkými reformátory se mění pohled na ženy – nevěstky. Předem bych v krátkosti chtěla zmínit, že prostituce tu existovala od nepaměti. Vznikla především s rozvojem měst a nevěstkami se stávaly dívky z nejhudších vrstev. Pojem „prostitutka“ se začal běžně používat až ke konci 18. století.²⁵⁵ Prostitutky patřily mezi tzv. lidi na okraji společnosti. Na jedné straně prostituci církevní hodnostáři odsuzovali, na druhé straně mluvili o tom, že když bude existovat, nebude docházet k cizoložství, násilnostem a svádění poctivých žen.²⁵⁶ Církev v tom tedy spatřovala jisté výhody a městům plynuly příjmy ze zavedených nevěstinců. Až teprve představitelé husitské revoluce začali s kritikou tohoto „řemesla“. Celoevropský pohled na prostituci se začal měnit až na počátku 16. století a provozovatele nevěstinců, nevěstky samotné či klienty, kteří těchto

²⁵² LENDEROVÁ, Milena a Jana STRÁNÍKOVÁ, ed. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století: (sborník příspěvků z IV. pardubického bienále 27.–28. dubna 2006)*. Vyd. 1. Praha: NLN, 2009, s. 156.

²⁵³ LENDEROVÁ, Milena a Jana STRÁNÍKOVÁ, ed. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století: (sborník příspěvků z IV. pardubického bienále 27.–28. dubna 2006)*. Vyd. 1. Praha: NLN, 2009, s. 181.

²⁵⁴ HANUŠOVÁ, Barbora. *Ženy v reformaci*. Praha: 2013. Diplomová práce. UK Praha. Fakulta pedagogická. Katedra dějin a didaktiky dějepisu. prof. PhDr. Vít Vlnas, Ph.D., s. 126–127.

²⁵⁵ GIDDENS, Anthony a Philip W. SUTTON. *Sociologie*. Praha: Argo, 2013, s. 550.

²⁵⁶ KOLÁŘ, Ondřej. *Veřejné mínění versus prostituce*. Brno, 2006. Bakalářská práce. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně. Univerzitní institut. Doc. PhDr. Aleš Sekot, CSc., s. 13–14.

služeb využívali, čekaly tvrdé postihy.²⁵⁷ Přesto můžeme s jistotou říct, že se jedná o jedno z nejstarších řemesel, které se skrze veškeré protivenství udrželo naživu. V průběhu let se sice změnila některá specifika týkající se majetkových poměrů či vztahu muže a prostitutky. Kupříkladu v novověku byl tento vztah často postaven na osobní známosti a v některých případech mohl vést ke zlepšení postavení ženy, oproti tomu v moderní společnosti se žena a muž vzájemně neznají. Přesto prostitutky, nebo chcete-li nevěstky, zůstávají součástí sexuality společnosti stejně nebo možná i více, než tomu bylo dříve.²⁵⁸

Tímto bych uzavřela tuto kapitolu, kde jsem se v krátkých odstavcích snažila nastínit život ženy a jak se ho dotkla reformace. Nutno podotknout, že v českém prostředí drobné změny nastaly již v období husitské revoluce, tedy ještě v době středověké. Již v těchto časech se Čechy rozdělily na „zemi dvojího lidu“²⁵⁹, kterou ovlivňovalo náboženství. V rámci českých zemí se jednalo o rozpory mezi katolíky a utrakvisty. Po nástupu novověku se samozřejmě českého prostředí dotkla i reformace vyvolaná v Německu, která se šířila i na další území. V Čechách reformaci sledovala především Jednota bratrská, která začala přejímat některé prvky luteránské církve. Jednotu bratrskou jsem zde jmenovala především v otázce vdovství, kdy vydala svoje dekrety pro vdovy.²⁶⁰

Ve dvacátých letech 16. století došlo k dalšímu dělení lidu, na tzv. novoutrakvisty (ovlivněné Martinem Lutherem) a staroutrakvisty (ovlivněné husitstvím). A právě v Praze se v letech 1523-1524 spojili staroutrakvisté s katolíky proti novoutrakvistům. I toto rozdělení ovlivnilo celou společnost a samozřejmě se dotklo také ženské otázky.

7.3. Kultura raného novověku

Život v období raného novověku určovala především práce, bez které nebylo přežití. Nicméně nejenom prací byl člověk živ. A proto se lidé setkávali i ve svém volném čase. Na jedné straně stála práce, jakožto zajištění existence a na druhé straně pak volný čas, který mohl být vyplněn různými způsoby. I pro raně novověkou společnost byly důležité pospolitost a obyčeje.

²⁵⁷ HRDLIČKA, Milan, LENDEROVÁ, Milena a Jana STRÁNÍKOVÁ, ed. *Eva nejen v ráji: žena v Čechách od středověku do 19. století*. Praha: Karolinum, 2002. ISBN 80-246-0375-6, s. 31.

²⁵⁸ GIDDENS, Anthony a Philip W. SUTTON. *Sociologie*. Praha: Argo, 2013, s. 550.

²⁵⁹ VRABEC, Jan Josef. *Popravy na Staroměstském náměstí 21. června 1621* [online]. Praha: Kočí, 1908 [cit. 2019-06-24]. Dostupné z: <http://www.digitalniknihovna.cz/mlp/view/uuid:118449a0-9ac5-11dd-a972-0030487be43a?page=uuid:a8ae8f70-9ac5-11dd-9d6a-0030487be43a>

²⁶⁰ Tamtéž.

Důvody k oslavám byly různé, ale ať už se jednalo o oslavy soukromé, či veřejné, vždy plně podléhaly danému řádu. Žádné slavnosti však nebyly určeny pro všechny typy sociálních vrstev a ačkoli se navzájem ovlivňovaly, nenapomohly tak k odstranění rozdílů. „*Kultura slavností dávala vyniknout protikladům a současně posilovala projevy solidarity.*“²⁶¹ Ačkoli v průběhu 16. století se ještě některé typy různých svátků slavily společně, nehledě na společenské vrstvy, postupem času se tato kultura začala měnit a již v 17. století se bohatší vrstvy začaly distancovat od oslav společných s nižšími vrstvami.²⁶² Různých oslav se účastnili všichni, staří i mladí, muži i ženy. Čím více se však stávala zábava veřejnou, tím více ženy ustupovaly do pozadí. Se slavnostmi bylo také spjato pití alkoholu. Díky církvi a vrchnosti se v průběhu času měnily i návyky v pití. Pili muži, ale i ženy.²⁶³

Formy zábavy byly různorodé. Jednou z takových forem se stala hra. Hrál se všude a hráli všichni. Ať už se jednalo o kuželky, vrhcáby, hru v šachy nebo hru v kostky, byla to zábava všech sociálních vrstev. Samozřejmě každá vrstva měla svůj typ hry. Např. hra v šachy byla oblíbená bohatšími vrstvami. Díky hraní začal v 16. století rozvoj míčoven a veřejných hřišť, protože míčové hry byly čím dál tím více oblíbenější.²⁶⁴

Co však bylo nejoblíbenější formou raného novověku? Tanec. Tančilo se v domovech, v hostinských zařízeních, na ulici i v kostele. Typů tanců bylo několik – existoval tanec v párech, či ve více lidech, ale i sólový. Bez ohledu na společenské postavení a na pohlaví, tančili všichni. Tance nižších vrstev byly plné živelné radosti, poskoků, otoček a zdvihání. Pro bohatší společnost byly divoké, proto začaly vznikat tance kultivovanější. Šlechta ke své sebereprezentaci a dvorskému stylu využívala právě tanec. Proto nebyl určen pouze k zábavě, či zaplnění volného času, ale také se stal formou kulturního projevu; stmeloval společnost, muže i ženy. Tančení samozřejmě nemohlo existovat bez hudby. Ta zněla na veřejných i soukromých místech – při oslavách, v církevních budovách, na jarmarku, při hostinách, při procesích.

²⁶¹ DÜLMEN, Richard van. *Kultura a každodenní život v raném novověku (16.–18. století). 3. díl. Náboženství, magie, osvícenství.* Praha: Argo, 2006. ISBN 80-7203-813-3, s. 124.

²⁶² DÜLMEN, Richard van. *Kultura a každodenní život v raném novověku (16.–18. století). 3. díl. Náboženství, magie, osvícenství.* Praha: Argo, 2006. ISBN 80-7203-813-3, s. 141.

²⁶³ Tamtéž, s. 126.

²⁶⁴ Tamtéž.

Najímaní byli potulní muzikanti, případně měla města vlastní hudebníky (př. městský píštěc), větší šlechtické dvory pak měly vlastní kapely.²⁶⁵

Co se týká kulturního vyžití žen raného novověku, to se odvíjelo právě od společenského postavení. Neurozeným sloužily jako vyžití návštěva kostela, církevní svátek, rodinné oslavy (svatby, křty apod.). Velkou událostí byl jarmark, kdy ženy chodily nakupovat produkty, které třeba nebyly na tom daném místě vždy dostupné. Jarmarků se totiž účastnili i kočovní prodejci. Urozenější dámy měly daleko větší možnosti kultury. Samozřejmě i bohatší vrstvy se účastnily církevních svátků. Kromě toho existovaly i různé dvorské slavnosti. Ty sloužily i k reprezentaci dvora, proto se kladl velký důraz na oblečení, úpravu vlasů a kulturu stolování.²⁶⁶

²⁶⁵ DÜLMEN, Richard van. *Kultura a každodenní život v raném novověku (16.–18. století)*. 3. díl. *Náboženství, magie, osvícenství*. Praha: Argo, 2006. ISBN 80-7203-813-3, s. 126–128.

²⁶⁶ Tamtéž, s. 154.

8. ŽENY REVOLUCE

Raný novověk neočekával veřejnou aktivitu žen. Správa panství patřila do rukou mužů a ženy měly svou životní roli určenou v domácnosti a v manželství. V Evropě byla politická moc v rukou patriarchátu,²⁶⁷ i přestože se mluvilo o pasivitě žen, můžeme mluvit o tom, že v praxi toto bylo jinak, zejména pak u šlechticů. Nicméně veřejná aktivita se týkala i některých měšťanek a venkovanek.²⁶⁸

Samozřejmě se veřejné zapojení žen v českém prostředí nedá srovnávat s prostředím zahraničním (např. v Anglii, Francii a Itálii ženy již působily jako literátky), ale i tak můžeme české ženy považovat za veřejně činné. Jak jsem již zmínila, týkalo se to především žen pocházejících ze šlechtického prostředí. Některé ženy se po smrti svých manželů staly majitelkami panství, a díky tomu začala v období raného novověku vzrůstat jejich veřejná činnost.²⁶⁹

V době, kdy již v raně novověké Evropě vládly ženy jako např. anglická královna Alžběta I., nebo Kristina Švédská, v českých zemích „teprve panovaly“ ženy na svých panstvích. Ještě nemůžeme mluvit o rovnoprávnosti a nelze srovnávat práva majitelek panství s právy majitelů území. Účast na zemských sněmech nebyla ženám dovolena, neskládaly hold novým panovníkům, nejmenovaly se do jakýchkoli zemských úřadů a jejich budoucností nebyla ani práce u královského dvora, neméně pak v armádě či diplomacii. Na území svých panství to však byly ony, kdo měl tu vrchnostenskou moc ve svých rukou. Staraly se tak o správu poddaných i hospodářských záležitostí.²⁷⁰ Jako manželky se mohly na veřejné správě podílet i nepřímo, skrze své manžele, na které měly vliv. Málokdy se však podařilo tento vliv přenést i na manželovi přátele.

„Historická úloha šlechtických žen v procesu ženské emancipace, stejně jako úloha panovnic, byla přes jejich nepatrné početní zastoupení ve společnosti nemalá. Tím, že získaly – alespoň některé – podíl na veřejné moci a současně pro sebe prosadily přístup

²⁶⁷ BOCK, Gisela. *Ženy v evropských dějinách: od středověku do současnosti*. Praha: NLN, 2007. ISBN 978-80-7106-494-7, s. 44.

²⁶⁸ MAUR, Eduard. *K účasti žen na veřejném životě v Čechách v raném novověku*. In: *Psáno do oblak*. Sborník k nedožitým sedmdesátinám prof. Jana Kuklíka. Praha: Karolinum, 2011, s. 237–244. S. 237.

²⁶⁹ Tamtéž.

²⁷⁰ Tamtéž, s. 238.

*ke vzdělání a umění, zpochybnily panující předsudky o méněcennosti ženy a vytvořily určitý vzor pro budoucí emancipaci širších vrstev žen.*²⁷¹

Co se týká měšťanstva, respektive měšťanek, při uplatnění na veřejné aktivitě, byla mnohem menší než ve šlechtickém prostředí. Ve městech měli hlavní podíl na politické moci muži. Protože ženy nebyly schopné vojenské služby, byly brány za méně právně odpovědné.²⁷² Přestože patřily k měšťanstvu, vždy je zastupoval jejich muž „pán domu.“ Stejně jako šlechtičny nebyly voleny do zemských sněmů, měšťanky nečekala volba do žádné úřednické funkce.

Do politiky však zasahovaly ty ženy, které oplývaly umem zapůsobit na své manžele. Dále se na ní mohly alespoň určitou měrou podílet ženy, které byly členkami cechů, především z řad vdov po mužích vykonávajících nějaké řemeslo. Výjimečně mohly díky cechu zastávat i důležité funkce. Příkladem mohou být tzv. starší plátenice neboli obchodnice s plátnem.²⁷³

Příběhy žen raného novověku byly přímo, především však nepřímo, ovlivněny i politikou. V této kapitole své práce bych se chtěla zaměřit právě na příběhy žen, které žily ve 20. letech 16. století a prožily tak pražskou revoluci v letech 1524–1528.

Ráda bych začala vyprávěním manželky samotného autora kroniky, tedy pana Bartoše.²⁷⁴ Nejprve bych však do kontextu zasadila i autorův příběh. Písař Bartoš žil se svou rodinou v Praze na Malé Straně. Byl obdivovatelem Martina Luthera a obhajoval luteránství. V roce 1524, kdy se k moci dostali lidé kolem Jana Paška z Vratu, tedy utrakvisté, byl Bartoš vypovězen z Prahy. Vypovězení bylo jedním z trestů ze strany Jana Paška z Vratu za sympatizování s Lutherem, další provinilce čekaly například peněžité pokuty, vězení nebo i poprava.²⁷⁵ Bartoš popisuje ve své kronice, co se dělo jeho manželce po jeho nuceném odchodu z Prahy.

²⁷¹ MAUR, Eduard. *K účasti žen na veřejném životě v Čechách v raném novověku*. In: Psáno do oblak. Sborník k nedožitým sedmdesátinám prof. Jana Kuklíka. Praha: Karolinum, 2011, s. 239.

²⁷² Tamtéž, s. 237–244.

²⁷³ Datováno do roku 1518. Zikmund Winter, *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách XIV. a XV. století*, Praha 1906, s. 908.

²⁷⁴ Bartoš byl zámožný obchodník s plátnem, v Praze vlastnil několik domů a působil i jako písař. https://cs.wikipedia.org/wiki/Barto%C5%A1_P%C3%ADsa%C5%99, vyhledáno 19. 10. 2018

²⁷⁵ Bartoš Písař: kronikář, obchodník. Osobnosti.cz [online]. Praha [cit. 2020-05-14]. Dostupné z: <https://www.spisovatele.cz/bartos-pisar#cv>

„Čehož jsem dobře vědom, o tom mohu jistotně psáti, poněvadž jsem v ty časy, v Praze jsa přítomen, při příhodách těch býval. Neb sem byl za jednoho měšťánina v Starém Městě v letech zmužilých, veda svou živnost s manželkou a s dětmi svými pokojně, jako na poctivého a zachovalého člověka slušelo..., ...jsa vypovědín z města v plném roce tepruv po té bouřce, a tam vně trvati a zapomenouti se nad manželkou, nad dětmi svými, nad přáteli i nade vším statkem svým za čtyři léta...“²⁷⁶ Těmito slovy popsal svůj nucený odchod a následuje příběh manželky, za kterou začali chodit tři Židé s žádostí o 15 kop grošů. Když jim prý je Bartoš dá, bude moci zůstat v Praze. Ten však se rozhodl jim nic nedat a tak musel odejít.

V dalších kapitolách popisuje příběhy různých žen, ať už se jednalo o hospodyně, děvečky či manželky měšťanů, a o těch bych chtěla vyprávět. Některé příběhy jsou stručnější, jiné delší. Nejdelší je příběh věnovaný Mikuláši vřetenáři a jeho hospodyně Kláře.

Roku 1523 král odebral moc z rukou Jana Paška z Vratu a předal ji Janu Hlavsovi z Liboslavě.²⁷⁷ Jan Pašek však čekal na svou příležitost se pomstít. Sám říkával: „*Nikdá s nepřitelem svým se slovy mnoho nesvař, ale dočekaje ho, když přes lávku půjde, podtrhniž mu nohy, ať sám upadne.*“²⁷⁸ Pašek je v této kapitole vykreslen jako nelitostný muž, který se osočil na manželku Matěje hřebenáře, když za ním i s devíti dětmi přišla prosit o milost pro manžela.

V roce 1524 chvíli po vypuknutí revoluce přišla do svého kostela pekařka Dýmková, aby požádala faráře, ať se pomodlí za vězněné. Kněz si to však nenechal pro sebe a pekařka byla taktéž uvězněna.²⁷⁹

Během roku 1525 udál se příběh kramáře Duchka a jeho ženy. Duchek, který prohlašoval: „*kdyby to možné bylo, že by chtěl rád sám svou rukou všechny pikarty zvésiti, spáliti i stínati*“²⁸⁰, se sám nakonec kvůli svým dluhům oběsil ve svém vlastním domě na Starém Městě poblíž kostela sv. Michala. Jeho přátele ho chtěli pohřbít v lese, nicméně

²⁷⁶ *Kronika pražská Bartoše písaře*. In: Šimák, Josef Vítězslav. *Prameny dějin českých*; Díl VI. Praha: Nákladem Nadání Františka Palackého, 1907. Kn. II. kap. 27, s. 168.

²⁷⁷ Tamtéž, kn. I. kap. 5, s. 16.

²⁷⁸ Tamtéž, kn. I. kap. 5, s. 18.

²⁷⁹ Tamtéž, kn. I. kap. 27, s. 77.

²⁸⁰ Tamtéž, kn. III. kap. 2, s. 179.

jeho manželka musela vydat tělo svého muže katům a oni ho za hradbami chtěli spálit. To se nezdařilo, tak mu byla nakonec sražena hlava a byl pohřben do země.²⁸¹

V prosinci 1525 pozvali konšelé na radnici manželky vypovězených mužů z Prahy a chtěli s nimi projednat prodej jejich statků. V tom času se Jan Hlavsa vydal za králem do Uher, kde ho zastihlo psaní měšťanských žen, týkající se právě prodeje statků. Král Ludvík tedy poslal do Prahy odpověď, ve které nabádal pražské konšele, aby je manželky vypovězených mužů nenutily prodávat své statky, ale naopak je opatrovaly do doby, než se přátelsky dohodnou, případně dokud jim nebudou zabráný soudem. A ty, které se již odstěhovaly, měly se v pořádku vrátit domů. Na základě toho vrátil se do svého domu i vypovězený Jiřík Lopatský. Do tří dnů však byl zajat a vsazen do žaláře, kde zemřel. Pohřben byl za městem.²⁸²

Roku 1526 se událo, že vřetenář Mikuláš se se svou hospodyní Klárou odmítli vyzpovídat. Kněz Jakub je tedy obžaloval a nechal vsadit do vězení. Po čase byli předvedeni před sněm konšelů a farářů, kde museli odpovídat na různé otázky týkající se jejich víry. Utrkvisté pod vedením Jana Paška z Vratu neměli v oblibě přívržence luteránství, což byli Mikuláš s Klárou. Protože byli odsouzeni k upálení, přijel z Turnova do Prahy rytíř Hynek Perknovský. Ptal se odsouzců: „*věří-li co proti víře křesťanské obecné*“.²⁸³ Mikuláš odpověděl: „*já věřím v jednoho boha pravého, trojího v osobách, věřím v boha Otce i v Ježíše Krista, Syna jeho, i v Ducha svatého. Věřím podle obecné víry křesťanské.*“²⁸⁴ Na to Hynek odpověděl: „*Já také tak věřím, obecně a křesťansky.*“²⁸⁵ v tu chvíli kolemstojící lidé začali vykřikovat, že ho mají upálit s nimi. Hynek byl tedy vzat do vězení, odkud byl později propuštěn.

Když byli Mikuláš s Klárou vedeni na hranici, vyzval je rychtář po cestě naproti domu bekyní, aby poklekli před malbou Krista na kříži. Oni však odmítli se slovy: „*my nebudem proti malování klekati než proti samotnému jedinému bohu svému živému, jenž jest v nebi.*“²⁸⁶ Rychtář, utrkvista, dále je nabádal, ať se nerouhají. Nicméně Mikuláš i Klára si stáli za svým: „*Ba přejtež nám toho aspoň v tuto poslední hodinu, ať máme*

²⁸¹ *Kronika pražská Bartoše písaře*. In: Šimák, Josef Vítězslav. *Prameny dějin českých*; Díl VI. Praha: Nákladem Nadání Františka Palackého, 1907. Kn. III. kap 2, s. 179.

²⁸² Tamtéž, kn. III. kap. 3, s. 180–182.

²⁸³ Tamtéž, kn. IV. kap. 8, s. 212.

²⁸⁴ Tamtéž, kn. IV. kap. 8, s. 213.

²⁸⁵ Tamtéž.

²⁸⁶ Tamtéž, kn. IV. kap. 9, s. 215.

svobodu pravdu mluvit, poněvadž nás máte pro ni na smrt vydati.“²⁸⁷ Ani před samotnou hranici se nechtěli poklonit Božím mukám: „...toho neučiníme, neb jest bohem rozkázáno, aby se lidé žádnému podobenství ani stvoření na zemi neklaněli, než samému Bohu živému...“²⁸⁸ Poté se oba rozloučili se svými dcerami a Mikuláš vkročil na hranici, kde byl následně přivázán.

Klára, která ještě stála u hranice, viděla, jak bijí Žida a pronesla: „Milý Bože, a vy ani těch Židův s pokojem nenecháte, ježto daleko lépe věří nežli vy!“²⁸⁹ Dále pak povzbuzovala Mikuláše, aby se nepřestával modlit. Následně i Kláru přivázali k hranici a tu zase Mikuláš povzbuzoval ji, aby se modlila i nadále. Klára mu na to odpověděla: „Kterak se mám modliti, an mne tak tuze svázal, že mi obě ruce tuším, vylomil, ježto já žena jsouci nemohu toho tak silně jako muž snést...“²⁹⁰ Poté na Mikuláše nanosili jeho knihy a oba zapálili.

Po jejich upálení byla zajata další žena, jakási Marta od sv. Klimenta. Marta byla obviněna z toho, „že by Mikuláše vřetenáře a Kláru předešlého roku upálené tvrdila u víře...“²⁹¹ Držena byla padesát neděl od upálení Mikuláše a Kláry. Předtím však s ní mluvil jeden z konšelů a řekl jí, aby si připravila košili, že bude upálena. Marta mu odpověděla: „netoliko košili, ale aby na ni dali i plášť, že jest ona již, ke všemu hotova“.²⁹² Po dobu jejího věznění se jí snažili přesvědčit ke své víře, nic však nepomáhalo, a tak byla na svátek sv. Barbory roku 1527 svázána a upálena za městskými hradbami. Ani před smrtí si neodpustila promluvit směrem k lidu: „Milí lidé, nedomnívejte se, abych proč pro jiného smrt tuto ohavnou trpěti měla než proto, že jsem nechtěla kněžím k vůli, aby na oltáři v svátosti bůh osobně svým přirozeným bytem, s kostmi, s vlasy, s žilami atd., a že jsem nápravy jakés dělati nechtěla, ani nápravníci býti, protože jsem se tomu nikdá neučila a nebyla sem nikdá kolářem, ale věřím tak, jakož jsem již pověděla. A nevěř žádný dobrý těm kněžím, neb jsou lháři, pokrytci, lotři,

²⁸⁷ *Kronika pražská Bartoše písaře*. In: Šimák, Josef Vítězslav. *Prameny dějin českých*; Díl VI. Praha: Nákladem Nadání Františka Palackého, 1907. Kn. IV. kap. 9, s. 215.

²⁸⁸ Tamtéž.

²⁸⁹ Tamtéž.

²⁹⁰ Tamtéž, kn. IV. kap. 9, s. 217.

²⁹¹ Tamtéž, kn. IV. kap. 10, s. 218.

²⁹² Tamtéž.

sodomáři, rufiáni a svůdcové. A že se k tomu znám, že sem od Jana Kalence²⁹³ přijímala, i po druhé se od něho křtila, protože jsem první křest potratila pro neřády kněžské.“²⁹⁴

Vdova Dorota Ratajská byla vzata do vězení, za to, že údajně napomáhala Janu Slivkovi, který byl vězněn a mučen pro „nějaké spisy, kteréž jest činil a prodával“.²⁹⁵ Obviněna byla společně s další ženou, Zuzanou Frankovou, která však měla mezi konšely přátele a ti jí pomohli od žaláře.²⁹⁶

V roce 1528, tedy čtyři roky po „bouřce pražské“, se za vlády Paška v Praze uplácelo, vyhrožovalo a donášelo na druhé.²⁹⁷ Kněz Havel Cahera, „což jiným v Praze hyzdil a zlořečil, totiž kněžím, kteříž jsou se ženili již jest v to jako i v jiné, co v svině do kaliště sám šel...“²⁹⁸, se roku 1531 oženil s jakousi děvečkou a tím se ztratil ve své víře. V době, kdy žil v Praze, patřil do společnosti Jana Paška z Vratu.

Janu Paškovi z Vratu byla udělena královská pokuta za jeho „pyšné skoky“²⁹⁹ a jeho tvrz v Toušeni ve 30. letech 16. století shořela. Pražskou revoluci v letech 1524–1528 zažila i Anna, dcera Jana Paška z Vratu. Informace o její osobě se dozvídáme ze závěti synovce Jana Paška z roku 1523, ve které jí odkazuje nějaké šperky.³⁰⁰ Bližší informace o Anně nemáme, snad jen ty, že by měla být dcerou z posledního Paškova manželského svazku s Kateřinou z Borovnice. Dle slov Bartoše písaře zemřela roku 1531 po milované ženě Paškově. Tou byla myšlena právě Kateřina. Roku 1533 Jan Pašek umřel, opuštěný a téměř bez majetku. Lidé na něho vzpomínali jako na člověka, který „horších věcí na Prahu neuvedl jako on“.³⁰¹

Jak je vidět, ženy v období pražské revoluce ve dvacátých letech 16. století byly ovlivněny především svými manželi. Protože společnost byla nábožensky rozdělená a k moci se dostali staroutraktisté společně s katolíky, velká část pražských mužů z řad novoutraktistů byla vypovězena z Prahy. Měl jim být zabrán i majetek a jejich ženy měly

²⁹³ Jan Kalenec byl teolog Jednoty bratrské.

²⁹⁴ *Kronika pražská Bartoše písaře*. In: Šimák, Josef Vítězslav. *Prameny dějin českých*; Díl VI. Praha: Nákladem Nadání Františka Palackého, 1907. Kn. IV. kap. 10, s. 219.

²⁹⁵ Tamtéž, kn. IV. kap. 11, s. 222.

²⁹⁶ Tamtéž.

²⁹⁷ *Kronika pražská Bartoše písaře*. In: Šimák, Josef Vítězslav. *Prameny dějin českých*; Díl VI. Praha: Nákladem Nadání Františka Palackého, 1907. Kn. IV. kap. 24, s. 247–250.

²⁹⁸ Tamtéž, kn. IV. kap. 30, s. 264.

²⁹⁹ Tamtéž, kn. IV. kap. 36, s. 279.

³⁰⁰ TEIGE, Josef. *Základy starého místopisu Pražského (1437–1620)*. Oddíl I, Díl I. Staré město pražské. Praha: Královské hlavní město Praha, 1910, s. 82.

³⁰¹ *Kronika pražská Bartoše písaře*. In: Šimák, Josef Vítězslav. *Prameny dějin českých*; Díl VI. Praha: Nákladem Nadání Františka Palackého, 1907. Kn. IV. kap. 36, s. 280.

odejít za nimi, ale díky dopisu krále Ludvíka Jagellonského se nic z toho nestalo. Ženy se o sebe musely umět postarat samy a několik let jim nic jiného nezbyvalo. Někteří muži byli zabiti a pohřbeni za městskými hradbami (např. Jiřík Lopotský), jiní se vrátili ze svého exilu v pozdějších letech, jako tomu bylo například i v osobě Bartoše písaře.³⁰²

Několik žen samo zakusilo vězení i hranici. Zde uvádím pro příklad výše zmíněné ženy – vdovu Kláru, hospodyní od vřetenáře Mikuláše a pak Martu od sv. Klimenta. Doba raného novověku určitě nebyla jednoduchá pro muže, natož pro ženy, které byly vychovávány v tom, že jsou závislé na svém partnerovi, a nakonec se přece jen musí umět postarat samy o sebe.³⁰³

A tak i když ještě nebyly nijak politicky zainteresované, už o sobě dávaly více vědět. Osobně si troufnu říct, že dobu raného novověku můžeme považovat za první rozvoj genderové otázky.

³⁰² *Kronika pražská Bartoše písaře*. In: Šimák, Josef Vítězslav. *Prameny dějin českých*; Díl VI. Praha: Nákladem Nadání Františka Palackého, 1907. Kn. II kap. 28, s. 170.

³⁰³ Tamtéž, kn. IV. kap. 10, s. 218.

9. ZÁVĚR

Ženy a téma postavení žen v raném novověku je dnes poměrně hojně zpracovaným tématem, o čemž svědčí také seznam literatury. Hlavním cílem mé práce bylo charakterizovat postavení ženy v první třetině 16. století, kdy Prahou zmítaly náboženské a mocenské nepokoje spjaté s postavou Jana Paška z Vratu. Problémy souvisely především s konfesijními rozdíly ve společnosti v době postupující reformace.

V první části je v několika kapitolách představena kronika Bartoše písaře jakožto základního kamene mé práce a charakteristika doby, ve které kronika vznikla. V následujících kapitolách jsem se zaměřila na osobu samotného písaře Bartoše. Autor kroniky sám sebe předkládá čtenáři jako nestranného účastníka události, který se rozhodl sepsat události, aby je tak zachoval dalším generacím, není tomu ale tak. Bartoš velmi značně obhajuje svou stranu. V tomto duchu je také zapotřebí kroniku chápat. Celá kronika se nese v duchu obhajoby vypovězených občanů a Hlavsovy strany.

Stěžejní částí práce je podání uceleného obrazu o životě ženy v raném novověku. Důležité je si především uvědomit, že postavení ženy se nezměnilo ze dne na den. Nadále i na počátku novověku vycházelo ze scholastické nauky středověku. Ženu tak chápeme jako nositelku hříchu zrozenou z Adamova žebra. Tím církevní otcové ospravedlňovali vzájemný vztah obou pohlaví a faktickou podřízenost ženy muži.

Situace se uvolnila s příchodem tzv. Mariánského kultu v období vrcholného středověku, kde hlavně někteří učenci prosazovali vlídnost a dvornost ženě, však nadále zůstalo chápání ženy jakožto slabší a méně inteligentní bytosti přímo podřízené muži. S tím souvisí také zobrazování ženy jako hada nebo připodobňování dlouhých vlasů k menší inteligenci. Středověké ženy se zcela výlučně staraly o domácnost a neměly právo zasahovat přímo do politiky. Výše postavené ženy tak činily prostřednictvím vlivu na své manžele. Tato praktika se myslím udržela dodnes, a to i přesto, že ženy již mají srovnatelná politická práva s muži.

V tomto období neexistuje sociální a právní rovnost tak, jak ji známe my dnes. Na začátku novověku přesto dochází ke změnám – přibývá svobodných žen, posouvá se hranice pro sňatek. To vše zlepšuje postavení žen ve společnosti. Nadále však zůstává stěžejním prostorem, kde se odehrává život ženy v domácnosti a jejím hlavním úkolem je zplození syna. Její život tak vyplnila péče o manžela a domácnost, v případě některých

měšťanů se k tomu přidala také práce na poli či v zemědělství. V novověku manželky často vypomáhaly svým mužům v obchodě.

Na začátku novověku také nabylo na významu vzdělávání, přičemž ve středověku nehrálo tak důležitou roli. Avšak ke vzdělání dívek docházelo zcela výjimečně. Vzdělání bylo vyhrazeno zcela výlučně chlapcům. Výchova a vzdělání se také lišily v závislosti na společenské vrstvě, ve které byly. V nižších vrstvách společnosti byly děti brány jako pracovní síla, v měšťanských rodinách byly od některých povinností oprostěny. Bez ohledu na společenskou vrstvu chápali lidé v minulosti dítě jako dar.

Způsobem, kterým mohla dívka přispět do rodiny, byl sňatek. Především dívky ze šlechtického prostředí se stávaly nástrojem sňatkové politiky a mohly být své rodině velmi prospěšné. Ve výběru budoucího manžela byly nadále přímo podřízeny mužskému členovi rodiny, většinou otci. Venkovské dívky a dívky z měšťanského prostředí měly ve výběru partnera volnější ruku.

Novověk přinesl dílčí změny především měšťanským dívkám, jejichž otcové byli řemeslníci či obchodníci. Tyto dívky se často podílely na podnikání svých otců a měly tak možnost se více zaopatřit a stávaly se gramotnými. Postavení ženy a muže před zákonem zůstávalo i na počátku novověku nerovné.

Nové zkušenosti, se kterými se ne každá žena uměla účelně popasovat, přinesla role vdovy. Tato role na jedné straně představovala pro ženu velké množství možností, na straně druhé jí mohla velmi zkomplikovat život. Především tam, kde muž ženu řádně nezaopatřil, se ženy uchýlovaly k nejrůznějším nezáviděníhodným způsobům přivýdělku, jakým mohla být i prostituce. Většina žen však měla po smrti manžela dvě možnosti, buď setrvat ve stavu vdovském a sexuální čistotě nebo se znovu provdat. Ženy z vyšších vrstev se mohly také uchýlit do kláštera a tam v klidu dožít jako řeholnice. Nemalé množství žen také využívalo zděděných peněz při hledání nového manžela či peníze půjčovaly, a tím si zajišťovaly nejen pěkný přivýdělek, ale leckdy také politický vliv skrze muže. V podstatě se však dělily ženy vdovy na dvě skupiny, ty, které se s nově nabytou svobodou uměly popasovat a třeba jí i využít a ty, které tíhu svobody neunesly či podlehly tlaku společnosti. Někdy bylo jednoduše snazší chovat se jako příkladná vdova. V kontrastu s dobou pozdější lze říci, že mnohdy je jednodušší splynout s okolím, než jednat podle svého vlastního úsudku a být veřejně lynčován či odsuzován.

Postupující reformace značně zkomplikovala život ženám – nevěstkám, jejichž činnost byla v průběhu středověku tolerována. S nástupem reformace pak byla čím dál více perzekuována. Pozvolna se začal měnit charakter činnosti. V první polovině 16. století vše začínalo, a tak převládal osobní charakter, kdy se klient a milenka znají, dnes tomu je z valné většiny naopak. Neodpustím si poznámku v podobě hodnocení vztahů v soudobé společnosti. S odosobňováním společnosti souvisí také častá anonymní návštěva „nevěstinců“, kde se klient/ka a milenec/nka v osobní rovině neznají. Hodnocení, zda je to vhodnější, či nikoliv, už je na uvážení každého. Samozřejmě je vhodné uvést to, nemusí to tak být vždy.

Raný novověk neočekával veřejnou aktivitu žen, ale události v Praze ukazují, že přesto všechno byly ženy součástí revoluce. Ženy měšťanky měly v kontrastu se šlechtičkami daleko menší pole působnosti. Nemohly se podílet na faktickém řízení města, nemohly zasedat v zemských sněmech, ale mohly působit na své muže. Tento způsob manipulace se stal velmi účinným v „politice“ žen a domnívám se, že jím je dodnes. V omezené míře mohly ženy působit v ceších nebo zastávat řemeslo obchodnice.

V kronice samotné, která je pramenným zdrojem mé práce, lze vysledovat jména několika žen. V souhrnu lze říci, že z jedné třetiny nejsou zmíněna ani celá jejich jména. V kánonu doby je autor uvádí jako něčí manželky či dcery. Žen, jejichž jména jsou zmíněna celá nebo kterým on sám věnuje více pozornosti, je opravdu málo. Většinou to jsou ženy s tragickým osudem poplatné luteránské konfesi. Největší prostor několika kapitol je věnován hospodyním Kláře a Martě z Poříčí, které skočily na hranici. U obou žen autor vyzdvihuje především neotřesitelnou víru a odvahu. Podle dobového úzu se se ženami kacífkami jednalo vcelku shodně jako s muži. V kronice se neobjevuje zmínka o odlišnosti jednání z hlediska pohlaví.

V souvislosti s ženami zde také můžeme najít nadčasový prvek, a to u dvou zadržených žen – vdovy Doroty Ratajské a Zuzany Frankové, z čehož první z žen byla vězněna a vyslýchána a druhá propuštěna. Písař Bartoš vysvětluje propuštění druhé ženy vlivnými kontakty s konšely. Zda tomu tak opravdu bylo, či nikoliv, se nejspíš nedozvíme. S jistotou můžeme říct pouze to, že si to autor myslel.

V podstatě můžeme říct, že v kronice není příliš zmínek o ženách a až na ojedinělé případy se ženám autor příliš nevěnuje. V době raného novověku to bylo normální. Navíc autor se snažil primárně zachytit události v Praze, nikoliv stav žen v polovině 16. století.

Ženy, o kterých se zmiňuje, byly z jeho pohledu výjimečné, ať už svým postavením, jako tomu bylo u ženy Jana Paška z Vratu, nebo svou odvahou a vírou.

Položme si tedy otázku. Zapojily se ženy do pražské revoluce v polovině 16. století? Ano, zapojily, i když nezasedaly na zemském sněmu, nekřičely v soudních síních nebo nebojovaly na rynku. Byly oporami svých mužů, byly jejich svědomím a jejich nadějí.

V samotném závěru své práce bych se ráda věnovala metodám využívaným při její tvorbě. Těmi stěžejními se staly analýza a komparace. Jak jsem již zmínila, hlavní pramennou základnou, ze které jsem vycházela, se stala Kronika Bartoše písaře. Diplomovou práci samozřejmě nebylo možné zpracovat pouze na základě tohoto pramene, proto jsem využívala i dostupné odborné literatury. A právě pomocí analýzy a komparace dostupných historických pramenů a vydané literatury jsem dokončila svou práci. Kritickému zhodnocení pramenů i literárních děl se věnuji v jedné ze svých počátečních kapitol.

10. SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY

10.1. Archivní prameny

Archiv český čili Staré písemné památky české i moravské: sebrané z archivů domácích i cizích. Díl XI, Praha: Domestikální fond království Českého: Bursík & Kohout 1892

Archiv český čili Staré písemné památky české i moravské: sebrané z archivů domácích i cizích. Díl XII, Praha: Domestikální fond království Českého: Bursík & Kohout 1893

10.2. Vydané prameny a literatura

BARTOŠ a Karel Jaromír ERBEN. *Bartošova Kronika pražská od léta páně 1524 až do konce léta 1530: dle dvou rukopisů cis. Veřejné knihovny Pražské.* Praha: J. G. Kalve, 1851.

BECKETT, Wendy a Patricia WRIGHT. *Toulky světem malířství.* 4. vyd. Praha: Fortuna Print 2002. ISBN 80-732-1002-9.

BOCK, Gisela. *Ženy v evropských dějinách: od středověku do současnosti.* Praha: NLN, 2007. ISBN 978-80-7106-494-7.

BŮŽEK, Václav a Pavel KRÁL, ed. *Člověk českého raného novověku.* Praha: Argo, 2007. ISBN 978-80-7203-694-3.

BŮŽEK, Václav. *Věk urozených: šlechta v českých zemích na prahu novověku.* Praha: Paseka, 2002. ISBN 80-7185-417-4.

BŮŽEK, Václav, Josef GRULICH a BEZECNÝ, Zdeněk. *Společnost českých zemí v raném novověku: struktury, identity, konflikty.* Praha: NLN, 2010. ISBN 978-80-7422-062-3.

ČECHURA, Jaroslav. *České země v letech 1437–1526.* Díl. Jagellonské Čechy. Praha: Libri, 2012. ISBN 978-80-7277-476-0.

ČORNEJ, Petr a Milena BARTLOVÁ. *Velké dějiny zemí Koruny české.* Svazek VI. Praha: Paseka, 2007. ISBN 978-80-7185-873-7.

DÜLMEN, Richard van. *Kultura a každodenní život v raném novověku (16.–18. století).* 3. díl. *Náboženství, magie, osvícenství.* Praha: Argo, 2006. ISBN 80-7203-813-3.

ENNEN, Edith. *Ženy ve středověku.* Praha: Argo, 2001. ISBN 80-720-3369-7.

ERBEN, Karel, Jaromír. *Bartošova Kronika pražská od léta páně 1524 až do konce léta 1530: dle dvou rukopisů cis. Veřejné knihovny Pražské*. Praha: J. G. Kalve, 1851.

GIDDENS, Anthony a Philip W. SUTTON. *Sociologie*. Praha: Argo, 2013. ISBN 978-80-257-0807-1.

HANUŠOVÁ, Barbora. *Ženy v reformaci*. Praha: 2013. Diplomová práce. UK Praha. Fakulta pedagogická. Katedra dějin a didaktiky dějepisu. prof. PhDr. Vít Vlnas, Ph.D.

HÖFLER, Constantin. *Das Bartholomäus von St. Aegidius Chronik von Prag im Reformationszeitalter: Chronica de seditione et tumultu pragensi 1524-1531*. Praha: B. Tempsky, 1859.

HRDLIČKA, Milan, LENDEROVÁ, Milena a Jana STRÁNÍKOVÁ, ed. *Eva nejen v ráji: žena v Čechách od středověku do 19. století*. Praha: Karolinum, 2002. ISBN 80-246-0375-6.

HRUBÁ, Michaela a Milan HRDLIČKA, STRÁNÍKOVÁ, Jana, ed. *Zvonění na sv. Alžbětu: odraz norem a sociální praxe v životních strategiích měšťanek na prahu raného novověku*. Praha: Argo, 2011. ISBN 978-80-257-0439-4.

JANÁČEK, Josef. *Vyprávění o Staroměstské radnici*. Praha: Orbis, 1961.

JANÁČEK, Josef. *České dějiny: Doba předbělohorská 1526–1547*. Praha: Academia, 1984.

JIREČEK, Josef. *Rukověť k dějinám literatury české do konce XVIII. Věku: ve způsobě slovníka životopisného a knihoslovného*. Praha: B. Tempsky, 1876.

JUNGMANN, Josef. *Historie literatury české: aneb saustawný přehled spisů českých s krátkou historií národu, oswícení a jazyka*. Praha: České museum: Knihkupectví F. Řivnáče, 1849.

KOLÁŘ, Ondřej. *Veřejné mínění versus prostituce*. Brno, 2006. Bakalářská práce. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně. Univerzitní institut. Doc. PhDr. Aleš Sekot, CSc.

KOPIČKOVÁ, Božena. *Historické prameny k studiu postavení ženy v české a moravské středověké společnosti: Interdisciplinární pojetí studia*. Praha: ČSAV. Historický ústav, 1992. ISBN 80-85268-11-9. ISSN 0862-7088.

KOZÁKOVÁ, A. *Právní postavení ženy v českém právu zemském*. Praha: Jan Kapras, 1926. Práce ze semináře českého práva na Karlově universitě v Praze, č. 11.

KRAUS z Krausentalu, Martin. *Knižka obsahující stav městský, kterak by v trvanlivé podstatě zachován býti mohl, co k němu přináleží i jakým způsobem zase k zkáze a zahynutí přichází*. Praha 1602.

LEDVINKA, Václav a Jiří PEŠEK. *Praha*. Praha: Lidové noviny, 2000. ISBN 80-7106-320-7.

LENDEROVÁ, Milena a Jana STRÁNÍKOVÁ, ed. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století: (sborník příspěvků z IV. pardubického bienále 27.–28. dubna 2006)*. Vyd. 1. Praha: NLN, 2009. ISBN 978-80-7106-988-1.

MACEK, Josef. *Věk Jagellonský v českých zemích*, díl 1. Praha: Academia 1992, díl 2., Praha: Academia, 1994, díl 3., Praha: Academia, 1998, díl 4., Praha: Academia, 1999.

MENDELOVÁ, Jaroslava. *Správa Nového Města pražského v letech 1348–1784*. In: Ledvinka, Václav, Pešek, Jiří (eds.): *Documenta Pragensia XVII*, 1998.

MÍKA, Zdeněk a kol. *Dějiny Prahy v datech*. Praha: Panorama, 1988. ISBN 80-204-0789-8.

MILLER, Jaroslav. *Uzavřená společnost a její nepřítelé: město středovýchodní Evropy (1500–1700)*. Praha: NLN, 2006. ISBN 80-7106-805-5.

NOVÁK, Jan Václav a NOVÁK, Arne. *Přehledné dějiny literatury české od nejstarších dob až po naše dny*. Praha: Atlantis, 1995.

PALACKÝ, František. *Würdigung der alten böhmischen Geschichtsschreiber: Eine von der k. böhm. Gesellschaft der Wissenschaften gekrönte Preisschrift*. Praha: Fr. Tempsky, 1869.

PEČÍRKA, Jaromír a Alfred LUKASEY. *Život a dílo mistra Leonarda*. Praha: Columbus, 2005. ISBN 80-724-9213-6.

PETRÁŇ, Josef. *Dějiny hmotné kultury: kultura každodenního života od 16. do 18. století*. Praha: Ministerstvo kultury České republiky, 1997. ISBN 80-7184-086-6.

PTÁČKOVÁ, Kateřina, Milena LENDEROVÁ a Jana STRÁNÍKOVÁ, ed. *Dějiny žen*,

aneb Evropská žena od středověku do poloviny 20. století v zajetí historiografie: (sborník příspěvků z IV. pardubického bienále 27.–28. dubna 2006). Pardubice: Univerzita Pardubice, 2006. ISBN 80-719-4920-5.

RATAJOVÁ, Jana, Lucie STORCHOVÁ, Jan ROSACIUS, Jan KOCÍN z KOCINĚTU, Jiřík STREJC ZÁBŘEŽSKÝ, Jan THADEUS MEZIŘICKÝ a Havel ŽALANSKÝ. *Žena není příšera, ale nejmilejší stvoření boží: diskursy manželství v české literatuře raného novověku.* Praha: Scriptorium, 2009. ISBN 978-80-87271-08-7.

RATAJOVÁ, Jana, Lucie ŠTORCHOVÁ (ed.) *Nádoby mdlé, hlavy nemající? Diskursy panenství a vdovství v české literatuře raného novověku.* Praha, Scriptorium, 2008. ISBN 978-80-86197-95-1.

SVATOŠ, Martin a Michal SVATOŠ. *Živá tvář Erasma Rotterdamského.* Praha: Vyšehrad 1985.

ŠIMÁK, Josef Vítězslav, *Kronika Pražská Bartoše písaře. - Paměti o bouři Pražské r. 1524. - Listy a kronika mistra Jiřího Píseckého. - Přílohy.* [Vyd.]: Šimák, Josef Vítězslav. Praha, 1907. 438 + 39 s. (Prameny dějin českých.; 6.)

ŠMAHEL, František. *Husitská revoluce.* 2. Vyd. Praha: Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-074-2.

TARANTOVÁ, Martina. *Postavení žen ve společnosti.* Praha: 2007. Bakalářská práce. Karlova univerzita v Praze. Husitská teologická fakulta. Mgr. Marie Šafaříková.

TEIGE, Josef. *Základy starého místopisu Pražského (1437–1620).* Oddíl I, Díl I. Staré Město pražské. Praha: Královské hlavní město Praha, 1910. S. 82.

TOMEK, Václav Vladivoj. *Dějepis města Prahy, díl X.* Praha: František Řivnáč, 1894.

TOMEK, Václav Vladivoj. *Dějepis města Prahy, díl XI.* Praha: František Řivnáč, 1897.

VLČEK, Jaroslav. *Dějiny české literatury,* díl I. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1960.

VOJTÍŠEK, Václav. *O vývoji samosprávy pražských měst.* Praha: Důchody obce hlavního města Prahy, 1927.

WINTER, Zikmund. *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1906.

10.3. Časopisy

BASTL, Beatrix. *Mezi mocí a bezmocí. Úvahy o každodenním životě šlechtičen v raném novověku*. In: *Dějiny a současnost. Kulturně historická revue*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny 16, č. 3, (1994) s. 24–26.

HOLUBOVÁ, Markéta. *Žena v dějinách novověku*. Holubová, Markéta. In: *Český časopis historický = The Czech Historical Review*. Praha: Historický ústav AV ČR 99, č. 1, (2001) s. 188. [České Budějovice, 8.–9. 11. 2000].

MAUR, Eduard. *K účasti žen na veřejném životě v Čechách v raném novověku*. In: *Psáno do oblak. Sborník k nedožitým sedmdesátinám prof. Jana Kuklíka*. Praha: Karolinum, 2011, s. 237–244.

REZEK, Antonín. *Dodatky a opravy k biografickým starších českých spisovatelů a k starší české bibliografii*. In: *Časopis Muzea Království českého LVI*. 1882, s. 544–545.

Rezek, Antonín. *Příspěvek ku jednání o kompaktáta roku 1525*. In: *Sborník historický II*. Praha: Tiskem a nákladem c.k. Universitního českého knihkupectví J. Otty, 1882.

RYANTOVÁ, Marie. *K otázkám bádání o ženách raného novověku*. In: *Studia Rudolphina: bulletin Centra pro výzkum umění a kultury doby Rudolfa II. Bulletin of the Research Center for Visual Arts and Culture in the Age of Rudolf II. / Praha: Artefactum – Ústav dějin umění AV ČR 2, (2002), s. 29–37.*

ŠIMÁK, Josef Vítězslav. *Kronika Bartoše písaře*. In: *Věstník české akademie císaře Františka Josefa pro vědy slovesnost a umění XII.*, 1903 s. 241–267, 333–343, 463–484, 551–576, 645–671.

ŠIMÁK, Josef Vítězslav. *Bartoš písař*. In: *ČČH VII*, 1901, s. 310–326, 393–407.

10.4. Internetové odkazy

BALBÍN, Bohuslav. *Bohemia docta* [online]. Praha, 1777 [cit. 2019-06-24]. Dostupné z: <http://www.clavmon.cz/bbbd/ramce.asp>

Bartoš Písař. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA):

Wikimedia Foundation, 2019 [cit. 2020-05-14]. Dostupné z:

https://cs.wikipedia.org/wiki/Barto%C5%A1_P%C3%ADsa%C5%99

Bartoš Písař: kronikář, obchodník. *Osobnosti.cz* [online]. Praha [cit. 2020-05-14].

Dostupné z: <https://www.spisovatele.cz/bartos-pisar#cv>

Dějiny Prahy 1523–1784. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2013 [cit. 2020-05-19]. Dostupné z:

https://cs.wikipedia.org/wiki/D%C4%9Bjiny_Prahy_1523%E2%80%931784

Tizian. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2013 [cit. 2020-05-19]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Tizian>

Vlastenský slovník historický/Kherner: Kherner. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2015 [cit. 2020-05-15]. Dostupné z:

https://cs.wikisource.org/wiki/Vlastensk%C3%BD_slovn%C3%ADk_historick%C3%BD/Kherner

VACEK, František a DREXLER, Lukáš. Bekyně, begině: duchovní život. In: *Theofil.cz: pro život z víry* [online]. Praha: 2019, 2. 12. 2009 [cit. 2020-05-14]. Dostupné z:

<http://revue.theofil.cz/krestanske-pojmy-detail.php?clanek=960>

VRABEC, Jan Josef. *Popravy na Staroměstském náměstí 21. června 1621* [online].

Praha: Kočí, 1908 [cit. 2019-06-24]. Dostupné z:

<http://www.digitalniknihovna.cz/mlp/view/uuid:118449a0-9ac5-11dd-a972-0030487be43a?page=uuid:a8ae8f70-9ac5-11dd-9d6a-0030487be43a>

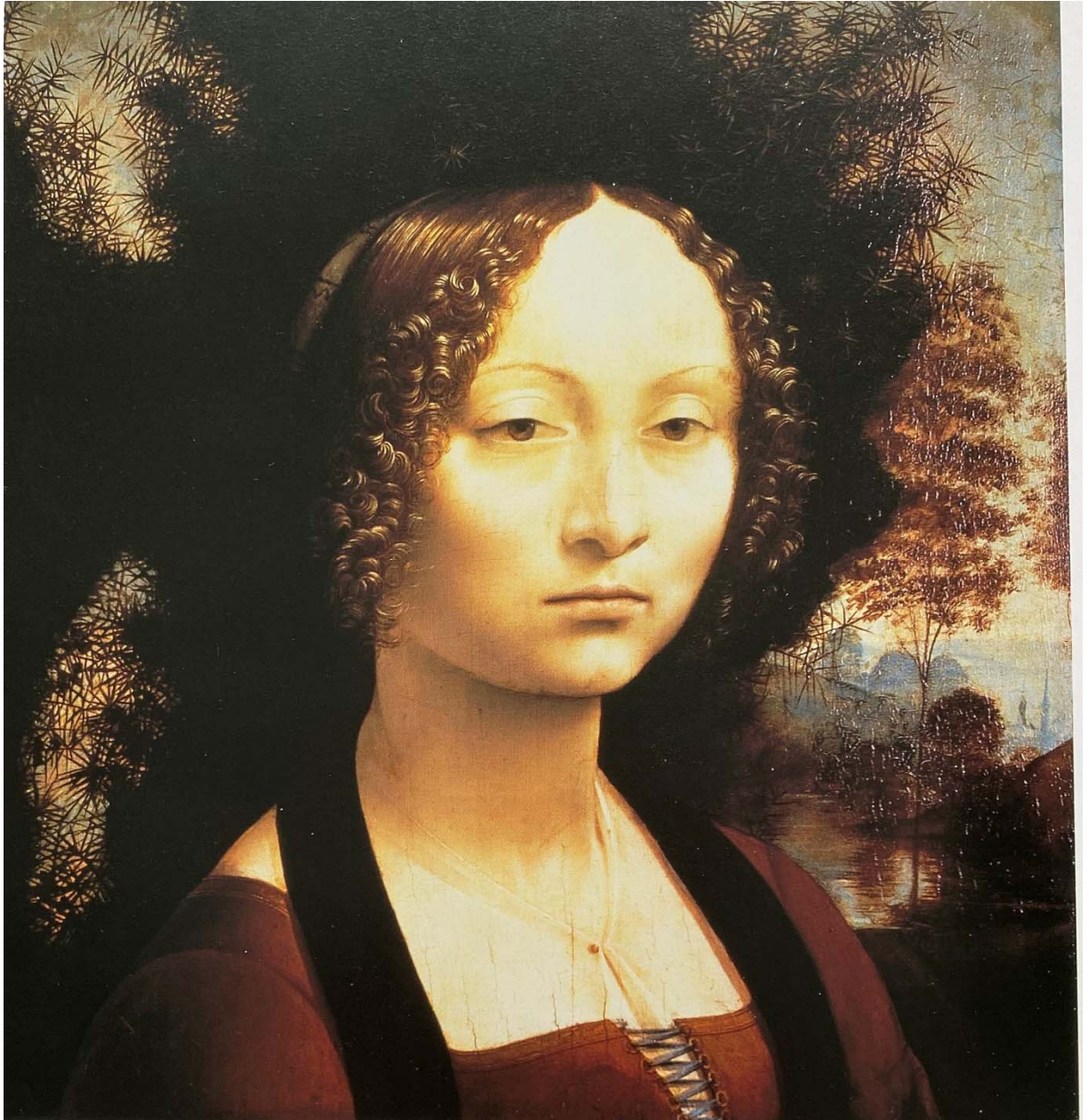
PŘÍLOHY

- P1 Obr. 1–9: Obrazy žen vypovídající o životě v novověku
- P2 Vložené CD

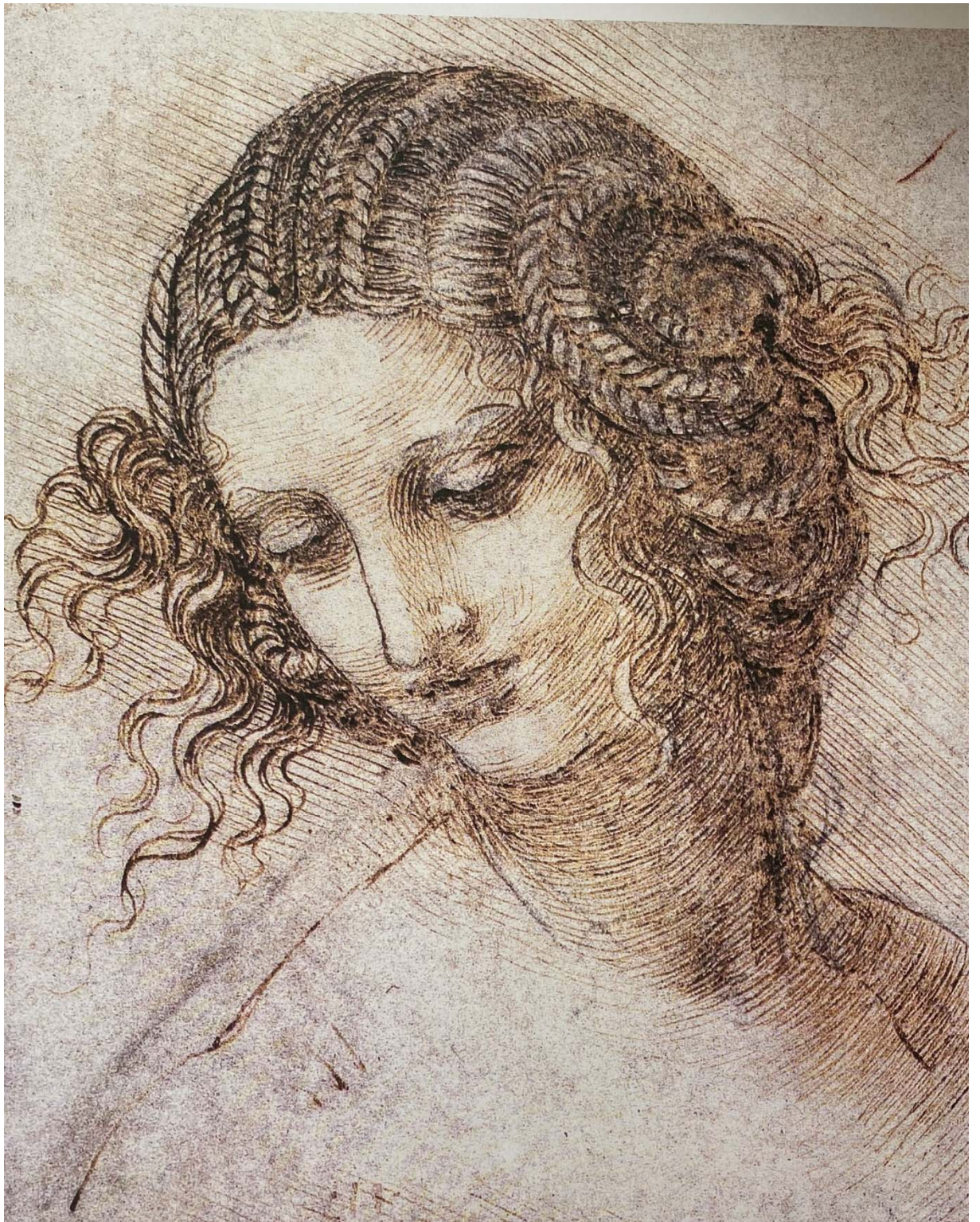

Obr. 1 Philip van den Bossche: Výřez z tzv. Sadelerova prospektu, který zobrazuje Staré Město a část Malé Strany, 1606. Dostupné z:

https://cs.wikipedia.org/wiki/D%C4%9Bjiny_Prahy_1523%E2%80%931784

Obr. 2 Portrét Ginevry de Benci, 1500–1506. In PEČÍRKA, Jaromír a Alfred LUKASEY. Život a dílo mistra Leonarda. Praha: Columbus, 2005, s. 28.

Obr. 3 Hlava Lédy, 1505-1510. In PEČÍRKA, Jaromír a Alfred LUKASEY. Život a dílo mistra Leonarda. Praha: Columbus, 2005, s. 75.

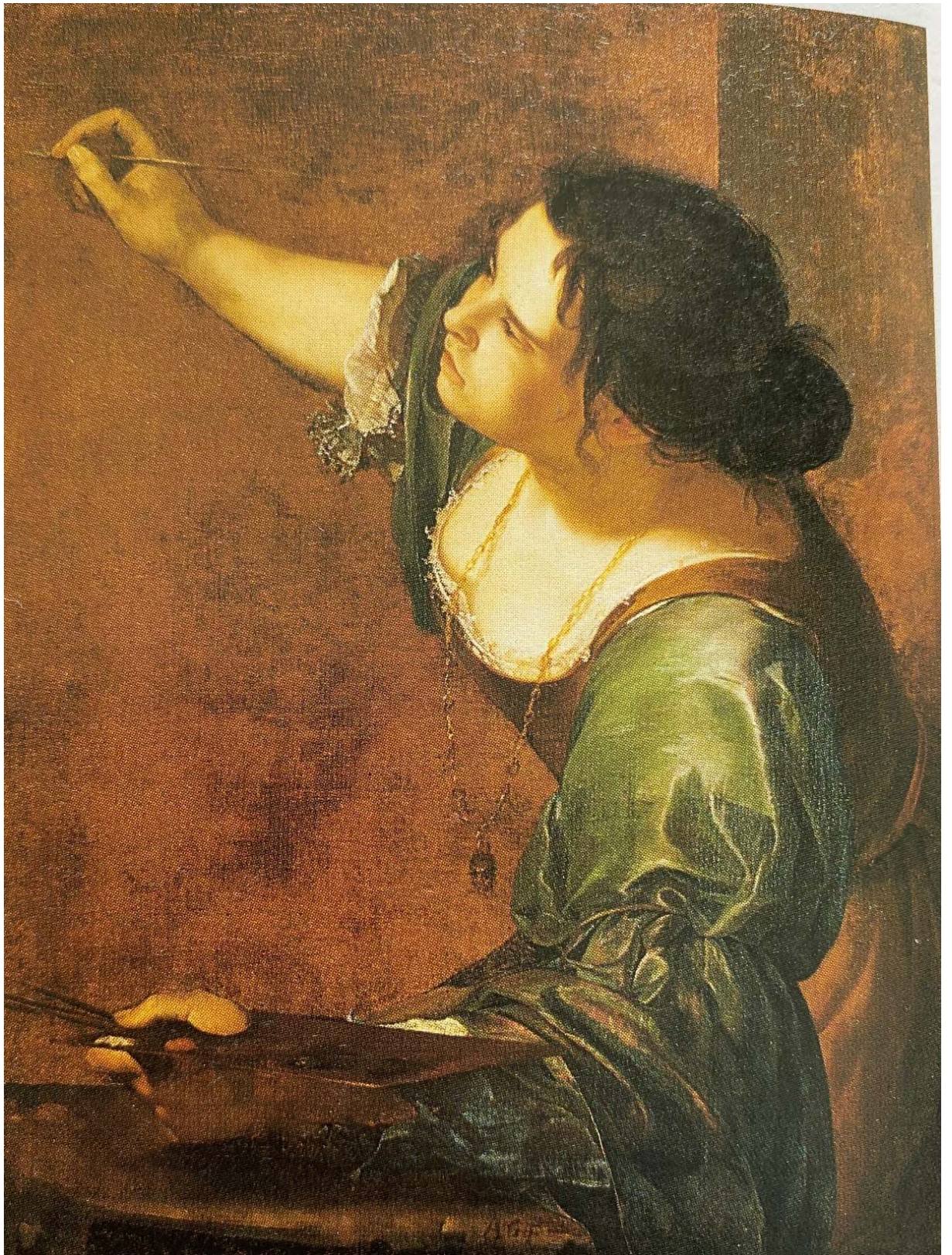
Obr. 4 Tizian: Toaletta mladé ženy, 1512–1515. Dostupné z:
<https://cs.wikipedia.org/wiki/Tizian>

Obr. 5 Guido Reni: Zuzana a starci, kolem 1600–1642. In BECKETT, Wendy a Patricia WRIGHT. *Toulky světem malířství*. 4. vyd. Praha: Fortuna Print 2002, s. 184.

Obr. 6 Orazio Gentileschi: Hráčka na loutnu, kolem 1610. In BECKETT, Wendy a Patricia WRIGHT. *Toulky světem malířství*. 4. vyd. Praha: Fortuna Print 2002, s. 180.

Obr. 7 Artemisia Gentileschi: Autoportrét jako alegorie malířství, 30. léta 17. století. In BECKETT, Wendy a Patricia WRIGHT. *Toulky světem malířství*. 4. vyd. Praha: Fortuna Print 2002, s. 180.

Obr. 8 Hans Holbein mladší: Umělcova žena s Kateřinou a Filipem, kolem 1528. In BECKETT, Wendy a Patricia WRIGHT. *Toulky světem malířství*. 4. vyd. Praha: Fortuna Print 2002, s.162.

Obr. 9 Diego Velázquez: Las Meninas, 1656. In BECKETT, Wendy a Patricia WRIGHT. *Toulky světem malířství*. 4. vyd. Praha: Fortuna Print 2002, s. 194.